

”Kun mä syön paljon ni mä oon vahva.”

Ruoan ja sukupuolen merkitykset syömishäiriöön
sairastuneiden miesten puheessa

Henri Taneli Hyvönen
Helsingin yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Sukupuolentutkimus
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author <u>Henri Taneli Hyvönen</u>			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Kun mä syön paljon ni mä oon vahva.” Ruoan ja sukupuolen merkitykset syömishäiriöön sairastuneiden miesten puheessa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sukupuolentutkimus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Tammikuu 2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 100
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan miesten syömishäiriötä sairastuneiden omaelämäkerrallisen puheen kautta. Puheesta etsitään merkityksiä, joita sairastuneet antavat syömishäiriölle ja siihen liittyville teoille. Lisäksi kerrotaan, millaisiin elämäntapahtumiin syömishäiriön puhkeamiseen koetaan liittyneen ja miten syömishäiriö on vaikuttanut sairastuneiden myöhempään elämään.</p> <p>Syömishäiriötä käsittelevää puhetta käsitellään kriittisen miestutkimuksen ja queer-tutkimuksen näkökulmista. Tarkoitus on selvittää, millaisiin miehenä olemiseen liittyviin paineisiin syömishäiriöoireilu vastaa ja millaista sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin rakentamista syömishäiriössä tapahtuu. Tutkielman ontologinen tausta on Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden teoriassa, jonka avulla syömishäiriö käsitteellistetään sukupuolta ja henkilön identiteettiä rakentavaksi toiminnaksi, joka ei kuitenkaan ole itse valittua tai sairastuneen hallitsemaa. R. W. Connellin ja James W. Messerschmidtin teoriaa hegemonisesta maskuliinisuudesta on sovellettu miesten keskinäisten sosiaalisten suhteiden ja niissä toteutuvien hierarkioiden käsitteellistämiseen.</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluilta. Niiden analyysimetodina sovelletaan diskurssianalyysiä, jonka avulla puheesta on etsitty syömishäiriöoireiluun liittyviä arvostuksia ja sairautta kuvaavia kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja. Aineisto on kerätty haastatteleamalla kuutta syömishäiriöön jossain elämänsä vaiheessa sairastunutta miestä.</p> <p>Tutkimus osoittaa miesten syömishäiriöoireilun liittyvän heidän käsityksiinsä muiden ihmisten arvostamista ominaisuuksista. Sairaudesta puhkesi tilanteissa, joissa haastateltavat tulivat torjutuksi tai alkoivat pelätä yksinäisyyttä. Osa sairastuneista sai uudenlaisesta syömiskäyttäytymisestä mielihyvää, joka auttoi heitä kestämään sosiaalisissa suhteissa epäonnistumiseen tai sen pelkoon liittyvää ahdistusta. Kaikki tutkimukseen osallistuneet kuvailivat jaksoja, joiden aikana syömishäiriöoireilulla pyrittiin kehittämään ominaisuuksia, joiden myötä heidät kohdattaisiin aikaisemmasta poikkeavalla tavalla. Haastatteluhetkellä syömishäiriöoireilun sävyttämä elämänvaihe nähtiin hukkaan heitettyä aikana, joka olisi pitänyt käyttää toisin. Akuutin sairausjakson aikaiseen toimintaan liittyneet päämäärät eivät toteutuneet siinä muodossa kuin sairastuneet olisivat halunneet.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords diskurssianalyysi, haastattelututkimus, kriittinen miestutkimus, lihavuus, laihduttaminen, miehet, pojat, sukupuolentutkimus, sukupuoli, syömishäiriöt, queer			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Syömishäiriö lääketieteen ja ihmistieteen risteyksessä.....	2
1.2 Edeltävää tutkimusta: miesten syömishäiriön epidemiologia ja etiologia	5
1.3 Uusi feministinen näkökulma miesten syömishäiriöön	9
2. Miesten syömishäiriö: sairaus ja performatiivi	13
2.1 Miesten kehoideaalit	13
2.2 Kehon muokkaaminen suhteessa sukupuoli-identiteettiin	18
2.3 Ruumis sukupuolen ja sosiaalisen roolin ilmaisun välineenä	20
2.4 Ruumiin luonne ja sen toimintamahdollisuudet.....	23
2.5 Syömishäiriön ja ruumiin teoriasta kohti syömishäiriöisen ruumiin tutkimista ...	28
3. Diskurssianalyysi sairauden tutkimuksen metodina.....	28
3.1 Kokemuksen suhde kertomukseen	28
3.2 Diskurssin käsite ja diskurssien tutkiminen	30
3.3 Diskurssin suhde performatiivisuuteen ja habituaalisuuteen	33
3.4 Diskurssin vaaranpaikat	34
4. Syömishäiriötä koskevan puheen tuottaminen.....	36
4.1 Tutkimusaineisto	36
4.2 Aineiston kerääminen.....	38
4.3 Aineiston käsittely.....	40
4.4 Tutkimusetiikka	41
4.5 Haastateltavat	44
5. Puheen tarkastelua.....	46
5.1 ”Pakko näyttää hyvältä” – arvostusdiskurssi	46
5.2 ”Mä painoin liikaa” – ruokadiskurssi ja tietoinen suhde ruokaan.....	59
5.3 ”Semmonen häiriintynyt struktuuri” – sairausdiskurssiin siirtyminen	68
5.4 ”Mä oon ollu tosi sillain ovela” – syömishäiriön myönteinen arvottaminen.....	72
5.5 ”Tää alkaa siitä, että mä kerron kaikille” – sairausdiskurssin seuraukset.....	75
5.6 ”Uusiin ihmisiin tutustuminen ja kouluttautuminen” – menetysdiskurssi.....	80
6. Lopuksi.....	86
Kirjallisuus	93
Liitteet	98

1. Johdanto

Tämän pro gradun valmistelu sai alkunsa havaittuani miesten syömishäiriön lähes täysin puuttuvan feministisen syömishäiriötutkimuksen kentältä. Oletin tämän liittyvän siihen, että syömishäiriön analyysi on tähän asti painottanut näiden sairauksien rajoittavuutta. Syömishäiriö on samastettu laihuushäiriöön, jonka kehoa kuihuttavat ja sen toimintaa rajoittavat ominaisuudet on samastettu naisten alisteiseen asemaan yhteiskunnassa. Miesten syömishäiriö näyttyy tätä taustaoletusta vasten anomaliana, joka riitauttaa sukupuolten yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon perustuvan teorian syömishäiriöiden alkuperästä. Miesten syömishäiriötä käsittelevä ei-feministinen tutkimus on tähän mennessä ollut hajallaan eri tieteenaloilla, vaikka syömishäiriöiden yhteys kielteiseen kehonkuvaan yhdessä miesten kielteisen kehonkuvan yleistymisen kanssa onkin osoittanut aihetta koskevalle tutkimukselle olevan tilausta.

Tässä pro gradussa selvitetään, millaisia feministisestä näkökulmasta mielenkiintoisia merkityksiä syömishäiriöön sairastuneet miehet liittävät sairastumiseen ja sairausaikaan ja millainen suhde maskuliinisuudella on syömishäiriöön. Edeltävään miesten syömishäiriötä koskevaan tutkimukseen tutustuttuani päädyin tutkimustyöhön ryhtyessäni olettamaan miesten syömishäiriön olevan *performatiivinen*: siinä syömisikäyttäytymisessä tapahtuvat muutokset ovat suhteessa sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin esittämiseen. Performatiivien yleisönä toimivat muut ihmiset ja heidän muodostamansa yhteisöt. Niiden onnistuminen riippuu lähiympäristössä vaikuttavien ihmisten käsityksistä kelpaavasta miehuudesta. Löydökseni tukivat tätä hypoteesia.

Oletan valitsemani näkökulman avaavan ja kyseenalaistavan lääketieteen ja ihmistieteiden, erityisesti sukupuolentutkimuksen, välistä ristiriitaa, joka on tähän asti leimannut syömishäiriöiden tutkimusta. Ensinnäkään käsitys omasta kehosta rumana ja kelpaamattomana ei kosketa vain naisia, vaikka näiden kielteisen käsitysten muodostuminen saattaa tapahtua muilla kuin naisilla eri syistä. Syömishäiriön tutkimus omaa sairautta kuvaavan haastatteluaineiston avulla väistää syömishäiriön kulttuuriseen genealoggiaan vetoaviin selitysmalleihin liittyviä ongelmia, mutta ei kuitenkaan kyseenalaista syömishäiriön asemaa sairauksien joukossa. Samalla miesten

syömishäiriöön keskittyvä tutkielmani täyttää ilmeisen aukon feministisen syömishäiriötutkimuksen kentässä.

1.1 Syömishäiriö lääketieteen ja ihmistieteen risteyksessä

Syömishäiriöillä on pelottava maine vaikeasti parannettavina psyykkisinä sairauksina, jotka ennen pitkää tappavat uhrinsa. Loa Clausenin (2004) pitkittäistutkimus tuki hypoteesia, jonka mukaan syömishäiriön psykologinen oireisto väistyy huomattavasti hitaammin kuin havaittavat ruumiilliset oireet. Syömishäiriö muokkaa henkilön kehonkuvaa pysyvästi: painon normalisoitumista seuraa usein jopa vuosia kestävä kausi, jonka aikana henkilö edelleen pelkää painonsa kohoamista ja havainnoi omaa kehoaan vääristyneesti, usein suuremmaksi kuin se tosiasiasa on. Syömishäiriöliitto-SYLI ry:n (2008, 9) raportin mukaan yli 60 prosenttia suomalaisista sairastuneista on kokenut sairauden uusiutuneen. Jon Arceluksen johtaman tutkimusryhmän (2011, 729) aikaisempia tutkimuksia koostavassa yhteenvedossa todetaan, että syömishäiriödiagnoosi ennustaa ennen aikaista kuolemaa huomattavasti todennäköisemmin kuin muut diagnosoidut psykiatriset sairaudet.

Sitkeiden psyykkisten oireidensa lisäksi syömishäiriöllä on useita itsesäilytystä edistäviä ominaisuuksia. Sairaus muuttaa usein muotoaan yhden tyyppin syömishäiriöstä toiseksi. Joidenkin huomiota herättäneiden oireiden väistyminen saattaa harhauttaa potilaan ja hoitohenkilökunnan luulemaan koko sairauden parantuneen. Lisäksi potilaan sairautentunto on usein laskenut, minkä vuoksi sairaanhoidon ammattilaisten pitäisi kyetä tunnistamaan syömishäiriö pelkkien ruumiillisten oireiden perusteella. (Ks. Keski-Rahkonen 2010, 2210.) Clausenin (2004) tutkimuksesta kävi ilmi, että syömishäiriön parantuminen on asteittaista ja usein vaillinaista: kertakaikkisen sammumisen sijaan sairaus jää kytämään pyrkien roihahtamaan jälleen liekkeihin.

Edellisen kuvauksen perusteella syömishäiriöt vaikuttavat äärimmäisen vakavilta sairauksilta, joiden lääketieteellinen tutkimus vaikuttaa ensiarvoisen tärkeältä. Susan Bordo (2003, 49) on kuitenkin nähdäkseni oikeassa siinä, että pelkkä lääketieteellinen tutkimus ei välttämättä saavuta tietoa niistä yhteisön jakamista, luonteeltaan kulttuurisista, arvostuksista, joihin perustuva halu hallita syömistään ja painoaan saattaa riistäytyä käsistä ja muuttua syömishäiriöksi. Martina Reuterin (1997, 137) sanoin ”nämä häiriöt kuitenkin sisältävät merkityksiä, jotka viittaavat pitkälle ohi

lääketieteellisten diagnoosien”. Richard A. Gordon (2000, 12) nimittää syömishäiriötä suorasukaisesti ”etniseksi häiriöksi”: hänen mukaansa syömishäiriötä sairastavat henkilöt siteeraavat 1900-luvun alun jälkeisille länsimaille ominaista kulttuurista sanavarastoa, jonka olemassaolo *mahdollistaa* syömishäiriöiden olemassaolon.

Edeltävä feministinen tutkimus ei ole arastellut tehdä omia pitkälle vietyjä johtopäätöksiään sairauden syistä, merkityksistä ja siitä, mitä erityisesti anoreksia nervosa ja anorektikot edustavat. Bordo (2003, 207–9) näki anorektisessa inhossa naisellisia kehon muotoja kohtaan mahdollisuuden kapinoida kotiin kahlittua äitiin samastuvaa naisroolia vastaan. Hän ei oikeastaan edes hahmottanut syömishäiriötä sairautena, jota yksilö kantaa, vaan yhteisön arvostusten heijastumisena naiskehojen toimintaan. Bordon alun perin vuonna 1993 ilmestynyt teos on jatkoa 1970-luvun lopulla alkaneelle syömishäiriön feministiselle käsitteellistämiprojektille, jota leimaa keskittyminen naisten anoreksia nervosaan sen sairausluonteen, muiden syömishäiriöiden ja miesten syömishäiriöoireilun kustannuksella (ks. Hepworth & Griffin 1995, 75–83; Harjunen & Kyrölä 2007, 24–5).

Yhteiskunnallisia ja kulttuurisia oloja heijastavan selitysmallin lisäksi syömishäiriölle on annettu myös yksilökeskeisempiä tulkintoja. Tiina Valkendorff (2007, 40) kuvailee syömishäiriötä uskontotieteen käsittein: laihtuminen ja ruoan välttely ovat siinä puhtauden ja pyhyiden tavoitteluun suuntautunutta toimintaa. Tällainen teoretisointi piirtää syömishäiriöstä kuvan sekä intentionaalisenä että tahdonalaisena toimintana, jota yksilö *harjoittaa*. Valkendorff (mts. 41–2) rinnastaa tämän ajan lääketieteen tunteman syömishäiriön kristilliseen perinteeseen kuuluvaan paastoamiseen puhtautta tuottavana toimintana (ks. esim. Bell 1985). Hänen kuvauksessaan syömishäiriöinen keho toteuttaa jonkinlaisia ulkoapäin tulevia ideaaleja, mutta tehokkaammin ja ehdottomammin kuin muut samaan kulttuuriin sosiaalistuneet (mts. 42–3). Tämän toiminnan tarkoitus on tehdä ruumiista laiha ja siten täydellinen, puhdas, kaunis ja hyvä.

Osa syömishäiriötä selittävästä malleista samastaa sairastuneen henkilön toiminnan henkilön mielensisäisen kehoideaalin tavoitteluun. Näissä malleissa ideaalikeho ei enää välttämättä heijasta yhteiskunnallisia oloja tai kulttuurisia käsityksiä kauneudesta ja puhtaudesta. Sairastunut henkilö pikemminkin muotoilee laihduttamisen tavoitteen

täysin irrallaan niistä. Syömishäiriö onkin siten yhtä kuin henkilön tahto laihduttaa samoin kuin kehonrakennus on yhtä kuin henkilön tahto hankkia lisää lihasmassaa.

Anorektinen ruumisihanne on jotakin aivan muuta kuin naiskilpakehonrakentajan ruumis. Anorektikko ei kaipaa kokoa, painoa tai näyttävyyttä, vaan pikemminkin pyrkii pienentämään itsensä – ikään kuin pukeutumaan keveyteen. Anorektisen keveyden ei kuitenkaan tulisi synnyttää mielikuvia satujen perhosista tai keijujen iloisesta leikistä. Kysymyksessä on keveys, joka viime kädessä vie anorektikon näkymättömyyden ja olemattomuuden mustaan aukkoon. (Puuronen 2007, 234.)

Anne Puurosen kuvauksessa anorektikko ”pukeutuu keveyteen”, mikä tekee syömishäiriön sairastamisesta tahdonalaista toimintaa, jolla on esteettinen päämäärä. Tällainen käsitys syömishäiriöstä on romanttinen: huolimatta sairauden kielteisistä puolista, joista lukijaa tulee erikseen sanallisesti valistaa, on sillä myös vähintään mahdollisuus synnyttää mielikuvia esimerkiksi kauniista satujen perhosista.

Jokaista kolmesta edellisestä kuvauksesta yhdistää samanlainen naiivi tulkinta syömishäiriöiden synnystä ja olemuksesta. Niissä syömishäiriö näyttäytyy ainakin jostain näkökulmasta katsottuna tahdonalaisena ja jonkinlaista motiivia ilmentävänä toimintana. Toimintaa luonnehditaan jonkinlaisesta romantisoidusta näkökulmasta poliittisena tekona, pyhyiden kokemusta tuottavana asketismina tai oman kehon muokkaamisena kohti jonkinlaista tiedostettua ihannetta.

Nämä mallit vaikuttavat kuitenkin vaillinaisilta. Vaikka ei olisikaan mielekästä sanoa, että nämä pyrkimykset selittää syömishäiriötä olisivat virheellisiä tai täysin epäonnistuneita, ne eivät onnistu kuvaamaan kaikkea syömishäiriötä. Kaikki syömishäiriötä sairastavat eivät ole erityisen kevyitä, eikä syömishäiriöllä tarkoiteta pelkästään anoreksia nervosaa. Feministinen kauneusihanteiden, ruumiin ja ruuan tutkimus on ottanut anoreksia nervosan symbolikseen (ks. erit. Reuter 1997, 136) huolimatta siitä, että naisista, jotka muodostavat syömishäiriöitä sairastavien enemmistön, *minkäänlaiseen* syömishäiriöön sairastuu elämänsä aikana vain noin seitsemän prosenttia (Keski-Rahkonen 2010, 2209). Varsinainen syömishäiriö on siten psyykinen sairaus, jonka synty ja vaikutukset sairastavan henkilön mieleen eivät tyhjentävästi selity tutkimalla kauneusihanteita ja naiskehon toiminnan historiallisia rajoitteita. Toisaalta nämä rajoitteet ovat huomattavasti monisyisempiä kuin pelkkä laihooden ihannointiin liittyviin ongelmiin keskittynyt feministinen syömishäiriön analyysi usein esittää.

Seuraavaksi esittelen edeltävää miesten syömishäiriötä koskevaa tutkimusta. Suurin osa tästä tutkimuksesta on tehty lääketieteen, psykologian ja terveydentutkimuksen alueella sukupuolentutkimuksen tai sille läheisten ihmistieteiden sijaan, minkä vuoksi sen näkökulma aiheeseen on vähintään hyvin erilainen kuin omani. Miesten syömishäiriötä koskevan feministisen tutkimusasenteen muotoilun edellytyksenä on edeltävän ihmistieteellisen syömishäiriötutkimuksen ongelmien valottamisen lisäksi myös edeltävän miesten syömishäiriötä koskevan tutkimuksen ja erityisesti siinä sovelletun kliinisen tutkimusotteen kriittinen tarkastelu.

1.2 Edeltävää tutkimusta: miesten syömishäiriön epidemiologia ja etiologia

Syömishäiriöt ovat psykosomaattisiksi sairauksiksi määriteltyjä epänormaaleja ruokailutottumuksia, joissa liiallinen tai liian vähäinen ravinnonsaanti uhkaa henkilön terveyttä. Syömishäiriöiden luokittelu ja eri syömishäiriöiden määritelmät vaihtelevat ajassa ja paikassa kulloinkin käytössä olevan tautiluokituksen mukaan.

Maailman terveysjärjestön tautiluokitus ICD-10:ssä syömishäiriöt lukeutuvat fysiologisiin häiriöihin ja ruumiillisiin tekijöihin liittyviin käyttäytymisoireyhtymiin (Tautiluokitus ICD-10 2011, 267). Syömishäiriöt jaetaan *laihuushäiriöön* eli anoreksia nervosaan, sekä *ahmimishäiriöön* eli bulimia nervosaan. *Epätyypillinen syömishäiriö* ja *määrittelemätön syömishäiriö* viittaavat niihin syömishäiriöihin, jotka eivät täytä laihuushäiriön tai ahmimishäiriön kriteereitä. Suomessa kansalliset hoitosuositukset ovat pääpiirteittäin yhteensopivia ICD-10:n kanssa (ks. Tautiluokitus ICD-10 2011, 3). Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin (ks. 2014) julkaisemat valtakunnalliset *Käypä hoito* -hoitosuositukset perustuvat kuitenkin syömishäiriöiden tapauksessa joiltain osin yhdysvaltalaisen psykiatrien ammattijärjestön APA:n DMS-5-tautiluokitukseen.

Laihuushäiriössä henkilön paino on vähintään 15 % alle pituuden mukaisen keskipainon tai henkilön painoindeksi on enintään 17,5 kg/m². Esimurrosikäisillä paino saattaa jäädä pituuskasvusta jälkeen, mutta murrosikäisillä ja sitä vanhemmilla potilailla tulee tapahtua painon laskua. Painon lasku on seurausta lihottaviksi koettujen ruokien välttelystä. Lisäksi esiintyy liiallista liikuntaa, sekä mahdollisesti nesteentoistajien tai ruokahalua vähentävien lääkkeiden käyttöä. Henkilö kokee itsensä liian lihavaksi, pelkää lihomista ja määrittelee tavoitepainonsa liian alhaiseksi. Ennen murrosikää

alkaessaan sairaus hidastaa murrosiän fyysisiä muutoksia sekä pituuskasvua. (ICD-10-tautiluokitus, lainattu Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2014.)

Ahmimishäiriössä henkilö kärsii ylensyöntijaksosta vähintään kahdesti viikossa ainakin kolmen kuukauden ajan. Syödyt ruokamäärät ovat suuria ja niiden lihottava vaikutus pyritään kumoamaan oksentamalla, paastoamalla tai ulostuslääkkeitä nauttimalla. Syöminen valtaa ajatukset, vaikka samalla ahmimishäiriötä sairastava henkilö kokeekin itsensä liian lihavaksi ja kärsii lihomisen pelosta. (ICD-10-tautiluokitus, lainattu Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2014.)

Tautiluokitus ICD-10 (2011, 267) ei tunne *ahmintahäiriötä* (engl. ”Binge-Eating Disorder”, BED) erotuksena ahmimishäiriöstä. DSM-5-tautiluokituksessa (lainattu Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2014) sen oireisiin luetaan vähintään kerran viikossa kolmen kuukauden ajan esiintyvät ahmimiskohtaukset, joissa henkilö syö nopeasti suuria määriä ja tuntee olonsa syömisen jälkeen epämukavaksi. Ahmintakohtauksen aikana henkilö on yksin. Ahminnasta seuraa itseinhoa, masennusta ja syyllisyyttä, mutta jo kohtauksen aikana koetaan ahdistusta.

Nimestään huolimatta epätyypilliset syömishäiriöt muodostavat enemmistön kaikista syömishäiriöistä myös erityissairaanhoidossa. Niihin luetaan kaikenlainen kliinisesti merkittävä syömishäiriöön viittaava oireilu, joka ei kuitenkaan täytä kummankaan edellä mainitun klassisen syömishäiriön diagnostisia kriteerejä (Keski-Rahkonen 2010, 2210). Syömishäiriöiden jakamista useisiin aladiagnooseihin voidaan pitää osin epätarkoituksenmukaisena, koska suurin osa syömishäiriöistä ei täytä laihuushäiriön tai ahmimishäiriön kriteerejä. Lisäksi suurin osa potilaista kärsii elämänsä aikana useamman eri syömishäiriön oireista. (Hudson ym. 2007, 356; Keski-Rahkonen 2010, 2209.) Tässä tutkielmassa tutkitaan miesten tapaa kuvailla syömishäiriön sairastamisen kokemusta, jota ei rajata pelkästään diagnostiset kriteerit ylittäviin syömishäiriöihin.

Kaikenlaiset syömishäiriöt ovat miehillä huomattavasti harvinaisempia kuin naisilla. Laihuushäiriötä sairastavista henkilöistä 5–10 prosenttia on miehiä. Ahmimishäiriötä sairastavista henkilöistä 10–15 prosenttia on miehiä. Voidaan olettaa, että miehet ovat alidiagnosoitu ryhmä, sillä syömishäiriötä pidetään yleisesti naisten ongelmana. Lisäksi syömishäiriön tilastointia vaikeuttaa se, että suuri osa syömishäiriötä sairastavista

miehistä ei saavu avun piiriin. Sairautta sen epätyypillisessä muodossaan, joka muodostaa suurimman osan syömishäiriötapauksista, myöskään voida tai osata diagnosoida siksi, että syömishäiriöiden tiukkarajaiset diagnostiset kriteerit eivät täyty. (Cohane & Pope 2001, 377; Raevuori ym. 2009, 3–4.) Tässä tutkimuksessa haastateltavien valinnassa ei nostettu syömishäiriödiagnoosia haastateltavaksi tulemisen kriteeriksi (liite 1).

Miesten syömishäiriöt eroavat jossain määrin naisten syömishäiriöistä. Sairaus puhkeaa useimmiten täysi-ikäisyyden kynnyksellä, eli muutamaa vuotta myöhemmin kuin naisilla, minkä lisäksi akuutin sairausjakson kesto on lyhyempi (Bramon-Bosch 2000, 323; Carlat ym. 1997, 1129–30; Sharp ym. 1994, 127). Bulimia nervosaa sairastavat ja sitä muistuttavia oireita kokeneet miehet eroavat naisista siinä, että he käyttävät vähemmän erilaisia keinoja painon pudottamiseen (Sharp ym. 1994, 128) ja toisaalta heidän painonvaihtelunsa on samaa sairautta sairastavia naisia nopeampaa (Carlat ym. 1997, 1129; Sharp 1994, 127). Syömishäiriötä edeltävä ylipaino on miehillä kautta linjan yleisempää kuin naisilla (Raevuori ym. 2009, 3; Sharp ym. 1994, 128).

Myös suhtautuminen painoon vaihtelee miespuolisten syömishäiriöisten henkilöiden keskuudessa siten, että heillä esiintyy jonkin verran myös elopainon kasvattamiseen liittyvää käyttäytymistä (Furnham & Calnan 1998, 66; Grogan 2008, 85; Pope ym. 1997; Raevuori & Keski-Rahkonen 2007). Harrison G. Popen johtama tutkimusryhmä (1997, 550–1) nimesi *lihasdysmorfiaksi* tilan, jossa henkilön tyytymättömyys kehonsa lihasmassaan on sairaalloista. Varsinaisen rasvattomuuden tavoittelun sijaan lihasdysmorfiasta kärsivien henkilöiden häiriintyneet ruokailu- ja liikuntatottumukset liittyvät lihasmassan kasvattamiseen. Sairastuneet kokevat olevansa pienempiä kuin tosiasiassa ovat. He tulevat riippuvaiseksi harjoittelusta, joka vie suuren osan heidän ajastaan. Sosiaaliset suhteet kärsivät, koska lihasdysmorfiset henkilöt välttelevät yhteisiä ruokailuhetkiä, jotka saattaisivat uhata heidän tarkoin suunniteltua dieettiään. Osa sairastuneista karttaa tilanteita, joissa heidät saatettaisiin nähdä ilman vaatteita. Doping-aineisiin ja ravintolisiin kuluu paljon rahaa. Jatkuva itsetarkkailu, mittaaminen ja ulkonäköä koskevien kehujen haeskelu vie aikaa ja energiaa muusta arjesta.

Corinna Jacobin ryhmä (2004, 53) havaitsi, että syömishäiriön yleisiä riskitekijöitä ovat ikävaihe murrosiän ja nuoren aikuisuuden välillä, länsimaissa tai muutoin teollistuneella

ja urbaanilla maantieteellisellä alueella asuminen, valkoinen ihonväri sekä etäiset tai vihamieliset suhteet omiin vanhempiin. Erityisesti miesten laihuushäiriön erityisiä riskitekijöitä ovat mahdollisesti sairautta edeltävä ylipaino, ylempi sosiaalinen luokka, korkeakoulutus sekä kasvaminen muussa kuin kahden vanhemman ja yhden tai useamman lapsen ydinperheessä (Sharp ym. 1994, 129–30). Suurin miehillä syömishäiriötä ennustava tekijä on kuitenkin psykiatrinen oheissairastavuus: miesten syömishäiriöön liittyy usein masennusta, ahdistuneisuutta ja päihdeongelmia (Bramon-Bosch ym. 2000, 326; Carlat ym. 1997, 1129; Sharp ym. 1994, 129).

Daniel J. Carlatin, Carlos A. Camargon ja David B. Herzogin (1997, 1129; ks. myös Hepp & Milos 2002, 474) mukaan syömishäiriöisten miesten seksuaalinen suuntautuminen ja aktiivisuus poikkesivat muusta väestöstä. Homo- ja biseksuaalisuus on syömishäiriöisten miesten keskuudessa muuta väestöä laajemmin edustettuna, sillä seksuaalivähemmistöön heistä kuului satunnaisotannassa jopa 27 prosenttia. Mahdollisesti syömishäiriön aiheuttaman testosteronitason heikkenemisen seurauksena aseksuaalisuutta¹ osoitti lähes joka kolmas syömishäiriön vuoksi hoidossa ollut potilas.

Miesten syömishäiriötä koskevaa aineistoa on tähän mennessä ollut saatavilla suhteellisen vähän. Kuten yleisesityksestäni ilmenee, suurin osa edeltävästä tutkimuksesta on luonteeltaan tilastollista ja tyyppittelevää: kliinisen tutkimuksen tavoitteeksi ei ole asetettu syömishäiriön laadullista ymmärtämistä, vaan riskiryhmien löytäminen laajoista otoksista. Merkittävin suomalainen miesten syömishäiriötä kartoittanut tutkielma on Anu Raevuoren (2009) lääketieteen väitöskirja. Raevuori havaitsi, että lihasmassan kasvattamiseen liittyvät pyrkimykset hallitsivat merkittävää osaa syömishäiriötä sairastavista miehistä. Lisäksi todettiin, että syömishäiriöiden syntyyn vaikuttavat sekä miehillä että naisilla todennäköisesti sekä synnynnäinen herkkyys että altistavat ympäristötekijät.

On huomionarvoista, että kliinisen tutkimuksen ote syömishäiriöön on useimmiten tilastollinen. Tutkimuksissa avataan diagnosoitavissa olevaa syömishäiriötä potevien

¹ Käsite ”aseksuaalisuus” viittaa tässä yhteydessä kaikenlaiseen seksuaalivietin poissaoloon myös sellaisissa tilanteissa, joissa henkilöllä on jokin aseksuaalista tilaa edeltävä seksuaalinen identiteetti. Käsite ei siten ole täysin rinnasteinen esimerkiksi homo- ja heteroseksuaalisuuteen seksuaalisina suuntautumisina ja seksuaali-identiteetteinä. Aseksuaalisuuden määrittelyyn liittyvistä käsitteellisistä ongelmista ks. Van Houdenhove ym. 2015.

henkilöiden ominaisuuksien ja toimintamallien yleisyyttä ja esiintyvyyttä tutkijoiden tavoitettavissa olevassa populaatiossa. Tuloksista ei selviä, *miksi* jotkut ovat haavoittuvaisempia kuin toiset, eikä niiden yleistettävyyttä tutkitun populaation ulkopuolella juurikaan problematisoida.

1.3 Uusi feministinen näkökulma miesten syömishäiriöön

Vaikka Bordo (2003, 207–9) näki syömishäiriössä taistelun naisen kehon vapauttamiseksi siihen kohdistuvista paino-, mitta- ja ulkonäkövaatimuksista, hän ymmärsi myös mieskehon päätyvän yhä useammin kriittisten katseiden kohteeksi (Bordo 1999, 216–21). Samoihin aikoihin vuosituhannen vaihteessa Pope (ks. Pope ym. 1997, 1999, 2000, 2001) havainnoi erityisesti lihaksikkaiden mieskehojen representaatioiden sekä lihaksikkuusihanteeseen liittyvien ulkonäköpaineiden lisääntyneen tasaisesti 1970-luvun lopulta alkaen.

Ulkonäköihanteiden, kulttuurin ja yhteiskunnan vaikutukseen vetoava syömishäiriötutkimus pyrkii selittämään syömishäiriötä sairaan henkilön ulkopuolisista tekijöistä käsin. Ennustetaan, että kun henkilön ulkopuolisesta maailmasta poistetaan sellainen viestintä, joka edistää hyvyyden ja kelpaavuuden sekä joidenkin määrättyjen kehotyyppien yhteyttä, myös tämän kehotyyppin tavoitteluun liittyvä käyttäytyminen väistyy. Kliiniset, terveystieteen, lääketieteen ja psykologian alaan kuuluvat kuvaukset syömishäiriöstä vetoavat puolestaan sairaan henkilön yksilöhistoriaan: tietynlaiset tapahtumat henkilön lapsuudessa ja nuoruudessa lisäävät häiriön diagnostiset kriteerit ylittävän syömiskäyttäytymisen ilmenemisen todennäköisyyttä.

Vaikka lienee mielekästä sanoa, että kliininen ja ihmistieteellinen lähestymistapa voivat ainakin joissain tapauksissa myös täydentää toisiaan ristiriidattomasti, voidaan niiden välillä kuitenkin nähdä myös ilmeisiä konfliktin paikkoja. Julie Hepwoth ja Christine Griffin (1995, 79–83; ks. myös Ahmed 2004, 82–3; Bell 1985, 188; Reuter 1997, 137, Valkendorff 2014, 11–3) näkevät feministisen ja lääketieteellisen käsitteellistämisen välillä ilmeisiä riidan paikkoja. Ensinnäkään kaikki samassa kulttuurissa elävät kehonormista poikkeavat henkilöt eivät sairastu, ja toisaalta myös henkilöt, joiden keho on hyvin lähellä yleistä kauneusihannetta, saattavat sairastua. Tämän vuoksi sairaus vaikuttaa lääketieteen näkökulmasta olevan vähintään *myös* mielensisäisten virhetoimintojen seurausta, mikä puolestaan näyttää riistävän sairaudelta sen

mahdollisuuden olla intentionaalista toimintaa. Lisäksi ravitsemukseen liittyvien häiriötilojen, kuten syömishäiriöiden ja lihavuuden, tutkimuksessa on useimmiten kiinnitetty huomio niiden mahdollisesti aiheuttamiin vakaviin terveysongelmiin. Erikokoisten ja -näköisten kehojen poliittisen ja kulttuurisen merkityksen tutkiminen ilman sairauksien parantamiseen liittyvää painotusta on nähty tästä näkökulmasta jopa kansanterveyttä uhkaavana (ks. Harjunen & Kyrölä 2007, 12–5).

Halusin tässä tutkielmassa asettua jonkinlaiseen puolueettomaan asemaan näiden kahden näkemyksen välillä, mikä merkitsi minulle tämän tutkielman yhteydessä ensisijaisesti pyrkimystä tiedontuotantoon ensisijaisesti yhdessä syömishäiriötä sairastuneiden miesten itsensä kanssa, heidän kokemustaan ja sitä kuvaavia käsitteitä soveltaen. Muuan ystäväni, jolle lounaan äärellä kevättalvella 2015 esittelin alustavaa tutkimussuunnitelmaani, rohkaisi minua sanoen: ”tutki niitä kerrankin ihmisinä”. Ystäväni sisar oli heidän lapsuudessaan sairastanut syömishäiriötä, eikä hän ollut erityisen mieltynyt sen paremmin syömishäiriön esittämiseen passiivisena *sairastamisena*, johon ei liity henkilön itsensä tahtoa jatkaa oireilua, muttei myöskään tapaan etsiä syitä sairauteen henkilöhistorian ulkopuolelta.

Tutkin miesten syömishäiriötä haastatellen sairastuneita henkilöitä, joita yhdisti se, että he joko kokivat olevansa miehiä tai heidät oli ulkoisten ominaisuuksiensa vuoksi määritelty miehiksi (ks. liite 1). Tutkielmani tarkoitus on selvittää, kuinka syömishäiriötä sairastavat ja sairastaneet miehet kuvaavat sairauttaan ulkopuoliselle henkilölle. Tässä tutkielmassa selvitetään, *millaisia merkityksiä syömishäiriölle ja siihen liittyville teoille annetaan omaelämäkerrallisessa puheessa, millaisiin elämäntapahtumiin syömishäiriön puhkeamisen nähdään liittyvän ja miten henkilö kokee syömishäiriön vaikuttaneen elämäänsä*. Erityismielenkiinnon kohteeni on haastattelemieni henkilöiden näkemys omasta sukupuoli-identiteetistään ja siitä, kuinka sairastaminen joko tukee tai riitauttaa sitä sukupuolta, johon he kokevat kuuluvansa.

Tutkin tässä pro gradussa vain ja ainoastaan sairautta koskevaa puhetta. Tämä tarkoittaa sitä, etten tee johtopäätöksiä haastateltavien elämästä tai syömishäiriökokemuksesta, vaan tutkin vain niiden suullista representaatiota. Havaitsin viimeistään haastatteluja toteuttaessani Elina Oinaan (2004, 220) olevan oikeassa siinä, että haastateltavat puhuvat aina suhteessa haastattelijaan ja odotuksiinsa häntä ja hänen esitietojaan

kohtaan sekä toisaalta siteeraavat kulloisestakin aiheesta saatavilla olevaa tarinavarantoa. Siten tutkimuskohteekseni ei vastoin alkuperäisiä suunnitelmiani valikoitunutkaan syömishäiriökokemus, vaan kokemuksen merkityksellistämässä ja sanallistamisessa tehdyt ratkaisut.

Pro graduni sijoittuu kahteen sukupuolentutkimuksen alueeseen. Ensinnäkin työni edustaa *kriittistä miestutkimusta*, jossa miehiä, miehenä olemista ja maskuliinisuutta lähestytään kriittisesti näihin asioihin liitettyjä itsestään selviä arvostuksia ja merkityksiä kyseenalaistaen. Tutkielmani kannalta tärkein kriittisen miestutkimuksen käsite on *hegemoninen maskuliinisuus*, jota soveltaessani seuraan R. W. Connellin ja James W. Messerschmidtin (ks. 2005) ajattelua. Työni teoriataustan muotoilussa nojaan lisäksi Judith Butlerin ajatteluun. Oletan syömishäiriöihin liittyvän identiteetin rakennukseen, jossa erilaisia maskuliinisuuksia ja feminiinisyyskäsitteitä toteutetaan ruumiillisuuden kautta. Butleria (2006, 37) seuraten oletan syömishäiriöisen ruumiin käyttävän identiteettiä ja olevan sen käytettävissä. Tämä sitoo työni osaksi *queer-tutkimuksen* perinnettä (ks. Hemmings 2011, 91; Rossi 2008, 32; Sawicki 2006).

Esimerkiksi Sari Manninen (2010, 30–1; ks. myös Renold 2004, 254; Swain 2006, 337–8) on yhdistänyt Connellin ja Butlerin ajattelua yhtäaikaaisesti omassa poika- ja miestutkimuksessaan. Mannisen käsitys hegemonisen maskuliinisuuden toteutumisesta kouluympäristössä on ollut avuksi myös rakentaessani pro graduni viidenneksi luvuksi sijoittunutta haastatteluaineiston analyysiä. Leena-Maija Rossin (2008, 29–30) queerin mahdollisiksi suomennoksiksi listaamat ”kyseenalainen” ja ”kumma” sekä sanan verbimuotoinen suomenkielinen vastine ”kummastella” sopivat hyvin kuvaamaan sitä työtä, jota tein haastatellessani ja haastatteluaineistoa analysoidessani.

Edeltävissä syömishäiriötä käsittelevissä laadullisissa tutkimuksissa Butlerin käsitteitä on sovellettu satunnaisesti. Miesten syömishäiriöön ja miesidentiteettiin keskittyneessä hoitotyön opinnäytteessä (Lampikoski 2010) Butleria tai hänen käsitystään performatiivisuudesta ei mainita lainkaan. Henriikka Maikun (2006) sukupuolentutkimuksen alaan lukeutuvassa pro gradussa performatiivisuuden teoria on otettu huomioon teoriataustan muotoilussa, mutta sitä sovelletaan analyysissä harvakseltaan (vrt. Maikku 2006, 93).

Tämä pro gradu jakautuu kuuteen lukuun. Johdanto-osion jälkeisessä luvussa annan tutkielmalleni teoriataustan. Lähestyn syömishäiriötä osana *performatiivina*, jota ruumis harjoittaa ja johon ruumis on pakotettu. Ehdotan, että syömishäiriö liittyy sairastuneiden henkilön sukupuolirooliin ja muihin sosiaalisiin rooleihin niitä jollain tapaa tukien ja niissä pysymisen mahdollistaen. Lisäksi esittelen Butlerin performatiivisuuden teorian taustalla vaikuttavan ontologisen käsityksen habituaalisesta *ruumiista*, joka ei ole pelkästään lihallinen ja materiaallinen, ulkopuolelta tarkasteltavissa oleva keho, vaan ympäröivästä maailmasta vaikutteita saanut ja siihen vaikuttava kokonaisuus, jota ei voida mielekkäästi lähestyä irrallaan sen henkilökohtaisesta eletystä kokemuksesta.

Kolmannessa luvussa perehdytän lukijani diskurssianalyysiin ja kerron, miksi olen valinnut sen tutkielmani metodiksi ja millaista diskurssintutkimuksen alalajia tässä tutkielmassa sovelletaan. Diskurssintutkimus on yhteensopiva habituaalisen ontologian kanssa ja tarjoaa mahdollisuuden pureutua suoraan haastatteluaineistoon sinänsä tehden mahdollisimman vähän oletuksia haastatteluaineiston muodostaman representaation ja tapahtuneen historian välisistä eroista.

Tutkielmani neljännessä luvussa selostan, millaista aineistoa tätä tutkielmaa varten on kerätty. Esittelen lisäksi valitsemani haastattelutekniikan, perustelen litteroinnissa ja sitaattien esittämisessä tekemiäni ratkaisuja sekä pyrin ratkaisemaan vakavan ja usein häpeällisen sairauden kokeneiden henkilöiden haastatteluun liittyviä eettisiä kysymyksiä. Esittelen myös omaa sijoittumistani ja asennoitumistani suhteessa edeltävään feministiseen tutkimusperinteeseen ja haastattelemiini henkilöihin.

Viidennessä luvussa analysoin aineistoni. Analyysiluku jakautuu kuuteen alalukuun, joista jokainen valottaa yhtä syömishäiriökokemuksen sanallisen käsittelyn vaihetta. Tätä seuraavassa viimeisessä luvussa esittelen analyysiä seuraavat johtopäätökset ja kerron, kuinka tekemäni havainnot eroavat siitä, mitä syömishäiriötä sairastavista miehistä on aikaisemmin sanottu.

Pro graduni valmistumista siivittivät lukuisat keskustelut, joiden rooli työni innoittajina on ollut vähintään yhtä suuri kuin kirjallisten lähteiden ja seminaarityöskentelyn. Haluan kiittää erityisesti Eeva Kuikkaa, Niko Lempaa, Hanna Mäki-Tuuria, Pieta Päällysahoa, Anni Tolvasta ja Minna-Kerttu Vienolaa työskentelyäni ohjanneesta

sanan- ja ajatustenvaihdosta. Virheet ovat minun, mutta teidän ansiostanne en tehnyt niitä enempää. Lämpimät kiitokset ansaitsee myös ohjaajani Marjut Jyrkinen.

2. Miesten syömishäiriö: sairaus ja performatiivi

Tässä luvussa esittelen pro graduni teoriataustan. Tarkoitukseni on perustella, miten ja miksi syömishäiriö on samanaikaisesti sairaus ja performatiivi. Syömishäiriöihin liittyvä kehonmuokkaus ja kielteiseksi koettujen ruumiillisten muutosten pelko liittyvät niissä siten käsityksiin ihanteellisesta, kelpaavasta miehuudesta sekä toisaalta maskuliinisuuteen liittyvässä kilvoittelussa pärjäämiseen ylipäättään.

Alaluvussa 2.1 selvitän länsimaisten miesten keskuudessa vallitsevien hyvää ja kelpavaa mieskehoa koskevien käsitysten, oman kehokuvan ja syömishäiriön yhteyttä toisiinsa sekä paljaan mieskehon näkyvyyden lisääntymiseen. Alaluvussa 2.2 pohdin kehon muokkaamisen mahdollisuutta vaikuttaa sukupuolen ilmaisuun ja pohjustan siten ajatusta syömishäiriöstä sukupuoliperformatiiviin liittyvänä toimintana.

Alaluvun 2.3 tehtävänä on selventää syömishäiriön ja sukupuolen performatiivisuuden suhdetta toisiinsa: eräs tärkeimmistä kehonmuokkauksen lähtökohdista on oman kehon ja ideaalikehon välillä koettu ristiriita ja tämän ristiriidan esiintymisen mahdollisuus riippuu siitä, millaisia paineita ja odotuksia henkilö kohtaa. Alaluvussa 2.4 tarkastelen performatiivisuuteen ja sen tutkimukseen liittyviä ontologisia sitoumuksia. Sovellan tässä Butleria, joka sanoo havaittavan ja koettavan sukupuolen rakentuvan sukupuolta *performoivista teoista*. Alaluvussa 2.5 hahmottelen valitsemani teoriataustan yhteyttä metodologisiin ratkaisuihini sekä perustelen ratkaisujeni toimivuuden syömishäiriön tutkimisessa.

2.1 Miesten kehoideaalit

Kehonkuva on ihmisen käsitys siitä, minkä kokoinen ja muotoinen oma keho on. Käsitys omasta kehosta koostuu Sarah Groganin (2008, 3–4) mukaan kahdesta elementistä. Voidaan arvioida ensinäkin kehonkuvan todenmukaisuutta. Vääristyneessä kehonkuvassa oma keho tai jokin sen osa arvioidaan todellista pienemmäksi tai suuremmaksi. Lisäksi kehonkuvaan liittyy henkilön arvottava asenne omaa kehoaan

kohtaan. Myönteisessä kehonkuvassa henkilö on tyytyväinen omaan kehoonsa ja pitää sitä arvokkaana sellaisena kuin se on. Kielteisessä kehonkuvassa henkilö suhtautuu kehoonsa halveksuen ja saattaa kokea tarvetta muuttaa sitä.

Henkilöillä, joilla on myönteinen kehonkuva, on korkeampi itsetunto, vähemmän epäterveellisiä syömätottumuksia sekä vähäisempi tarve lisätä kehonsa lihasmassaa (Gillen 2015; McFarland ym. 2009; Raevuori 2009). Henkilöt, jotka masennusoireiden tai heikon itsetunnon vuoksi ovat alttiimpia mediasta tuleville vaikutteille tai vertaavat itseään muihin ihmisiin, ovat alttiimpia kokemaan kehonsa epämiellyttävänä tai väärän kokoisena (Jacobi ym. 2004, 34–5; McFarland ym. 2009). Grogan (2008, 87) toteaa korkean itsetunnon ja myönteisen kehonkuvan korreloivan voimakkaasti keskenään. Jacobin tutkimusryhmä (2004, 34) havaitsi, että oman kehonkuvan ja miellyttäväksi ja kelpaavaksi koetun *ihannekehon* välinen merkittävä ero, joka oireilee painoa ja kehonmuotoa koskevana huolena, on syömishäiriöön sairastuneiden keskuudessa muuta väestöä yleisempi piirre.

Jos monien naisten tavoitteena on laihuus, muodostuu miesten ihanteeksi etenkin syömishäiriössä usein lihaksikkuus (Cohane & Pope 2001, 377; Raevuori 2009; ks. Pope 2000, 1299–300). Yleinen ideaalimalli on kohti hartioita levenevä lihaksikas ja kapeavyötäröinen mieskeho, jonka esittäminen on yleistynyt 1970-luvun jälkeen. Ideaali näyttää yleistyneen kasvaneen mediankäytön ja vaatettamattoman mieskehon esittämisen tavanomaistumisen myötä. Calvin Klein mainosti miesten alushousuja vuonna 1983 valokuvalla, jossa ne olivat muutoin alastoman olympiaseiväshyppääjä Tomás Hintnausin yllä. Bordon (1999, 181–2) mukaan mainos oli ensimmäinen, jossa miehellä ei ollut muuta tarkoitusta kuin *olla mies*. Siihenastisesta mainoskuvastosta poiketen Hintnaus ei toteuttanut minkäänlaista tehtävää tai roolia. Mainoskuva ei ollut pysäytyskuva tilanteesta, jossa miehellä olisi ollut luonteva syy olla alusvaatteisillaan. Calvin Kleinin kampanja teki mieskehosta katseiden kohteen tavalla, joka ennen oli varattu vain naiskehoille.

Popen, Robert Olivardian, Amanda Gruberin ja John Borowieckin (1999) tutkimuksessa todettiin paljaan mieskehon esittämisen yleistyneen Yhdysvaltojen kahdessa johtavassa naistenlehdessä 1970-luvun jälkeen. Popen tutkimusryhmä (2001) havaitsi poikien leluiksi suunnattujen toimintahahmojen rinnan- ja lantionympäryksen erotuksen

kasvaneen huomattavasti vuosien 1978 ja 1998 välillä. Havainnot tukevat Bordon käsitystä mieskehon astumisesta kriittiseen valokeilaan 1980-luvulla. Myös vanhimpien haastattelemini henkilöiden syömishäiriöoireilu on ollut tuohon aikaan äärimmäisen voimakasta, sisältäen raskasta urheilua ja kehon rasvapitoisuuden vähentämiseen tähtäävää toimintaa. Groganin (2008, 81) mukaan myös käsitys miesten kehonkuvasta mahdollisena tutkimuskohteena syntyi samoihin aikoihin.

Aikaisemmassa syömishäiriötä käsittelevässä teoretisoinnissa niin feministisen teorian kuin lääketieteenkin piirissä on pyritty löytämään syömishäiriölle mielekkäitä *merkityksiä*. Toisin sanoen kulttuurissamme syömishäiriöinä tunnettuja käyttäytymismalleja ei voi kehkeytyä ilman sellaista ympäristöä, jossa syömisen hallitseminen ja kehon rasvattomuus tuottavat myönteisiä mielleyhtymiä (ks. erit. Ferguson ym. 2014, 11–2; Pope ym. 1999, 70–2; Wade ym. 2003, 376–8).² Keskustelua kehon muotoa koskevista normeista on Hannele Harjusen ja Katariina Kyrölän (2007, 29) mukaan hallinnut Michel Foucault'n näkemys ruumiista valtataistelun ja vallankäytön lopputuloksena sekä erityisesti Bordon foucault'laista teoriaa soveltava teos *Unbearable Weight* (2003 [1993]). Bordon (2003, 163–4) ajattelussa kehoa koskevien pakottavien normien lähde nähdään median, taiteen ja muiden kulttuurintuotteiden heijastamassa kuvastossa.

Bordo (1999, 49) esittää, että useimpia *miehiä* vaivaa ”veteläksi etanaksi” leimaantumisen pelko. Eurooppalaisessa kulttuuriympäristössä, johon suomalaisten miesten parissa tekemäni tutkimuskin sijoittuu, miesten elämää kontrolloi *kovuuden* periaate. Kovuus on vastakohtaista pehmeydelle, jota edustavat esimerkiksi kyyneleet väärissä tilanteissa (mts. 55–6). Kovuus yhdistyy mieskuntoon (mts. 71), kykyyn suojella omaa kotia ja isänmaata (mts. 49) sekä kykyyn hallita itseä ja muita (mts. 57). Mieskehoa hallitsee esteettinen ideaali, joka ei ole vain kehollinen; sitä *harjoitetaan* ilmeissä, eleissä ja ajattelutavassa niiden takana (Bordo 1999, 57; ks. Butler 2006, 230–1). Miehin ideaali kovuudesta ja kovuuden kanssa korreloivasta suorituskyvystä koskee kaikkia miehiä ja kaikkia miehen elämän osa-alueita (Bordo 1999, 58–9). Jon

² Lisäksi sairaalloisen oireilun ja ”normaalina” pidettävän painonhallinnan välinen raja ei, toisin kuin lääketieteellinen käsitteellistämisen tapa tiukkoine diagnostisine kriteereineen usein antaa ymmärtää, ole yksiselitteisesti määriteltävissä (Grogan 2008, 47; Reuter 1997, 144; ks. myös Keski-Rahkonen 2010, 2210). Bordo (2003, 49) kritisoi lääketieteellistä lähestymistapaa syömishäiriöön siitä, että se mahdollistaa kulttuurisen näkökulman soveltamisen *vain* tilannetta ”modifioivana” osatekijänä; silti mahdollisuutta erottaa toisistaan normaali ja patologinen pidetään edelleen itsestään selvänä.

Swainin (2004, 175–7; ks. Manninen 2010, 83; Renold 2004, 248) mukaan jo alakouluikäisten poikien käsitykset miehenä olemisesta seuraavat kovuusideaalia, vaikka heidän käsityksensä kovuuden määritelmästä ja soveltamisalueesta onkin aikuisia miehiä kapeampi.

R. W. Connellin käsitys *maskuliinisuudesta* syventää Bordon näkemystä miehistä sitä varsinaisesti riitauttamatta. Connell (2005, 71–2) siirtää maskuliinisuuden biologisperäisten ominaisuuksien joukosta sosiaalisten käytänteiden piiriin. Connellin (mts. 76) teoriassa maskuliinisuudesta ei voida puhua irrallaan etnisyydestä ja luokasta, jotka muokkaavat maskuliinisuuden sisältöä. Lisäksi kulloisessakin yhteiskunnassa läsnä olevien luokkien, kansallisuuksien, etnisyyksien ja niihin kytkeytyvien maskuliinisuuksien kokoonpano vaikuttaa siihen, millaiseksi maskuliinisuuksien suhteet muodostuvat ja kuinka nuo suhteet toisaalta vaikuttavat näihin maskuliinisuuksiin.

Hegemonia viittaa Connellin (1987, 183–6) ajattelussa jonkin miesryhmän ylivaltaan suhteessa julkiseen vallankäyttöön ja naiseen. Hegemonia-asemassa olevan miesryhmän ominaisuuksien jäljittely tarjoaa lisäksi menestystä kaikenlaisissa sosiaalisissa suhteissa (ks. Manninen 2010, 81). Hegemonian olemassaolo on seurausta tilanteesta, jossa samanaikaisesti kulttuurintuotteet, esimerkiksi elokuvat ja kirjallisuus, ja havaittava menestys, kuten pääsy johtaviin asemiin sekä omaisuuden kertyminen, tukevat käsitystä yhden miestyypin paremmuudesta muihin nähden. Länsimaisessa ajattelussa *hegemoniseen maskuliinisuuteen* liittyviä ominaisuuksia ovat heteroseksuaalisuus, valkoisuus sekä keski-ikäisyys ja -luokkaisuus, jotka yhdistävät useimpia johtoasemassa olevia miehiä. Tästä ei Connellin (2005, 77) mukaan toisaalta seuraa, että *kaikki* johtavat miehet toteuttaisivat hegemonista maskuliinisuutta: hegemoniseen maskuliinisuuteen liittyvät ominaisuudet pikemminkin *ennakoivat* johtajuutta, jota kulttuurintuotteissa representoidaan. Näin hegemoniseen maskuliinisuuteen pyrkiminen näyttäytyy monille miehille ainoana mielekkäänä vaihtoehtona.

Hegemonisen maskuliinisuuden sisältö vaihtelee huomattavasti alueittain ja sosiaaliluokittain. Voitaisiin jopa sanoa kunkin tätä tutkielmaa varten haastatellusta kuudesta miehestä sijainneen muista erillisen hegemonisen maskuliinisuuden piirissä. (Ks. Connell 2005, 77–8.) Connell ja Messerschmidt mainitsevat valmiuden väkivallan käyttöön esimerkkinä ominaisuudesta, joka *saattaa* liittyä hegemoniseen

maskuliinisuuteen, muttei ole sen välttämätön rakenneosana (Connell 2005, 77, 98–9; Connell & Messerschmidt 2005, 840). Yksikään hegemonisista maskuliinisuuksista ei myöskään ole ikuinen eikä muutoksen ulottumattomissa (Connell 1987, 120, 183–6).

Hegemoninen maskuliinisuus ei suinkaan ole *ainoa* mahdollista maskuliinisuutta eikä se muodosta mielekästä tai mahdollista päämäärää kaikille miehille. Esimerkiksi rotu ja luokka sekä henkilön tai hänen vanhempinsa ammattiasema määräävät, millainen maskuliinisuus hänelle on sopivaa ja minkälaista maskuliinisuutta hän saa harjoittaa. Toisenlaiset maskuliinisuudet ajautuvat hegemonisen maskuliinisuuden näkökulmasta katsottuna marginaaliin, jota leimaa yksityisyys, verrattain pienen ihmisjoukon arvostus sekä vallan puute suhteessa valtakulttuuriin sosiaalistuneisiin ihmisiin. (Connell 2005, 80–1.)

Hegemonia-aseman tavoitteluun kuuluu maskuliinisten piirteiden määrän ja laadun lisäksi myös käsitys siitä, missä, kenelle ja kuinka paljon näitä piirteitä tulee esitellä (Manninen 2010, 89–90). Mies tai miesten ryhmä on mahdollista määrittää esimerkiksi henkisiltä ominaisuuksiltaan vallankäyttäjäksi kelpaamattomaksi, jos maskuliinisuuden näyttäminen koetaan tyyllillisesti vääränlaiseksi. Maija Urposen (2010, 101–3) Helsingin olympialaisia käsitelleestä väitöskirjasta käy ilmi, että ”etelämaalaiset” – ”eksoottisiksi” ja etnisyydeltään ei-suomalaisiksi ja epäeurooppalaisiksi mielletyt – miehet on suomalaisessa lehdistössä esitetty seksuaalisesti aggressiivisina ja väkivaltaisina. Tässä kontekstissa näiden miesten maskuliinisuutta ei ole kiistetty, mutta he eivät silti olleet hegemonia-asemassa. Toisaalta Mannisen (2010, 83–6) suomalaisia alakouluikäisiä poikia käsitelleessä tutkimuksessa *valmius* väkivaltaan, ”leikkitappelut” ja urheilumenestys nivoutuivat osaksi tutkittavien henkilöiden paikallista hegemonista maskuliinisuutta, jota kaikkein väkivaltaisimmat pojat eivät kuitenkaan välttämättä edustaneet. Bordo tiivistää tämän yhtäaikaisen mieskehon muotoilun ja rajoittamisen ristiriidan seuraavasti: miehen on toisaalta oltava ryhdikäs, järjestelmällinen ja rasvattomuuden merkityksessä ”kova” (ks. Bordo 1999, 49), mutta samalla hillitty ja huoliteltu erotuksena alkukantaisesta rönsyilystä ja mahtailusta (ks. mts. 206, 212).

Kaikkien haastattelemieni henkilöiden puheessa oli viittauksia nuoruuden aikaisten vertaisryhmien, kuten koulutovereiden, perheen ja naapureiden, käsityksiin kelpaavista miehistä ja hegemonia-asemaan oikeuttavasta maskuliinisuudesta. Haastateltavien

tehtäväksi jäi muodostaa mielekäs ja toimiva suhde paikalliseen hegemoniseen maskuliinisuuteen. Suhteen muotoilua ohjasivat ja rajasivat heidän henkilökohtaiset resurssinsa. Swainin (2004, 171) mukaan maskuliinisuutta rakentavat älylliset, taloudelliset ja tiedolliset resurssit. Tärkein ja suoraviivaisin maskuliinisuusresurssi on kuitenkin urheilu ja urheilullista lahjakkuutta viestivä kehonmuoto (mts. 182; ks. myös Swain 2002). Syömishäiriöoireilun alkuun tai muutoksiin liittyneet pyrkimykset kehon muokkaukseen ovat siten olleet osa vastausta hegemonisen maskuliinisuuden haasteeseen.

Olen edellä kuvaillut miesten kehoideaalien alkuperää sekä niiden merkitystä miesten sosiaaliselle asemalle ja sitä kautta heidän henkiselle hyvinvoinnilleen. Koska henkilön kehon ulkomuoto väistämättä heijastaa hänen elintapojaan, on elintapojen tietoisilla muutoksilla välttämättä seurauksia myös niitä harjoittavan kehon ulkomuodolle. Nähdäkseni tästä seuraa, että henkilön on mahdollista kehoaan muokkaamalla vahvistaa asemoitumistaan johonkin sukupuoli-identiteettiin ja sosiaaliseen rooliin.

2.2 Kehon muokkaaminen suhteessa sukupuoli-identiteettiin

Syömishäiriöiden ja kielteisen kehonkuvan laajempi esiintyvyys naisilla suhteessa miehiin on usein liitetty naisia koskeviin kulttuurisiin normeihin, joissa naiskeho on korostetun hoikka (Bordo 2003; Cohane & Pope 2001, 377; Gordon 2000, 97; Grogan 2008, 41). Toisaalta Grogan (2008, 83–6) huomauttaa, että miesten kielteinen kehonkuva liittyy naisten vastaavaa kokemusta useammin kehon liian suuren rasvapitoisuuden ohella myös sen haluttua vähäisempään lihaksikkuuteen. Naisten kehonkuvan tutkimiseen kehitetyt työkalut eivät siten sovellu sellaisenaan miesten kehonkuvan tutkimukseen. Uusien koeasetelmien myötä miesten kehonkuvan ongelmat ovat paljastuneet kompleksisemmiksi, joskaan eivät yhtä yleisiksi, kuin naisten.

Siinä missä useimpien naisten ja monien ei-miehiksi identifioituvien henkilöiden syömishäiriöissä pyrkimyksenä on usein painonpudotus, esiintyy useiden miesten syömishäiriöissä sekä rasvakudoksen poistamiseen että lihasmassan lisäämiseen liittyvää toimintaa. Adrian Furnhamin ja Alison Calnanin (1998, 66; ks. Grogan 2008, 82–4) tutkimuksessa ne kehoonsa tyytymättömät miehet, jotka kokivat tarvetta muuttaa kehonsa painoa jakautuivat kahteen ryhmään suhteessa siihen, halusivatko he lisätä vai vähentää elopainoaan. Miesten ideaalikehoksi näyttää muodostuneen V-kirjaimen

muotoinen vartalo, jossa vyötärö on korostetun kapea ja rinnassa, käsivarsissa ja olkapäissä tulee olla mahdollisimman paljon erottuvaa lihasmassaa (Bordo 1999, 220; Cohane & Pope 2001, 377; Pope ym. 1997, 553; Pope ym. 1999, 69). Mieskehon on toisin sanoen oltava samanaikaisesti sekä suurikokoinen että rasvaton.

Silja Vocksin tutkimusryhmä (2009, 364–5) havaitsi, että syömishäiriökäyttäytyminen on usein yhteydessä ajatukseen siitä, että oma keho ei toteuta mieluista kuvaa itsestä eikä omaa sukupuoli-identiteettiä. Vaikka on luontevaa olettaa, että sukupuolidysforiaan liittyy nimenomaan tyytymättömyys oman kehon sukupuolelle tyypilliseen anatomiaan liittyviin ruumiinosiin, kuten penikseen, suuntautui potilaiden tarkkailu ja muuntamishalu myös sellaisiin kehon ominaisuuksiin, joihin varsinainen sukupuolenkorjaushoito ei vaikuttanut. Niitä olivat muiden muassa jalat, kasvot, nenä ja kehon pituus. Toisaalta tyytymättömyys näihin ruumiinosiin ja halu muokata niitä on myös yksi syömishäiriöiden keskeisistä oireista. Syömishäiriöoireilu on siten ainakin joissain tapauksissa yhteydessä haluun ratkaista ristiriita muuttamalla kehon sukupuolta ilmaisevia ominaisuuksia, kuten lihasmassan määrää ja kokonaisuopainoa (Hepp & Milos 2002, 476; Vocks ym. 2009, 372; ks. Ahmed 2006, 45–6).

Myös miehet, jotka eivät koe varsinaista sukupuolidysforiaa, saattavat kokea olevansa *vähemmän miehiä* tai *kauempana miehelle ominaisesta ulkomuodosta* kuin he haluaisivat olla (Grogan 2008, 89–90). Kielteisestä kehonkuvasta kärsivien miesten käsitys oman kehon huonommuudesta on seurausta siitä, millainen miehen *pitäisi* heidän mielestään olla. Nämä käsitykset ovat useimmiten seurausta henkilön ympäristössä sijaitsevista malleista. Varsinaisten kulttuuristen mallien (mts. 82, 163) ja median (mts. 111–8) ohella etenkin läheisten ihmisten kokeminen itseä kauniimmiksi sekä tästä seuraava vertaispaine (mts. 90–1) saivat miehet muodostamaan kielteisen kehonkuvan.

Seuraavassa alaluvussa käsittelen henkilön ympäröivästä maailmasta omaksumien kauneusihanteiden toteuttamista sukupuolen performatiivisuuden näkökulmasta. Oletan, että määrätylelle sukupuolelle ja sosiaaliselle roolille ominaisiksi miellettyjen ulkonäkö- ja elämäntapanormien seuraaminen, jota myös syömishäiriökäyttäytyminen saattaa olla, on luonteeltaan performatiivista toimintaa.

2.3 Ruumis sukupuolen ja sosiaalisen roolin ilmaisuuden välineenä

Oletan, että ruumista on mahdollista käyttää oman sukupuolisen identiteetin ilmaisuun ja että tällaista itseilmaisua todella tapahtuu. *Sukupuoli* viittaa tutkimuksessani siis rooliin, jota aktiivisesti eletään, ja jonka kokoonpano yksilöllisine vivahteineen muodostuu kunkin henkilön kehon suomien mahdollisuuksien, hänen henkilökohtaisten mieltymystensä sekä ympäristön paineiden risteyksessä. Sukupuoli, joka on tällä tavoin riippuvainen sitä kantavan henkilön toimista, on luonteeltaan *performatiivinen*. Butlerin (2006, 230–1) mukaan sukupuolella on läsnä kolme tekijää: 1) anatominen sukupuoli, 2) sukupuoli-identiteetti ja 3) sukupuolen esitys, eli sukupuoliperformatiivi.

Performatiivi on sukupuolen olemassaolon tärkein rakenneosana, sillä performatiivisten tekojen avulla luodaan kuva yhtenäisestä ja alkuperältään luonnollisesta sukupuolen ytimestä tai identiteetistä (Butler 2006, 229). Performatiivisuuden näkökulmasta tarkasteltuna syömishäiriökäyttäytyminen on osa sukupuoliesitystä. Henkilön tarve esiintyä muiden silmissä tietyn sukupuolen edustajana ei täyty, jos hänen käsityksensä omasta kehostaan on ristiriidassa ihanteen kanssa. Vastaavasti syömiskäyttäytymistään manipuloimalla henkilön on mahdollista rakentaa performatiivista itseään miellyttävä. Henkilön jokapäiväiset toimet, joihin syömishäiriökin sisältyy, ovat performatiivi, jota henkilö itse ja hänet havaitsevat ihmiset voivat seurata.

Butler *ei* sano sukupuolen ilmauksen olevan täysin vapaavalintainen. Performatiivin osatekijät ammennetaan ympäröivän kulttuurin tarjoamista roolivaihtoehtoista ja ne periytyvät edeltävästä sosiaalisesta kanssakäymisestä. Vain osa sukupuoliesityksistä voi olla *ymmärrettäviä*. Lisäksi ympäristö jatkuvasti tarkkailee yksilöä ja rajaa *hyväksyttävien* sukupuoliperformatiivien joukkoa. (Butler 1988, 521; Butler 2006, 227–9.) Butler kutsuu performatiivista sukupuolen tuottamista toisinaan myös *sitereamiseksi*: muiden luomien ja käyttöön ottamien merkkien jäljentämiseksi (ks. Butler 1993, 2).

Nikki Sullivan (2003, 87) luonnehtii Butlerin *Hankalaa sukupuolta* (2006 [1990]) ennen kaikkea suureksi keskustelun herättäjäksi, jonka tulkinta on osoittautunut haasteelliseksi (ks. myös Hemmings 2011, 177; Rossi 2015, 28–9). Ongelmalliseksi koettiin Butlerin (ks. 2006, 218–9) tapa yhtäältä viitata *draggiin*, miesten naiseksi laittautumiseen osana esitystä, joka on *performanssi* ja esittää sen jälkeen kaikenlaisen sukupuolen elämisen

olevan *performatiivista* (mts. 229–30). Arkipäivässä *eletty* sukupuoli-identiteetti, jota ei välttämättä edes tiedosteta sukupuoli-identiteetiksi, eroaa huomattavasti määrättyyn tilaan rajatusta drag-esityksestä, johon osallistutaan vapaaehtoisesti ja joka on tekijöidensä hallitsema. On suorastaan niin, että jälkimmäinen on ensimmäisen hyvin harvinainen erityistapaus: sukupuolen tietoinen esittäminen on vain yksi osa-alue sukupuolen elämisessä (ks. Butler 1988, 527; Rossi 2015, 29–30). Kuitenkin useat Butlerin tulkitsijat väittivät halki 1990-luvun, että Butler piti dragin kaltaista performanssia jonkinlaisena yleisenä esimerkkinä siitä, miten sukupuolen performatiivisuus käytännössä toteutuu (Sullivan 2003, 87).

Butlerin *Hankalaa sukupuolta* (2006) on tulkittu sekä voluntaristisesti että anti-voluntaristisesti. Ajatusta performatiivisuudesta voluntaristisesti tulkitsevat pitävät sukupuolen esitystä täysin yksilön itse tiedostaman tahtotilan tuotteena. Voluntarismin pääteesi on, että performatiivia ja performanssia ei tarvitse erottaa toisistaan. Yksilö voi siten valita ja toteuttaa performatiivisen teon vapaasti (vrt. Rossi 2008, 30). Voluntarismissa Butlerin kuvaaman kahden toisistaan erottuvan sukupuolen ja niihin kuulumisen ehtona olevien rooliodotusten purkamista pidetään poliittisen aktivismin realistisena mahdollisuutena. Sukupuolen tahallinen väärin toistaminen johtaa voluntaristien mielestä tällaisen kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän jaa pakollisen heteroseksuaalisen keinotekoisuuden laajempaan tiedostamiseen. (Sullivan 2003, 87–8.)

Tulkitsen Butlerin anti-voluntaristiksi huolimatta hänen teoriastaan kummunneista jatkokehittelmistä ja sen mahdollisista virhetulkinnoista (Lloyd 2007, 76; Sullivan 2003, 89). Hän seuraa Friedrich Nietzscheä siinä, ettei hän erota toisistaan subjektin toimintaa ja subjektia noiden tekojen alkusyynä. Pikemminkin on niin, että subjekti muodostuu eletyn elämän myötä ja on kaikkien yksilön siihen asti tekemien tekojen konstituoina (Lloyd 2007, 42; Rossi 2015, 35; Sullivan 2003, 82). Voluntaristisessa sukupuolikäsityksessä yksilö *valitsee* hänelle sopivan sukupuoliperformatiivin. Tähän sisältyy oletus, että subjektin on mahdollista sijaita aikajanalla ennen sukupuoli-identiteetin omaksumista, mistä Butler (2006, 48) eksplisiittisesti sanoutuu irti.

Oikeaoppista sukupuolijärjestystä pidetään yllä rangaistuksen pelolla. Erotuksena esimerkiksi drag-esitykseen liittyvästä eheän sukupuolen illuusion ”taitavasta” rikkomisesta sille varatussa ympäristössä saattaa täysin samannäköinen transvestiitti

kohdata ulkona tavanomaisiin sukupuolirooleihin sitoutuneiden henkilöiden keskuudessa vihaa, pelkoa ja jopa väkivaltaa. (Butler 1988, 527; ks. Butler 2006, 234.) Myös henkilön asema *ihmisenä* tulee kyseenalaistetuksi, jos henkilön asemaa sukupuolijärjestelmässä ei voida määritellä (Butler 1993, 7).

Moya Lloydin (1999, 200) mukaan anti-voluntaristinen sukupuolen performatiivisuus voidaan tiivistää kolmeen pääsääntöön. Ensinnäkin performanssi ja performatiivisuus erotetaan toisistaan. Toisekseen sukupuoliperformanssi voidaan suorittaa *täysin* vapaasti vain silloin, kun performanssin viittauksia muuhun kulttuuriin ei oteta vakavasti. Jos materiaaliset ja symboliset rakenteet, joihin performanssi viittaa, asetetaan hetkeksi sivuun, on performanssin sisältö tuolloin vapaasti valittavissa. Kolmanneksi performatiivi eroaa performanssista siinä, että ensin mainittu kytkeytyy aina ympäristöön, jossa sen osatekijöillä on yhteisesti jaettu merkityksiä, joista hän ei voi irtisanoutua. Butlerin teoria on usein intuitiivisesti torjuttu siksi, että ristiinpukeutuminen ei kritisoijien mukaan voi olla poliittisesti merkityksellinen teko. Vastoin näitä väitteitä Butlerin tarkoitus oli osoittaa, etteivät drag-esitykseen liittyvä elämys ”väärän” sukupuolen merkkien havainnoimisesta jonkin kehon pinnalla voi toteutua ilman kahteen eri sukupuoleen välttämättä pakottavaa järjestelmää. (Butler 2006, 231; Lloyd 2007, 43, 55; Rossi 2015, 39.) Tätä huomiota on nimenomaan pidettävä anti-voluntaristisena.

Anti-voluntarismista ei seuraa, että mahdollisia sukupuoliesityksiä olisi vain yksi ”yhtä” sukupuolta kohden (ks. Butler 2006, 235). Manninen (2010, 17) käyttää käsitettä ”maskuliinisuusmuoto” kuvaamaan useita erilaisia tapoja olla mies. Toisin sanoen henkilöä itseään mahdollisesti miellyttäviä asemia sukupuolijärjestelmässä on useita, minkä seurauksena mielekkäitä maskuliinisuuden konfiguraatioita on useampi kuin yksi. Esimerkiksi johtavaan asemaan sovinnaisia reittejä pyrkivät miehet, omaa tilaansa pelolla ja väkivallan uhalla kontrolloivat miehet taikka maskuliinisuuden arvon kyseenalaistajat saattavat kaikki olla hyvinkin tyytyväisiä performatiivinsa tuottamiin tuloksiin samalla, kun kukin heistä rakentaa tuota performatiiviaan hyvinkin erilaisista rakenneseistä. (Ks. Connell & Messerschmidt 2005, 836–7.)

Lisäksi Sara Ahmed (2004, 93) huomauttaa, ettei performatiivisuus koske *vain* sukupuolta. Ahmed (mts. 83) katsoo, että esimerkiksi *inho* jotain ruokalajia kohtaan on

sisäisen, fysiologisperäisen tunteen lisäksi myös seurausta opituista kulttuurisista asenteista ja merkityksistä. Inhon ilmaiseminen sanoin ja elein ilmaisee muille henkilön asennoitumista ja välillisesti hänen ihanteitaan ja samalla roolia, jossa hän yhteisössään elää (mts. 94). Työni kannalta tämä merkitsee sitä, että *rooli*, jota performatiivinen toiminta rakentaa, koostuu myös muista kuin sukupuoleen ja seksuaalisuuteen välittömästi liittyvistä merkeistä. Performatiivista toimintaa harjoitetaan kuitenkin ruumiissa, joka kantaa näitä merkityksiä ja ilmaisee niitä (ks. Butler 2006, 230–1).

2.4 Ruumiin luonne ja sen toimintamahdollisuudet

Performatiivisten tekojen seurauksena muotoutunut materialisoitunut ruumis ei ole pelkästään kehon ulkomuotoa, eleitä, mielentiloja tai tarkkailluksi tulemista vaan *kaikkien näiden summa*. Ruumis eroaa kehosta siinä, että sitä ei voida kuvata pelkästään mittaavan ja ulkoapäin tarkkailevan luonnontieteen keinoin (Merleau-Ponty 1962, 202; ks. Butler 1988, 520). Sanat ”keho” ja ”ruumis” viittaavat tässä tutkielmassa siten eri asioihin eivätkä siten ole täysin vaihdannaisia. ”Keho” viittaa ihmisen luonnontieteellisiin menetelmiin mitattavissa oleviin ulkoisiin ominaisuuksiin, kuten pituuteen, painoon ja rasvaprosenttiin. Sanalla ”ruumis” viitataan tässä työssä fenomenologisen tradition nimeämään *elävään ruumiiseen*. Psykkinen sisältö, kuten ajatukset ja aistielämykset, eivät ole ruumiin osia tai havaittavissa sen pinnassa, vaan ruumiin toimintaan kuuluva realiteetti. Ruumis on psykkinen ja fyysisen sisällön kohtauspaikka, *josta käsin ja jolle* elämäntapahtumat, kuten syömishäiriö, tapahtuvat. Seuraan näiden käsitteiden määrittelyssä Sara Heinämaan (2000, 113–4) näkemystä fenomenologian termistöstä.

Performatiivisuuden teorian lähtökohdat ovat suurelta osin Foucault’n ajattelussa (Butler 2006, 227; Hemmings 2011, 166; Lloyd 2007, 12; Sawicki 2006, 388). Foucault’n ajattelu taustoittaa Butlerin käsitystä kehoihanteen synnystä ja sen toimintatavasta modernissa yhteiskunnassa. Käsitys sukupuolen performatiivisuudesta johtaa myös ontologisiin ja epistemologisiin sitoumuksiin, jotka määräävät, mikä ruumis on ja miten ruumista ja ruumiissa olon kokemusta voidaan tutkia. Butler tekee ruumiista habituaalisen (Ahmed 2006, 56). Butlerin tapa yhdistää toisiinsa ruumis, kieli ja rakenne ovat Soili Petäjänien (1997, 250) mukaan perintöä Maurice Merleau-Pontyn *ruumiifenomenologiasta* (ks. myös Butler 1988, 521).

Foucault'n ajattelun keskiössä on valta, siinä missä Butler painottaa ruumiin kokemuksellisuutta (ks. Petäjäniemi 1997, 248). Foucault (1998, 101–2) sijoittaa anatomiaa, ruumiillista terveyttä, lisääntymistä ja seksuaalisuutta säätelevän politiikan synnyn 1700-luvulle teollistumisen yhteyteen. Tuolloin pelkkä selviämistaistelu ei enää kahlinnut ihmisiä. Kulkutautien ja nälänhädän jälkeen ihmiselämästä tuli niin pitkäkestoinen ja vakaa ilmiö, että sen täyteen hyödyntämiseen kyettiin vihdoinkin käyttämään aikaa ja voimavaroja. Valtakoneisto, joka tuohon asti oli päättänyt kuolemasta ja siten halutessaan sallinut elämän, alkoi nyt muotoilla tuolle elämälle ihanteellista sisältöä. Tuossa työssä se sovelsi uusia tarkkailun, säätelyn ja ohjailun menetelmiä.

Foucault (1998, 96–9; ks. myös 1980, 158–9) selittää kurinpidollisen vallankäytön kasvua taloudellisilla tekijöillä, joiden muuttuessa työvoiman käytön tehostaminen käy aikaisempaa tärkeämmäksi. Poliittisen tottelevaisuuden ajasta on siirrytty taloudellisen hyödyn aikaan. Tämä strategia korostaa yhteiskunnan jokaisen jäsenen täyden potentiaalin hyödyntämistä (Foucault 1980, 156–7). Paino on siirtynyt ihmismassojen hallitsemisesta niiden tehokkaaseen hyödyntämiseen. Foucault, joka kuvaili kurinpitovallan merkityksen kasvaneen tasaisesti jo useiden satojen vuosien ajan, piti tarkkailua koko modernia yhteiskuntaa kokonaisuutena luonnehtivana eettisenä käytäntönä myös 1900-luvulla (Alhanen 2007, 183; Foucault 1998, 103).

Vankilaympäristössä, joka enteili modernia tarkkailuyhteiskuntaa, Foucault (1980, 227) oletti vallan läsnäolon olevan jatkuvaa ja sisäistettyä tietoisuutta siitä, että joku jossain mahdollisesti tarkkailee. Tällaisella metodilla on voimakkaita seurauksia yksilöön. Jatkuva tarkkailu ja rangaistuksen mahdollisuus muokkaavat ja ennen kaikkea rajaavat yksilön olemista. Kai Alhanen (2007, 182–5) esittää Foucault'n kokevan tarkkailuyhteiskunnalle ominaisen poikkeuksia vastustavan etiikan ja *itsekäytännöt* toisilleen vastakkaisiksi. Viimeksi mainittu on tarkkailuyhteiskunnan vakiintunutta etiikkaa vastustavaa ja itse määriteltyihin eettisiin päämääriin suuntautunutta toimintaa (ks. Foucault 1998, 176–7). Itsekäytännön käsitteeseen sisältyvä ajatus itsestä muokattavissa olevana ja kehosta estetisöimisprosessin kohteena on kuitenkin tämän tutkielman näkökulmasta tulkittavissa myös kurinpidollisen vallankäytön piiriin sisältyvänä toimintana, jossa osa yhteisöön sosiaalistuneista ihmisistä toteuttaa yhteisölle ominaisia ihanteita poikkeuksellisella pietetillä. Esimerkiksi Taina Kinnunen

(2001, 246) näkee kehonrakentajien ”sukupuolityylittelyn” olevan epätavanomaista toimintaa, joka samalla tuottaa hyvinkin vaikutusvaltaisia miesihanteita edustavia ja tuottavia kehoja. Myös Connell (2005, 77) huomauttaa, että vaikka kaikilla on jonkinlainen suhde hegemoniseen maskuliinisuuteen, eivät sen yhdenmukaistavat vaikutukset johda kaikkien maskuliinisuutta tai miehenä olemista harjoittavien henkilöiden keskinäiseen samankaltaisuuteen.

Jana Sawickin (2006, 388) mukaan Butler olettaa Foucault’n ajattelun seurauksena, että myös sukupuoliroolien sisältö on tämänhetkisessä länsimaisessa yhteiskunnassa äärimmäisen tarkkarajainen ja roolien kurinalainen esittäminen osa yhteisöön kuulumista. Butler (2006, 227–9) nimittää biologisen ja sosiaalisen sukupuolen kahtiajaossa nimettyä ”biologista” sukupuolta pelkäksi illuusioksi sisäisestä ja järjestäytyneestä sukupuoliytimestä, jota toistava, ontologiaksi naamioitu kielenkäyttö ylläpitää. Performatiivisuus toisin sanoen luo sukupuolta aina siinä hetkessä, jossa ihminen toistaa sukupuolimallia. Tätä mallia toistetaan, koska vähintään oletetaan ympäristön tarkkailevan tätä toimintaa vääristä valinnoista seuraavan rangaistuksen uhallalla. Rangaistus on kurinpidollinen: se ei *kosta* rikosta, jolla olisi asianomistaja, vaan pyrkii minimoimaan vastaisuudessa esiintyvät poikkeamat (Butler 2006, 229; Foucault 1980, 248–9; ks. Ahmed 2006, 70–2).

Butlerin (1993, 33) mielestä Foucault’n ruumiskäsitys on ambivalentti: se toisinaan viittaa kieltä edeltävään ruumiiseen ja aika-ajoin kieltää sen mahdollisuuden. Johdonmukaisempaa olisi aina kieltäytyä viittaamasta ruumiisiin vallan ulkopuolella. Millekään ruumiilliselle kokemukselle ei voida antaa tulkintaa ilman kieltä. Toisin sanoen mitään esidiskursiivista ei voida tavoittaa teoriasta käsin, eikä sellaista koskeva teoria siten voi olla mielekäs (Butler 1993, x). Ruumiilliset kokemukset eivät siis voi olla sukupuolen teorian osasia ennen kielellistä analyysiä (ks. Petäjäniemi 1997, 249).

Butlerin (ks. 1993, 5) teoria jää hankalaan puolivälin asemaan suhteessa klassiseen filosofiseen kiistaan idealismin ja materialismin välillä. Kieltäessään esidiskursiivisen ruumiin olemassaolon hän näyttää siirtävän sukupuolen kokonaan kielelliselle ideoiden alueelle. Tällaisessa ajattelussa kaikki näyttää relativistiselta: puhuja käsittelee puheen kohteena olevaa ilmiötä omista, esimerkiksi poliittisista, lähtökohdistaan käsin. Samaan aikaan *ruumis*, jota keskustelu on kaiken aikaa koskenut, jää alueelle, jota kieli ei

tavoita (ks. mts. 6). Samalla Butler (2006, 75–6) irtisanoutuu *kaikesta* esidiskursiivisesta materiaalisuudesta. Tässä tilanteessa hän näyttää menettävän mahdollisuuden puhua ruumiista *sellaisenaan* ja siten myös kielen ja ruumiin suhteesta. Tällaisenaan teoria näyttää kääntyvän itseään vastaan siten, ettei se kykene artikuloimaan sukupuolen performatiivista rakentumista ymmärrettävästi eikä toisaalta osoita itselleen minkäänlaista käytännön koetteluun mahdollisuutta.

Butler poistuu kielen ja ideoiden sekä ruumiin ja materiaalin periaatteellisen vastakkainasettelun piiristä pohtimaan sitä, kuinka performatiivisuutta voitaisiin kuvata kokonaisuutena mahdollisimman mielekkäästi. Butler (1988, 520) kuvaa sukupuolen toistotekojen seurauksena, jolla ei ole materiaalista, kielellistä tai minkäänlaista muutakaan kovaa ydintä, jonka voisi ymmärtää perehtymättä sukupuolen *tapahtuneeseen* historiaan ja elettyyn kokemukseen. Hänen mukaansa ruumis toteuttaa itseään ajassa edeltäviä merkityksiä. Se ei edusta määrättyä sukupuolta tai harjoita muutakaan itseilmaisua sisäsyntyisen olemuksen seurauksena, vaan ilmentää historian sille tarjoamia mahdollisuuksia. (Butler 1988, 521.) Tässä Butler seuraa Merleau-Pontya (1962, 198), jonka mukaan ihminen on sitä, mitä hän kulloinkin on, vain sen tilanteen perusteella, jossa hän on. Syömishäiriön kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että vain määrätynlaiselle ulkonäköihanteelle altistunut henkilö, jolla on mahdollisuus kontrolloida syömistään ja liikkumistaan, voi alkaa toteuttaa sellaista toimintaa, johon sana ”syömishäiriö” viittaa.

Ainoastaan samankaltaista osallistumista vaativien tilanteiden toistuminen riittävän pitkään samanlaisina voi johtaa tilanteeseen, jossa pidämme sukupuolirooleja ja niiden käytännön seurauksia luonnollisena ja muuttumattomana (Ahmed 2006, 58, 159; Butler 1993, 9). Butler (1988, 524; 1993, 29) väittää periaatteessa muuttumaan pystyvien merkitysten hiljalleen pysähtyneen kiinteää pintaa muistuttavaksi massaksi. Tätä hän nimittää *materialisaatioksi* (Butler 1993, 9). Materialisaatio korostaa *aikaa* ja toistotekojen ajallista toistumista, mikä osaltaan pyrkii samentamaan olioiden ja ympäristön liioitellun tarkkaa rajaa, joka esimerkiksi Foucault’n ajattelussa jäi problematisoimatta. Siirto foucault’laisesta sukupuolen sosiaalisesta konstruktiosta materialisaatioon on seurausta Butlerin pyrkimyksestä merkityksen ja aineen ongelmallisen vastakkainasettelun välttämiseen. (Ks. Butler 1993, 32–5; Petäjäniemi 1997, 254.) Connell (2005, 72) ei ole yhtä huolissaan maskuliinisuutta koskevien

näkemyksensä ontologisesta perustasta: hän viittaa Jean-Paul Sartren käsitykseen ”merkitysten yhtenäistämistä” joissain sosiaalisissa prosesseissa, joihin myös maskuliinisuus lukeutuu. Sartrelainen näkökulma on varsin yhteensopiva Butlerin (ks. 1988, 521) ajattelun kanssa³.

Sukupuolen binäärinen kahtiajako ja sukupuolien sisällön vakiintuminen on yhteen sovitettavissa monenlaisten maskuliinisuuksien olemassaoloon siksi, että kaikilla ei ole resursseja tavoitella hegemonisen maskuliinisuuden kriteerit täyttävää olemista. Pääsy edes lähelle maskuliinisuuden ideaaleja on suurimmalle osalle mahdotonta. Tämän vuoksi järjestelmässä esiintyy vaihtoehtoisia maskuliinisuuden konfiguraatioita, jotka saavat alkunsa hegemoniseen maskuliinisuuteen pyrkiviä performatiiveja kyseenalaistavista performatiiveista sekä sellaisesta toiminnasta, joka auttaa piiloutumaan hegemoniassa korkean aseman saavuttaneiden yksilöiden vallankäytöltä. (Ks. Butler 2006, 92; Connell 2005, 80–1; Manninen 2010, 33.)

Sukupuolen performatiivisuutta ja sen materialisoitunutta luonnetta voidaan Ahmedin (2006, 56) mukaan tutkia, jos ymmärrämme performatiivisuuden *habituuaalisena*: pitkäkestoisten taipumusten osoituksena. Ahmedin mukaan historia tapahtuu uudelleen eleiden toistossa, joka puolestaan antaa ruumiille sen suunnan. Toiminta, esimerkiksi laihduttaminen tai syöminen, tekee toistuessaan ruumiista juuri tuota nimenomaista toimintaa harjoittavan ruumiin: *laihduksen* tai *syöjän* (ks. mts. 57). Toiminta, joka muokkaa henkilön suuntautumista, vaatii aluksi vaivaa. Vaivannäön väheneminen toiminnan jatkuessa merkitsee sen *sisäistymistä*, eli muutosta laihduttavasta henkilöstä laihduttajaksi. (Ks. mts. 56.) Ahmedin (mts. 2) käsitys habituuaalisuudesta pyrkii paljastamaan, mitä seurauksia *elävän ja historiallisen ruumiin* tarkastelulla olisi ihmistieteille, jotka tähän mennessä ovat tarkastelleet ihmisiä ja ihmisten välisiä suhteita lähinnä kolmannesta persoonasta käsin. Tässä Ahmed (mts. 4) tukeutuu Butlerin työlleen läheiseen ajatteluun.

Ahmedin (2006, 59) käsitys toiminnan sisäistymisestä ei viittaa vain mielen sisäisiin sisältöihin. Koko ruumis muovautuu sellaiseksi, että se toteuttaa mahdollisimman hyvin

³ Fenomenologisesta filosofian traditiosta periytyvä käsitys ruumiista sielun ja kehon erottamattomana kokonaisuutena muistuttaa monella tavoin pragmatistisen filosofian mieli-ruumis-ongelmaan liittyvää kritiikkiä. Pragmatistisesta ja naturalistisesta ontologisesta symmetriasta ks. Määttänen 2015, 11–2.

sille ominaiset toiminnot. Esimerkiksi jatkuvaa ravinnon puutetta kärsivä ruumis kestää sitä ajan myötä entistä paremmin. Asiat, joita ihmisruumis tosiasiasa tekee, vaikuttavat siis myös siihen, mitä ihmisruumis voi tulevaisuudessa tehdä (mts. 59–60).

2.5 Syömishäiriön ja ruumiin teoriasta kohti syömishäiriöisen ruumiin tutkimista

Uusi ontologinen luokka, materialisaatio, johon Butler viittaa, saa Ahmedin (ks. 2006, 129–32) kirjoituksessa ymmärrettävän sisällön. Habituaaliset ruumiit eivät ole pelkkiä kehoja, joita voisi tutkia irrallaan niiden elinympäristöstä. Hyvinkin erilaiset kehot voivat olla mitattavilta ominaisuuksiltaan samankaltaisia. Ruumiilliset eroavaisuudet ovat seurausta ruumiiden erilaisesta tavasta toimia maailmassa. Ongelmaton ja luonteva läsnäolo, joka ei koe omia ominaisuuksiaan, kuten painoaan, sukupuoltaan tai kehonsa kokoa, milloinkaan ongelmana tai ulkopuolelta tulevan syrjinnän syynä, on harvojen etuoikeus. Sitä tavoitellessaan henkilön on tultava tietoisesti omista virheellisistä tavoistaan olla olemassa, esimerkiksi ylipainostaan, ja sisäistettävä niiden korjaamiseksi tarvittavat liikkeet. Se, että näistä korjausliikkeistä syntyvä toiminta on lääketieteellisen määritelmän ja henkilön introspektion valossa elämänlaatua voimakkaasti laskeva sairaus, ei muuta niiden alkuperää performatiivisina tekoina.

Tässä luvussa sanotun perusteella syömishäiriö näyttäytyy sukupuoli-identiteettiin, yhteisön heijastamiin odotuksiin sekä käsitykseen oman kehon kauneudesta ja rumuudesta kytkeytyvänä ilmiönä. Huolimatta siitä, että syömishäiriö on sairaus, jonka oireita ihminen ei itse pysy kontrolloimaan, on siinä samalla kyse teoista oman kehon muuttamiseksi ja muutosten ylläpitämiseksi. Kehon ja mielen lisäksi syömishäiriö sijaitsee eleiden ja tekojen tasolla. Näiden kaikkien tasojen yhteisvaikutuksen, siis itse syömishäiriökokemuksen sekä sitä koskevan puheen, tutkimisen mahdollisuuksia avataan seuraavassa luvussa, jossa syvennyn omakohtaisten kertomusten, ja erityisesti niissä esiintyvien kiteytyneiden merkityksellistämisen tapojen, analyysin teoriaan.

3. Diskurssianalyysi sairauden tutkimuksen metodina

3.1 Kokemuksen suhde kertomukseen

Edellisessä luvussa esitelty habituaalinen käsitys syömishäiriötä sairastavasta ruumiista lainaa ontologisen ja epistemologisen rakenteensa fenomenologiasta. Helene Starks ja

Susan Brown Trinidad (2007, 1372–4) listaavat fenomenologian yhdeksi laadullisen terveystutkimuksen kolmesta päämetodista diskurssianalyysin ja ankkuroidun teorian ohella. Myös syömishäiriötä on tutkittu näin: Hannah Bowden (2012; 2013) on analysoinut erityisesti laihuushäiriötä fenomenologisesta näkökulmasta. Seuraavaksi kuitenkin perustelen, miksi päätin tässä pro gradussa harjoittaa diskurssianalyysiä fenomenologisen tutkimuksen sijaan ja miksi valitsemani metodi on silti yhteensopiva performatiivisuuden ja habituaalisuuden kanssa.

Fenomenologisen tutkimusotteen kohteena on sairauden *kokemus* sellaisenaan, mikä on haastava syömishäiriön kaltaisen pitkäaikaisen ja oireiltaan vaihtelevan ja moninaisen sairauden yhteydessä. Fenomenologinen metodi voisi tulla kyseeseen, jos sairauden värittämää elämä voisi joko elää itse tai ainakin tutkia aktiivisesti *jo sairauden aikana*. Myös Starksin ja Trinidadin (2007, 1373–5) vertailussa todetaan, että fenomenologisen analyysin kannalta hedelmällisin aineistonkeruumenetelmä on sairastamisen itsensä seuraaminen. Tämän ohella tai sijaan voidaan pyrkiä tekemään haastatteluja, joissa potilaita rohkaistaan kirkkaaseen ja selkeään kokemuksen kuvailuun.

Syömishäiriölle ominainen sairautentunnon heikkeneminen (Keski-Rahkonen 2010, 2210), sairauteen liittyvä häpeä ja eettiset ongelmat, joita liittyy tarkkailijan position omaksumiseen suhteessa henkilöön, jolla on hoitoa vaativa hengenvaarallinen sairaus, johtavat siihen, että kirkasta ja selkeärajaista aineistoa akuuttia syömishäiriötä sairastavan henkilön elämästä on vaikeaa hankkia. Lisäksi syömishäiriön oireet hitsautuvat kiinteäksi osaksi henkilön arkisia toimia siten, että hetkiä, jolloin kaikista mahdollisista tekijöistä juuri sairaus vaikuttaa henkilön mielenmaisemassa, on vaikeaa erottaa muusta elämästä. Syömishäiriö ei myöskään useimmissa tapauksissa tuota esimerkiksi liikunnallisia vaikeuksia arkiympäristössä, eivätkä muut ihmiset tunnista syömishäiriötä sairastavaa henkilöä ulkomuodon perusteella. Varsinaisen syömishäiriökokemuksen tutkimuksen sijaan olisin ennen pitkää päätenyt tutkimaan varsinaisen sairauden ohella etenkin syömishäiriöisille miehille ominaisten lukuisien oheissairauksien (ks. Bramon-Bosch ym. 2000, 326; Carlat ym. 1997, 1129; Sharp ym. 1994, 129) sekä muiden heidän elämässään läsnä olevien vaikuttimien kokonaisuutta. Tällaiseen tutkimukseen ei sopivien tutkimushenkilöiden ja pro gradu -työn valmisteluun käytettävissä olevan rajallisen ajan vuoksi ollut mahdollisuutta.

Syömishäiriökokemusta koskeva haastatteluaineisto piti siten koostaa henkilöistä, jotka olivat avun piirissä tai joiden akuutti sairausjakso oli jo ohi. Myös Etelän-SYLI ry:n kautta levitetty haastattelupyyntö (liite 1) rajasi mahdollisten tutkimukseen osallistuvien joukkoa siten, että he kaikki olivat vähintään tietoisia sairautensa luonteesta. Kaksi haastateltavista, jotka saavutin eräiden tuttavieni kautta, olivat henkilöitä, joiden tiesin saaneen sairauteensa jonkinlaista apua jo ennen kuin kohtasin heidät haastattelun merkeissä.

Haastatteluaineisto on kerätty huomattavasti myöhemmin kuin sairaus on puhjennut. Esimerkiksi 46-vuotias Seppo koki sairastuneensa 5-vuotiaana, joten hänen muistojaan yli 40 vuoden takaisista tapahtumista värittänevät vuosia jatkunut introspektio ja muista lähteistä, kuten omilta vanhemmilta, vastaanotettu kertomusaines. Haastattelemistani henkilöistä etenkin Lassi, 23, Niilo, 25, ja Samuli, 33, joille sairaus oli aiheuttanut vakavaa aliravitsemusta, kokivat vaikeuksia muistaa akuutin sairausjakson aikaisia tapahtumia huolimatta siitä, että ne sijoittuivat suhteellisen läheiseen historiaan.

Syömishäiriöön liittyvien muistojen laatu ja henkilöiden tapa puhua elämästään vaihtelee, minkä lisäksi ajallinen etäisyys ja puhuttu kieli toimivat välttämättä välittäjäaineina tutkijan ja kokemuksen välillä. Tämän vuoksi katsoin parhaaksi siirtyä fenomenologialle ominaisten kokemusten yhteisten piirteiden kuvailusta kokemusta kuvaavan haastatteluaineiston itsensä tarkasteluun. Siksi en tässä tutkielmassa pyri niinkään kuvaamaan syömishäiriökokemusta, vaan sitä, miten kokemuksesta kerrotaan ja millainen sairauden representaatio kertomus on. Fenomenologian merkeissä tapahtuvasta kokemuksen tutkimuksesta siirrytään siten diskurssianalyysin ja kertomuksen tutkimisen piiriin.

3.2 Diskurssin käsite ja diskurssien tutkiminen

Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009, 27) määrittelevät diskurssin lyhyesti kiteytyneeksi merkityksellistämisen tavaksi, jonka sisältö pysyy suhteellisen samana vuorovaikutustilanteesta toiseen. Tällainen käsitys yksittäisestä diskurssista on peräisin James Geeltä (1999, 7), joka kutsuu sitä diskurssiksi ”isolla D:llä” erotuksena diskurssista, joka viittaa kaikkeen kielenkäyttöön lähtökohtaisesti sosiaalisena toimintana. Geen mukaan useat erilliset diskurssit syntyvät, kun sosiaalista kielenkäyttöä – diskurssia ”pienellä D:llä” – harjoitetaan osana arkista toimintaa, jossa

siihen osallistuville syntyy identiteetti ja käsitys toimintaan liittyvien asioiden arvosta. Geen teoriassa koko diskurssin kirjoon mahtuu lukematon määrä erillisiä diskursseja, joista hän mainitsee esimerkkeinä afroamerikkalaisten, hiukkasfyysikoiden ja teinikäisten metallimusiikki-intoilijoiden diskurssit.

Paikallisiin identiteetteihin sidotuille diskursseille on luonnollisesti ominaista muuntuvuus ja olemassaolon epävakaus. Geen (1999, 21–2) mukaan diskursseja jatkuvasti syntyy ja katoaa. Niillä on kyky sulautua yhteen, erilaistua ja muuttua. Lisäksi ihminen kuuluu useimmissa tapauksissa useamman diskurssin piiriin. Haastattelemani Seppo, 46, viittasi toistuvasti käsityksiinsä siitä, millainen on hyvä ja kelpaava mieskeho, jollaisen saavuttamiseksi täytyy sekä syödä että voimaharjoitella paljon. Seppo puhui toisaalta myös liiallisesta syömisestä käsitteillä, jotka merkitsivät toiminnan sairauden oireeksi. Sepon käsitys näiden kahden eri diskurssin erosta oli syvä ja perehtynyt, mikä oli nähdäkseni seurausta ulkopuolisesta avusta ja pitkäaikaisesta omaehtoisesta pohdiskelusta hänen oltuaan jo joitain vuosia tietoinen sairaudestaan. Diskursseja sovelletaan kuitenkin pääsääntöisesti tiedostamattomasti ja siten, että diskurssin konventionaalista sisältöä ei kyseenalaisteta edes silloin, kun sen seuraaminen johtaa ilmeisiin virhepäätelmiin (ks. mts. 64–5).

Ajatus kielenkäytöstä diskursseista riippuvaisena toimintana johtaa siihen, että kielenkäyttäjät esimerkiksi haastattelutilanteissa osallistuvat kokemusmaailmansa tulkitsemiseen ja selittämiseen. Vastaukset esittämiini kysymyksiin eivät ole arvoneutraalia tapahtuneiden tosiasioiden kuvausta, vaan ne representoivat valikoituja muistoja (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 55) sellaisten sanavalintojen kautta, jotka arvottavat mennyttä (ks. Gee 1999, 29–30). Gee (mts. 11–2) kutsuukin diskurssien alaista kielenkäyttöä ”rakentamiseksi”. Rakennelmat koostuvat kuudesta elementistä: 1) materiaalien kappaleiden merkityksestä ja arvosta, 2) siitä aktiviteetista, johon kielenkäyttö liittyy ja jonka ominaispiirteitä, esimerkiksi kokoustilanteen virallisuutta, henkilö haluaa tukea tai horjuttaa, 3) omasta identiteetistä kielenkäyttötilanteessa ja suhteesta kielenkäytön yleisöön, 4) sosiaalisen pääoman ja arvostuksen jakamisesta, 5) yhteydestä aikaisemmin sanottuun ja tehtyyn, ja toisaalta sellaisiin tulevaisuudenodotuksiin, joita kaikki viestinnän osapuolet pitävät mielekkäinä, sekä 6) informaation muotoilusta viestiksi siten, että vastaanottaja kykenee ymmärtämään sen kielenkäyttäjän haluamalla tavalla. Viestin lähettäjä ei koskaan ole irrallaan

lähettämästään viestistä, vaan viesti *väistämättä* heijastaa viestin laatijan, tässä tapauksessa haastateltavien, identiteettiä ja suhdetta syömishäiriöön, minuun tutkijan roolin omaksuneena kuuntelijana, sekä muihin puheessa esiin nouseviin asioihin. Toisin sanoen haastateltavat Geen termein *rakentavat* myös itseään koko haastattelun ajan (ks. mts. 13).

Haastattelutilanteissa Geen ajatus rakentamisesta oli läsnä kaiken aikaa ja vaikutti myös tutkimuskysymykseni lopulliseen muotoiluun. Tarkoitukseni oli haastatteluasetelman avulla tuottaa aineistoa, jossa syömishäiriötä sairastavat ja sairastaneet miehet kuvaavat sairauttaan ulkopuoliselle henkilölle. Haastattelemi henkilöt joutuivat merkityksellistämään ja arvottamaan syömishäiriöön liittyvää toimintaansa minulle tilanteessa, joka ei ollut kummallekaan luonteva. Tällöin he päätyivät keinotekoisesti luotuun kokemusasiantuntijan asemaan, jossa he avasivat toimintansa syitä, perusteluja ja sitä motivoivia merkityksiä henkilölle, joka jatkuvasti pyysi heitä tarkentamaan ja laajentamaan kertomustaan. Tutkimusasetelmani paljastama tieto on erityisen mielenkiintoista siksi, että siinä 1) muikin kuin syömishäiriön hoitamiseen tarvittavaa tietoa välittävä puhe on relevanttia ja 2) haastateltavat eivät puhuneet minulle kuin ystävälleen, jolloin tuttuus ei johtanut siihen, että jotkin kertomusten yksityiskohdat olisi ohitettu itsestänselvyyksinä.

Diskurssianalyysissä kohteena olevaa viestiä tarkastellaan kuudesta elementistä koostuvana rakennelmana. Tutkimuksen tavoitteena on eritellä ja purkaa viesteissä esiintyviä diskursseja, löytää viestien muotoiluun ja sisältöön vaikuttavia valintoja ja perusteluja näille valinnoille. Täysipainoinen diskurssianalyysi huomioi kaikki kuusi viestin rakenneosana toimivaa elementtiä, vaikka analyysi keskittyisikin vain johonkin viestinnän osa-alueeseen. (Gee 1999, 92–4.) Tässä tutkielmassa diskurssianalyysin kohteena ovat miesten tavat selittää ja kuvailla omaa sairautta sekä se, millainen suhde sairaudella on henkilön käsitykseen omasta sukupuolestaan ja sukupuoli-identiteetistään. Johtuen hegemonisen maskuliinisuuden teorian erityisestä sosiaalista kanssakäymistä painottavasta luonteesta olen lisäksi kiinnostunut niistä identiteeteistä, joita haastateltavat antavat muille ihmisille sekä näiden identiteettien ja haastateltavien omien identiteettien mahdollisista yhteisistä ja erottavista piirteistä (ks. Gee 2011, 110).

Geen käsitys kielenkäytöstä maailman rakentamisena on myös kannanotto diskurssintutkimuksen kenttää jakaneeseen kysymykseen siitä, onko mielekästä puhua maailmasta diskurssien ulkopuolella. Diskurssin ulkopuolisen maailman kieltämisestä ei seuraa, että luonnontieteiden mielenkiinnon kohteena oleva materiaallinen maailma lakkaisi olemasta ihmisten ja inhimillisen kielenkäytön hävittyä. Diskurssintutkijoiden kiista viittaa sen sijaan siihen, voiko diskurssintutkimuksen välinein saavuttaa tietoa diskurssien ulkopuolisesta ei-diskursiivisesta maailmasta (ks. Bacchi 2005, 205). Gee (ks. 1999, 84) puoltaa skeptistä kantaa ei-diskursiivisiin maailmoihin. Hän on äärimmäisen vakuuttunut siitä, että analyysi paljastaa jatkuvasti uusia tilanteita, joissa materiaallisen maailman ominaisuuksiksi liittämämme ideat ja ajatukset ovatkin sosiaaliseen elämään ja sovinnaiseen kielenkäyttöön liittyviä tapasääntöjä. Jo viestijän julistautuminen puolueettomaksi on itsessään suostuttelevaa ja viestijän identiteettiä rakentavaa – toisin sanoen diskursiivista – toimintaa. Luonnontieteiden maailma diskurssien ulkopuolella ei puolestaan ole diskurssintutkimuksen välinein saavutettavissa eikä tutkittavissa (mts. 88; ks. myös Butler 2006, 238).

3.3 Diskurssin suhde performatiivisuuteen ja habituaalisuuteen

Performatiivisuuden teoria perustuu käsitykseen habituaalisesta ruumiista, joka ei jakaudu kehoon ja mieleen. Ajatus ideoita toteuttavasta, materialisoituneesta ruumiista on ollut erityisesti fenomenologisen tutkimuksen kohteena. Performatiivista ja habituaalista ruumista voidaan kuitenkin tarkastella myös muiden metodien kautta.

Geen (1999, 20) mukaan diskurssit tarvitsevat ollakseen olemassa ihmisiä, jotka arvottavat asioita ympäristössään *joksikin*: kauniiksi, hyväksi, uhkaavaksi tai esimerkiksi häpeälliseksi. Gee kysyy, kumpi edeltää toista: arvottavat teot ja sanat, vai diskurssit, joiden seurausta arvottamisen kriteerit ovat. Gee pitää tätä tyypillisenä ”muna vai kana” -ongelman muunnelmana. Hänen mukaansa diskurssit ja arvottamistoiminta vaikuttavat toisiinsa ja ovat toistensa olemassaolon ehtoja. Ei voida mielekkäästi kysyä, kumpi syntyy ensin. Geen (mts. 21) mukaan diskussien jatkuva muuttuminen on seurausta siitä, että kielenkäyttäjät samanaikaisesti sekä siteeraavat olemassa olevaa diskurssia, että taivuttavat sitä vastaamaan kulloinkin käsillä olevaa tilannetta. Geen käsitys kaikenlaisesta diskurssista muistuttaa Butlerin (ks. 1988, 524; 1993, 29) tulkintaa sukupuolesta materialisoituneena merkitys- ja idea-aineiksena. Aineksen vellominen on historian saatossa hidastunut siten, että merkitykset vaikuttavat

suorastaan itsestään selviltä. Silti muutos on alituisesti läsnä pientenkin tekojen vaikuttaessa kokonaisuuteen (ks. erit. Butler 2006, 226).

Sisäistyneiden merkitysten ansiosta lyhytkin viesti tai lausuma välittää tietoa tehokkaasti siksi, että keskusteluyhteyteen osallistuvat voivat ottaa hyvinkin paljon informaatiota annettuna. Diskurssien itsestänselvyys niihin osallistuville samanaikaisesti mahdollistaa lukuisat erilaiset sisäistyneet identiteetit ja roolit, mutta toisaalta suitsii ja hidastaa niissä ajanmittaa tapahtuvaa muutosta (ks. Gee 1999, 38–9). Tämä identiteettien rakennusaineiden sääntely ja identiteettien mielekkyysalan jähmettyneisyys on analogisessa suhteessa siihen, mitä Butler (1988, 521; 2006, 227–9) lausuu sukupuoliperformatiivien pakollisesta ymmärrettävyydestä ja soveltuvuudesta ympäristöönsä, mutta myös Merleau-Pontyn (1962, 158–59) käsitykseen koko habituaalisen olemassaolon luonteesta. Butler (2006, 238) tiedostaa tämän kutsuessaan ihmisen minuutta diskurssien yhteisvaikutukseksi. Tässä huomautus tapahtuu tilanteessa, jossa performatiivisuuden ontologinen taustan sijaan käsitellään sen merkitystä kielen ja tiedonvälityksen kannalta. Geen (ks. 1999, 38) ja Butlerin käsityksiä käsitteen ”diskurssi” merkityksestä voidaan pitää suurelta osin yhtenevinä siksi, että molemmat nimittävät diskursiiviseksi toiminnaksi nimenomaan kielessä tapahtuvaa identiteetin rakennusta samalla, kun he kieltäytyvät tunnustamasta puhtaiden ”alkuidentiteettien” olemassaoloa diskurssien ulkopuolella. Toisaalta tällaiseen näkemykseen diskurssien ja diskursiivisen toiminnan luonteesta sisältyy olennaisia vaaranpaikkoja.

3.4 Diskurssin vaaranpaikat

Koska teoria diskursseista kyseenalaistaa suhteessa tarkkailijasta riippumattoman maailman olioihin sellaisenaan korrespondentin kielen mahdollisuuden, se samalla kyseenalaistaa vapaan valinnan ja täyden toimijuuden mahdollisuuden. Vaikuttaa siltä, että jokainen kuviteltavissa oleva tapa ajatella ja kommunikoida on välttämättä osa jotain aikaisemmin muotoiltua elämänmuotoa, joka sanelee puhujan identiteetin ja asenteen. Gee (1999, 38) kokee näkemyksensä ”diskurssista” kokoavan yhden käsitteen alle lukuisia ihmiskäsityksiä, joissa esitetään edeltävän tiedon ja vakiintuneiden käytäntöjen olevan kaikista tehokkain yksilön toiminnan selittäjä. Toisin sanoen Gee kokee, ettei ole olemassa sellaista vapaata tahtoa, joka olisi tietokoneen lailla alati kykenevä tarkastelemaan kaikkia mahdollisia muistojaan ja jolla olisi siten

mahdollisuus laskea niiden perusteella paras tapa toimia. Geen näkemys ihmisen toimijuudesta on siten suhteellisen rajattu ja paikallistuu aina määrätyn tilanteen antamiin virikkeisiin ja ihmisen edeltävän kokemuksen antamiin eväisiin hahmottaa toiminnan ja puheen vaihtoehtoja. Tällainen ajatus rajallisuudesta ja paikantuneisuudesta on myös monien feminististen teoreetikoiden mieleen: kokemus omasta paikantumattomuudestaan, ”objektiivisesta tarkkailusta”, onkin tosiasiasa vain kyvyttömyyttä havaita oma, usein etuoikeutettu ja ongelmaton, asema (ks. erit. Doucet & Mauthner 2006, 36–7; ks. myös Ahmed 2006, 63).

Feministisestä näkökulmasta tarkasteltuna välttämättömässä paikantumisessa on kuitenkin myös ilmeisiä ongelmia. Kaiken luonteesta sellaisenaan merkityksellisen sijaan *merkityksellistettynä* seuraa mahdollisesti tilanne, jossa mistään varmoista sitoumuksista käsin ei voida osoittaa jotain diskurssia vahingolliseksi ja nähdä siitä seuraavaa velvoitetta vastustaa vahingollista diskurssia. Carol Bacchin (2005, 200–2, 205–6) diskurssin kritiikissä diskurssien taipumus käyttää ihmistä oman olemassaolonsa jatkamiseen uhkaa ihmisten kykyä käyttää diskursseja tietoisesti ja tarkoituksellisesti. Tämä uhka on läsnä myös Butlerin (ks. 2006, 239) ajattelussa, jossa identiteetti-positioihin päätyminen on anti-voluntaristista.

Koska diskurssit – joille itsessään on ominaista muuttuvuus ja epävakaus – osallistuvat identiteetin rakentamiseen, pyrkimys päästä varmuuden vuoksi kaikin keinoin eroon diskursiivisista sitoumuksista johtaa vaikeuksiin puhua oikeastaan minkäänlaisista kiinteistä, tarkastelun mahdollistavista identiteeteistä tai nimityksistä (ks. Rossi 2008, 30). Epistemologinen epäily syö tutkimukselta mielekkään pohjan. Tämän tutkielman kannalta käsitys diskursseista fatalistisina kaiken määräävinä taustavoimina onkin osin ongelmallinen. Ensinnäkin sen myötä tutkimukseni ylle lankeaa tiedollinen epäily: en voi sanoa haastattelemistani henkilöistä mitään sellaista, joka ei jollain tapaa ilmaisi myös omaa identiteettiäni ja asennettani ollen siten tiedollisesti epäilyttävää. Toisaalta myös tutkimieni henkilöiden puhe näyttäytyy sen valossa *vain* jotain diskurssia toteuttavana ja siten *vain* oireena siitä, että yhteisössämme on joitain kontingenteja merkityssääntöjä, joita emme voi paeta. Jos jokin merkityksellistämisen tapa on välttämättä läsnä, ei voida olettaa, että sen kumoamista seuraava konfiguraatio edistäisi sairauden poissaoloa tai sairastuneiden hyvinvointia nykyistä paremmin.

Bacchi (2005, 205–6) luovii tämän karikon läpi tukeutuen ajatukseen, että huolimatta diskurssien välttämättömästä läsnäolosta henkilö voi omaehtoisesti tehdä valintoja suhteessa siihen, millaisten diskurssien läsnäoloa hän edistää ja millaisista diskursseista hän pyrkii eroon. Useamman diskurssin läsnäolosta seuraa, että yhtä diskurssia on mahdollista kritisoida ja uudelleen muotoilla jonkin toisen diskurssin piiristä. Myös Butler (2006, 246) päätyy tämän kaltaiseen ratkaisuun: jos sukupuolen ja identiteetin jatkuva rakentaminen ja toistaminen on jo itsessään kumoutumaton selviö, jää subjektin tehtäväksi pyrkiä tietoisesti kohti aikaisempaa parempia toistamisen malleja. Esimerkiksi jonkin maskuliinisuusmuodon itsestään selvänä koettu pakollisuus havaitaan vain tuota diskurssia harjoittavasta piiristä, joka jollain tapaa hyötyy siitä (ks. Connell & Messerschmidt 2005, 832–3). Siitä irrottautuminen ja sen kyseenalaistaminen ovat kuitenkin mahdollisuuksia niille, jotka ovat tietoisia rakenteen kielteisistä piirteistä, sekä sijaitsevat asemassa, josta käsin anti-voluntaristista performatiivisuutta voi riitauttaa sukupuolta toisin toistamalla (ks. Butler 2006, 243).

Lisäksi Rossi (2008, 30) huomauttaa, että identiteetit, joihin liittyy diskurssien alaista toimintaa, eivät ole olemukseltaan pelkästään kielteistä ja ahdistusta tuottavaa pakottamista, vaan mahdollistavat myös kuulumisen, liittymisen sekä sidoksissa olon ympäristöön ja toisiin ihmisiin. Työskentely sallivampien, hyväksyvämpien ja monipuolisempien merkityksellistämisen tapojen puolesta on siis vähintään oletettava mahdolliseksi. Tähän työhön myös tämä tutkielma osallistuu.

4. Syömishäiriötä koskevan puheen tuottaminen

4.1 Tutkimusaineisto

Päädyn keräämään uutta ja ainutkertaista haastatteluaineistoa siksi, että halusin analyysissäni tarkastella, millaisia kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja esiintyy syömishäiriöön sairastuneiden miesten puheessa, kun he kuvaavat sairautensa etenemistä, sen oireita sekä sairauden aikaisia mielentiloja toiselle henkilölle. Pyrin välttämään tilannetta, jossa sairaudenaikaista käyttäytymistä selitettäisiin täysin sairauksiin ja sairastamiseen liittyvien merkityksellistämisen tapojen kautta. Syömishäiriöliitto-SYLI ry:n (ks. Syömishäiriöliitto-SYLI ry, ei päiväystä) ohjeiden

mukaisesti valitsin tiedonkeruumenetelmäksi nimenomaan haastattelun esimerkiksi kirjoituspyynnön sijaan.

Määrittelin *miehen* mahdollisimman väljästi siten, että olin kiinnostunut syntymässä mieheksi määriteltyjen ja tähän luokitteluun tyytyväisten henkilöiden ohella *kaikista henkilöistä*, jotka oli syntymässä määritelty miehiksi sekä kaikista henkilöistä, jotka kokivat olevansa miehiä. Tällä rajauksella halusin tavoittaa kaikki syömishäiriöön sairastuneet henkilöt, joilla on suhde myös miehenä elämiseen tai miehiä koskevien odotusten kohteeksi joutumiseen. Lisäksi edellytin haastateltaviltani 18 vuoden ikää.

Lähetin haastattelupyynnön (liite 1) sähköpostitse Syömishäiriöliitto-SYLI ry:n keskuustoimistoon. Syömishäiriöliitto-SYLI ry päätti antaa haastattelupyynnön levitettäväksi Etelän-SYLI ry:lle, joka on Syömishäiriöliiton Etelä-Suomen paikallisyhdistys. Haastattelupyynnö lähetettiin kaikille Etelän-SYLI ry:n jäsenille ja tiedotussähköpostilistojen tilaajille. Kirjalliseen haastattelupyynnöön vastasi lopulta myöntävästi yhteensä neljä henkilöä. Tämän lisäksi tiedustelin tuttaviltani, tuntisivatko he haastattelupyynnössä listattujen kriteerien mukaisia henkilöitä, jotka haluaisivat antaa haastattelun. Tavoitin tätä kautta kaksi haastateltavaa. Päätin haastatella kaikkia haastateltavaksi suostuneita henkilöitä mahdollisimman kattavan haastatteluaineiston koostamiseksi.

Aineisto muodostuu Lassin, 23, Niilon, 25, Samulin, 33, Pasin, 42, Sepon, 46, ja Jorman, 53, haastatteluista. Laatiessani haastattelupyynnöä määrittelin syömishäiriön implisiittisesti pakkomielteiseksi ja terveydelle haitalliseksi laihduttamiseksi tai lihomisen peloksi (ks. liite 1). Tämä osoittautui ainakin jossain määrin liian kapeaksi rajaukseksi, koska haastattelemani henkilöistä vain Lassin, Niilon ja Samulin syömishäiriö oli alkanut laihduttamisesta tai energian saannin välttelystä. Pasin, Sepon ja Jorman kohdalla pyrkimys painon laskemiseen liittyi syömishäiriöoireisiin vasta, kun syöminen oli ollut muutoin epänormaalia jo pitkän aikaa. Toisaalta kysymys omalle keholle sopivasta painosta ja huoli sen koossa tapahtuvista epäsuotuisista muutoksista oli kuitenkin liittynyt ainakin jossain määrin jokaisen haastattelemani henkilön elämään.

Haastattelemani henkilöt ilmensivät useaa ikävaihetta, sosiaaliluokkaa, sekä syömishäiriöoireiden moninaisuutta. Yhdistäviä piirteitä olivat valkoinen ihonväri ja

suomi joko äidinkielenä tai ainakin äidinkielen puhujan tasoinen suomenkielen taito. Lisäksi kaikki haastateltavat olivat työelämässä tai siirtymässä sinne pian. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki asuivat pääkaupunkiseudulla. Otantaa rajoitti sekä oma että mahdollisten haastateltavien rajattu kyky liikkua paikasta toiseen. En nähnyt aineistoni homogeenisyyttä suurena ongelmana, koska useat haastateltavat olivat kuitenkin asuneet pitkiä aikoja muualla kuin nykyisellä asuinpaikkakunnallaan. Tämän lisäksi nuorimman ja vanhimman haastateltavan välinen ikäero oli lähes 30 vuotta, en nähnyt aineiston homogeenisyyttä suurena ongelmana.

Haastatteluhetkellä kaikki haastateltavat joko ilmensivät tyytyväisyyttä syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa tai eivät tuoneet esiin siihen liittyvää tyytymättömyyttä. Yksikään heistä ei ilmaissut transmiehen identiteettiä, eikä viitteitä siitä noussut haastattelutilanteissa esiin. Seksuaalinen suuntautuminen mainittiin haastatteluissa harvakseltaan, ja useimmat näistä kohdista on mainittu analyysissä. Haastateltavista neljä ilmaisi heteroseksuaalisuutta vähintään implisiittisesti. Tämä kävi ilmi viittauksista tyttöystäviin, vaimoihin, omiin lapsiin sekä seksin harrastamiseen. Yksi haastateltavista kertoi haastatteluhetkellä haaveilevansa ”parisuhteesta”, mutta häivytti seksuaalisen suuntautumisensa näkyvistä. Vain yksi haastateltavista, Pasi, paljasti eksplisiittisesti, että hänellä oli ollut seksiä miehen kanssa. Toisaalta tapahtumahetkellä hän oli kokenut olevansa sukupuoleltaan vaihtelevasti ei-mies ja nainen. Kahdella vanhimmalla haastateltavalla oli lapsi tai lapsia.

4.2 Aineiston kerääminen

Aineisto koostuu kuudesta teemahaastattelusta. Kuhunkin haastattelun käsittelemään aihealueeseen käytettävissä olevan ajan laskemiseksi ja käsiteltyjen aiheiden monipuolisuuden takaamiseksi laadin mahdollisista esiin nousevista teemoista rungon (liite 3). Se noudattaa kronologista järjestystä, joka alkaa tilasta, jossa henkilö ei sairasta, jota seuraa henkilön sairastuminen, mahdollinen avunhakeminen ja sairaudesta tietoiseksi tuleminen sekä mahdollisesti toipumisprosessin alkaminen. Esitin paljon kysymyksiä, jotka alkoivat sanoilla ”miltä tuntui”, ”millaista oli” ja ”mitä tarkoitti”. Yritin välttää kysymyksiä, joihin saattoi vastata vain myöntävästi tai kieltävästi ja joiden vastaus ei kuvaile puheena olevaa asiaa laadullisesti.

Kronologisen järjestyksen avulla pyrin luomaan syömishäiriötä käsitteleviä kertomuksia. Vaikka olinkin kertomusten rakenteen sijaan kiinnostunut niissä esiintyvistä arvostuksista ja merkityksistä, koin kronologisen kertomusrakenteen valtaistavan haastateltavia, jotka saivat itse päättää siitä, mitä asioita he toivat syömishäiriön kanssa eletystä ajasta esiin. Näin myös johdattelin haastateltavia mahdollisimman vähän. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 113–4) näkevät kertomukset hyvinä diskurssianalyysin kohteina siksi, että ensinnäkin kertominen itsessään on arvottavaa toimintaa ja toiseksi kertomusta ja siinä kuvattuja tapahtumia voidaan evaluoida kokonaisuutena. Kertominen ja kertomusten arvottaminen myös rakentavat kertojan itsensä identiteettiä.

Pyrin koko haastattelutilanteen ajan valtaistamaan haastateltavia mahdollisimman paljon. Useimmissa haastatteluissa rungosta poikettiin paljon, jos haastateltava toi esiin asioita, jotka poikivat mielekkäitä jatkokysymyksiä. Huomionarvoista on, että kaikki haastattelut eivät sivunneet kaikkia teemoja ja toisaalta jotkin elämän vaiheet korostuivat haastattelussa muiden kustannuksella. Pyrin välttämään haastateltavien puheenvuorojen keskeyttämistä ja keskustelun viemistä sellaisille alueille, joita keskustelu ei luonnostaan sivunnut. En puuttunut haastateltavien haluun tuottaa vastauksiinsa kertomuksellisuutta jatkamalla vastauksensa pinnalle nostattamien ajatusten ja mielikuvien kehittelyä, vaikka ne eivät varsinaisesti olisikaan olleet osa vastausta alkuperäiseen kysymykseeni. Tämä tuki pyrkimystäni kuvata merkityksiä, merkityksellistämisen tapoja ja arvoituksia, joita *puhuja itse* kokee, eikä suinkaan vaatia häntä ottamaan kantaa asioihin, joita hänen sairastamista koskevat muistonsa ja ajatuksensa eivät varsinaisesti käsittele. Pyrin noudattamaan fenomenologisen tutkimusperinteen ajatusta tiedostamattomasta, merkityksettömästä taustasta ja oman elämäntarinan kannalta merkityksellisistä objekteista ja esineistä, jotka nousevat esiin myös esimerkiksi muistoja sanallistettaessa (ks. Ahmed 2006, 37).

Haastatteluista neljä tehtiin Helsingin yliopiston pääkirjaston ryhmätyötiloissa. Kaksi haastattelua toteutettiin haastateltavien kodeissa. Lukuun ottamatta yhtä haastattelua, jonka tein haastateltavan asunnossa yli sadan kilometrin päässä Helsingistä, kaikki haastattelut toteutettiin pääkaupunkiseudulla. Haastattelupaikan valinnasta neuvoteltaessa ehdotin haastateltaville sekä kirjaston tarjoamaa ryhmätyötilaa että mahdollisuutta antaa haastattelu kotona. Vaihtoehtoista jompikumpi sopi kaikille

haastateltaville. Haastattelupaikan tuli olla sellainen, jossa ulkopuoliset henkilöt eivät pääse keskeyttämään haastattelutilannetta tai kuulemaan haastateltavan puhetta. Haastattelut äänitettiin, minkä vuoksi tilan tuli lisäksi olla mahdollisimman hiljainen.

Kaikki haastattelut toteutettiin kevään 2015 aikana. Haastattelujen kesto vaihteli 60 minuutista vajaaseen 170 minuuttiin. Kerroin haastattelun alussa tarvittaessa tiivistäväni haastattelun kutsussa (ks. liite 1) luvattuun noin tuntiin, mutta haastattelut usein venyivät henkilöiden halutessa kertoa sairaudestaan enemmän. Ennen jokaista haastattelua kävimme tutkimussopimuksen (liite 2) läpi haastateltavan kanssa ja allekirjoitimme sen.

4.3 Aineiston käsittely

Analyysiä varten äänitetyt haastattelut litteroitiin. Litteroinnissa keskityttiin haastattelujen asiasisältöön ja luettavuuteen. Keskustelurakenteen sijaan minua kiinnostivat sanavalinnat, arvotukset ja haastateltavien kertomusten asiasisältö, joten täysin sanatarkka esitys puhutuista vastauksista ei ollut analyysin kannalta tarpeellinen. Haastattelutilanne jännitti useimpia haastateltavia jonkin verran, minkä lisäksi osa heistä toi esiin, etteivät he olleet aikaisemmin osallistuneet tämän tyyppiseen tutkimukseen. Useampi haastateltava toi esiin, että olin ensimmäinen ihminen, jonka kanssa sairaudesta puhuttiin näin laajasti. Tämän vuoksi epäröintiä ja täytesanoja esiintyi haastatteluaineistossa erittäin paljon.

Aineistosta poimituissa lainauksissa merkintä ... merkitsee taukoa tai ei-sanallisella äännähdyksellä ilmaistua epäröintiä. [...] merkitsee yksittäistä epäröintiä tai oman puhevuoron säilyttämistä tukevien täytesanojen, kuten ”niinku”, ”tota” ja ”siis” pois jättämistä. Tätä merkintää käytetään vain, kun lainauksen asiasisällön ymmärtäminen olisi lukijalle puheen takeltelevuuden vuoksi haastavaa tai lainaus veisi huomattavan paljon tilaa. Merkintä [...] tarkoittaa pidemmän jakson poisjättämistä lainauksesta. Näin on menetelty tilanteissa, joissa haastateltavan puheenvuoro vaarantaa hänen anonymiteettinsä, tai joissa analyysin kannalta kiintoisaa sisältöä on vain pitkän puheenvuoron joissain kohdissa. Lisäksi näkyviin on merkitty mahdollinen nauraminen, jota merkitsevät hymyillen puhumista tai voimakasta ulospäinhengitystä tarkoittava [naurahtaa] ja puheen jatkamista vaikeuttavaan nauruun viittaava [nauraa]. Poisjätettyjen paikkakuntien, valtioiden ja esimerkiksi hoitolaitosten nimet on korvattu

paikan tyyppiä merkitsevillä yleisnimillä hakasulkeissa. Näitä ovat esimerkiksi [valtio] ja [hoitolaitos]. Syömishäiriötoimintaan liittyvät teknisluonteiset yksityiskohdat, kuten henkilöiden elopaino, on Syömishäiriöliitto-SYLI ry:n ohjeiden (ks. Lounais-Suomen syömishäiriöperheet ry, ei päiväystä) mukaisesti jätetty pois. Tilanteita, joissa sana tai lausahdus äkisti katkeaa joko keskeytyksen tai paremman sanan mieleen palautumisen vuoksi, on kesken jääneen sanan perässä yhdysviiva.

Analyysivaiheessa etsin haastatteluaineistosta erilaisia toistuvia teemoja. Lisäksi pohdin, mitä haastatteluissa *ei* sivuttu ja mitkä aihealueet jäivät haastateltavien kertomuksissa pienempään osaan kuin haastattelurunkoa (liite 3) laatiessani oletin. Etsin kaikille haastatteluille yhteisiä puhetapoja, puheenaiheita ja tapoja selittää omaa toimintaa. Tarkastelen erityisesti sellaisia kielenkäytön kohtia, joissa rakennetaan ja kuvaillaan käsitystä itsestä suhteessa sukupuoleen, sairauteen ja sosiaalisiin suhteisiin.

4.4 Tutkimusetiikka

Syömishäiriö oli useimmille haastateltavista oman elämän kipeimpiä ja henkilökohtaisimpia asioita. Sairaus oli hävettävä asia, josta puhuminen oli vaikeaa ja pelottavaa. Syömishäiriön ja muiden kielteisenä koettujen elämäntapahtumien, kuten päihdeongelman, raja oli usein rajoiltaan häilyvä: koska sairaus vaikutti kaikilla elämänalueilla, myös haastattelut sivusivat monia syömiseen liittymättömiäkin kipeitä muistoja. Aineiston tuottaminen oli siten haastateltaville mahdollisesti epämiellyttävää.

Minun oli ratkaistava kolme tutkimuseettistä ongelmaa, jotka kaikki liittyivät jollain tapaa haastateltaviin tai minun ja haastateltavan suhteeseen. Ensimmäinen haastattelutilanteen tuottama ahdistus ja mahdollisuus mielenterveyden ongelmien uusiutumiseen ja syvenemiseen oli minimoitava. Toisekseen minun oli positioitava itseni suhteessa haastateltaviini tutkielmani kannalta mielekkäästi ja haastateltavia kunnioittaen. Kolmas eettinen kysymys liittyi tuotetun aineiston käsittelyyn.

Haastattelun ja haastattelutilanteen etiikkaa on pohdittu paljon myös Suomessa erityisesti feministisen tutkimuksen näkökulmasta (ks. Oinas 2004, 214–5). Halusin haastateltavien osallistuvan tiedontuotantoprosessiin yhdessä minun kanssani, ja pyrin antamaan heille vapauden luoda tutkimukseni kannalta olennaisia käsitteitä ja antaa noille käsitteille sisällön. Tällainen toiminta on yhteensopivaa metodini kanssa, minkä

lisäksi se antaa haastateltaville mahdollisuuden päättää rajoistaan ja siitä, mistä kaikesta he haluavat minulle uskoutua (ks. myös liite 1).

Oinaan (mts. 215) käsitystä seuraten halusin tehdä haastatteluasetelmasta tutkijasubjektin ja objektiksi taantuvan tutkimuskohteen yksisuuntaisen relaation sijaan kahden subjektin yhteisen projektin. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että haastateltavan sitä kysyessä myönsin itse 13-vuotiaasta asti kamppailleen oudoksi ja epäterveeksi kokemani ruokasuhteeni kanssa, ja ainakin luullakseni ymmärtäväni haastateltavien kokemuksia ollen niistä myös henkilökohtaisesti kiinnostunut. Pyrin kysymyksiä muotoillessani aktiivisesti soveltamaan haastateltavien käyttämiä käsitteitä ja ideoimaan jatkokysymyksiä niistä aiheista, joista haastateltavat halusivat puhua. Monesti haastateltavat halusivat muotoilla esittämiäni kysymyksiä uudelleen vastaamaan heidän kokemustaan puheen aiheena olevasta asiasta, mihin aina myös suostuin. Näin onnistuin olettaakseni sekä tuottamaan haastatteluissaa valitsemani analyysimetodin kanssa yhteensopivaa aineistoa että välttämään tilanteen, jossa haastattelutilanne muuttuu haastateltavan kannalta hallitsemattomaksi ja siten ahdistavaksi.

Huolimatta pyrkimyksestäni tehdä haastateltavista kaikin keinoin täysivaltaisia subjekteja ei oma positioni suhteessa haastateltaviin ollut vielä ratkaistu. Matti Hyvärinen ja Varpu Löyttyniemi (2005, 207) kuvaavat ansiokkaasti dilemmaa, joka seuraa haastateltavan valtaistamisesta ja haastattelijan uskoutumisesta haastateltavalle molempien subjektiuden takaamiseksi. Tavanomainen ihmisten välinen kanssakäyminen, johon liittyy kuulumisten vaihtoa ja vastavuoroisuutta, on välttämätöntä haastattelutilanteen luontevuuden ja sujuvuuden takaamiseksi. Ymmärsin nopeasti, ettei ole mielekäästä ensin pyrkiä jonkinlaiseen positivistiseen neutraaliuteen ja itsen esiintuomisen välttelyyn ennen ja jälkeen haastattelun, vaikka haastattelutilanteessa oli tarkoitus puhua äärimmäisen henkilökohtaisista kokemuksista.

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 207) näkevät tässä toisaalta halpamaisen ja keinotekoisen ”intiimiyksien vaihdon” mahdollisuuden. Toisin sanoen haastateltavat suostutellaan vilpillisesti olemaan avoimempia kuin he tosiasiaassa haluaisivat olla vain siksi, että he tulisivat jakaneeksi yhtä paljon itseään koskevaa arkaluonteista aineistoa kuin tutkija. Epäsuhta syntyy siitä, että haastateltavien puhe tallennetaan ja sitä siteerataan yleisesti saatavilla olevassa julkisessa asiakirjassa. Tutkijalle, jolla ei ollut

haastateltaviin henkilökohtaista suhdetta, ei suurenkaan henkilökohtaisen paljastuksen tekeminen maksa paljoa. Ongelma korostui etenkin tämän pro gradun kohdalla siksi, ettei minulla ollut käytännön mahdollisuuksia haastatella henkilöitä kuin kerran: suhteestamme ei siis ollut mahdollista tehdä syvää ja henkilökohtaista, vaikka samaan aikaan tutkimukselleni oli etua siitä, että haastateltavat kokivat sen sellaiseksi.

Päädyin puhumaan edellä esittelemistäni ajatuksista ja suhteemme laadusta niiden haastateltavien kanssa, joille koin sen tuottavan päänvaivaa. Kerroin selkeästi, että suhteemme väliaikaisesta henkilökohtaisuudesta huolimatta olen kiinnostunut heidän kertomuksistaan ensisijaisesti tutkimusaineistona, jota tulen soveltamaan ja lainaamaan katkelmallisesti analyysissä, jonka kaikista osista he eivät välttämättä ole yhtä mieltä. Pysin tekemään haastateltaville selväksi heidän asemansa ennen kaikkea haastateltavina, minkä seurauksena välillämme vallitsee haastattelusuhde, joka ei ole pelkästään uskoutumista tai terapiaa. Koska en ole terapeutti tai sielunhoitaja, en voinut ottaa näihin rooleihin liittyvää vastuuta, ja toivoin myös haastateltavien pitävän tämän mielessään ja huolehtimaan voinnistaan haastattelun aikana ja sen jälkeen.

Huolimatta siitä, että pyrin kaikin keinoin tekemään haastattelemistani henkilöistä subjekteja, haluan tietoisesti välttää ajatusta jonkinlaisesta *äänen antamisesta* feministisen tutkimuksen ja jopa kliinisten terveyttä tutkivien tieteenalojen harvoin kohtaamille syömishäiriöön sairastuneille miehille. Ajatus tällaisesta subjektivoinnista on romanttinen kärjistys, joka peittää alleen sen, että tutkijana olen kuitenkin päättänyt puheenaiheen, puheentavan ja ne näkökulmat, jotka haluan aineistosta tuoda esiin (ks. Oinas 2004, 211). Tämä valtaero on tutkimukseen sisälle rakennettua, eikä siitä nähdäkseni ole mahdollista päästä eroon. En myöskään halunnut ryhtyä antamaan ääntä ihmisille, joilla sellainen nähdäkseni jo oli. Haastateltavat olivat elämässään tehneet muutakin kuin sairastaneet. He olivat kyenneet elämään monta erilaista elämää syömishäiriönsä kanssa, joista osaan on liittynyt myös vapaaehtoistyötä tai esimerkiksi taiteellista toimintaa sairauden tunnettavuuden ja sairastuneiden olojen parantamiseksi. Haastateltavien subjektiivuudesta huolehtimisen tarkoitus on tässä tutkielmassa siten enemmänkin heidän mielenterveyden suojeleminen ja haastatteluaineiston määrän ja laadun kasvattaminen, eikä pelkästään jonkin unohdetun ryhmän näkyväksi tekeminen.

Kolmas tutkimuseettinen ongelma liittyi haastatteluaineiston käsittelyyn. Tuotetun aineiston käsittelyssä oli noudatettava varovaisuutta, jotta en vahingoittaisi haastateltavia. Haastattelutilanne ja haastatteluaineisto saattavat Raymond Leen (1993, 4–9) mukaan vahingoittaa tutkittavaa, paitsi näyttäytymällä haastateltavan näkökulmasta yksityiselämäänsä loukkaavana ja tungettelevana, myös tuottamalla pelon konkreettisista ei-halutuista seurauksista, mikäli jokin tarkoituksella salassa pidetty yksityisasia tulee yleiseen tietoon. Tämän vuoksi myös haastatteluaineistoa tuli käsitellä siten, ettei se mahdollista haastateltavien tunnistamista.

Haastateltavien nimet on muutettu. Tämän lisäksi poistin haastatteluaineistosta jo litterointivaiheessa kaikenlaiset maininnat paikkakunnista, hoitolaitoksista ja esimerkiksi koulujen ja työpaikkojen nimistä, mikäli oli syytä olettaa, että niiden perusteella olisi mahdollista tunnistaa haastateltava. Koska kaikki haastateltavat ovat sairastuneet kasvuiässä ja haastateltavien kertomuksissa käännekohtat sijoitettiin usein jollekin luokka-asteelle tai määrättyyn murrosiän vaiheeseen, katsoin ristiriitojen välttämiseksi parhaaksi jättää mainitut ikävuodet sellaisiksi kuin haastateltavat ovat niistä kertoneet. Haastateltavien iät haastatteluhetkellä on kuitenkin muutettu haastateltavien kertomista poikkeaviksi, mutta silti heidän ikävaiheitaan likimääräisesti kuvaaviksi.

4.5 Haastateltavat

Seuraavassa taulukossa (1) käyvät ilmi haastateltavien perustiedot. Haastateltavat on lueteltu ikäjärjestyksessä. Taulukon tarkoitus on tiivistää haastateltavien syömishäiriöoireilun keskeiset piirteet helposti tarkasteltavaan muotoon. Luonnehdinnat sairauden hallitsevimista oireista ja tilanteesta haastatteluhetkellä ovat omaa tulkintaani haastatteluaineistosta, eivätkä esimerkiksi suoria lainauksia vastauksista niihin liittyviin kysymyksiin. Joidenkin haastateltavien mielestä sairauden alkamisajankohta oli jokseenkin epämääräinen, minkä vuoksi myös haastateltavien iät sairauden alkaessa ovat joko heidän omia arvioitaan tai haastatteluaineistosta tekemiäni tulkintoja.

Nimi	Ikä haastatteluhetkellä	Ikä sairauden alkaessa	Sairauden hallitsevin oire	Tilanne haastatteluhetkellä
Lassi	23	20	Pakonomainen laihduttaminen ja painon tarkkailu	Henkilö kokee sairauden olevan ohi.
Niilo	25	18	Pakonomainen laihduttaminen ja liiallinen urheilu sekä halu tehdä lihaksista erottuvampia	Akuutti oireilu on päättynyt, mutta henkilö pitää sairauden uusiutumista mahdollisena.
Samuli	33	16	Sairauden alussa pakonomainen laihduttaminen vähäisen syömisen ja liikunnan avulla; myöhemmässä vaiheessa alkoi oksentaa syötyä ruokaa	Henkilö kokee sairauden olevan ohi, mutta sanoo sen jättäneen parantumattomia jälkiä.
Pasi	42	7	Toistuva ahmiminen ja kausittainen laihduttaminen	Oireilu jatkuu, mutta henkilö kokee voitavansa rajoittaa sitä siedettävälle tasolle. Kokee lisäksi hyötyvänsä saamastaan avusta.
Seppo	46	5	Vuoroin ahmimista ja päihteiden käytön aiheuttamaa syömättömyyttä sekä liiallista voimaharjoittelua; raitistumisen seurauksena ahmiminen siirtynyt yöaikaan	Oireilu jatkuu, mutta henkilö kokee hyötyvänsä saamastaan avusta.
Jorma	53	15	Kohtausittainen ahmiminen, jonka poissa ollessa noudattaa äärimmäisen vähäenergistä ruokavaliota	Henkilö ei usko koskaan paranevansa täysin, mutta kokee hyötyvänsä saamastaan hoidosta ja avusta.

Taulukko 1.

Taulukosta käy lisäksi ilmi joitain haastateltavia jakavia peruspiirteitä. Kolmen nuorimman haastateltavan syömishäiriössä oli paljon laihuushäiriön piirteitä: heidän sairauteensa kuului tasainen pyrkimys painon laskemiseen. Kolmen vanhimman haastateltavan oireistossa korostui ahmintakäyttäytyminen etenkin sairauden alussa. Heidän kohdallaan pyrkimys painon laskemiseen oli seurausta oman ahmimiskäyttäytymisen tiedostamista seuranneesta lihomisen pelosta. Lisäksi kolmella vanhimmalla haastateltavalla syömishäiriöoireilu jatkuu jossain muodossa edelleen. Tämä saattaa olla seurausta esimerkiksi sairautta koskevan tiedon ja oikeanlaisen tuen puutteesta aikaisemmassa elämänvaiheessa, jonka aikana syömishäiriötä ei sairautena tunnettu. Myös haastattelupyyntöni levittäminen tukea ja apua tarjoavan järjestön kautta saattoi vaikuttaa siihen, että haastateltavikseni valikoituivat henkilöt, joille avuntarve ja siihen liittyvät kontaktit sekä siten itse sairaus olivat läheistä historiaa.

5. Puheen tarkastelua

Tässä luvussa tarkastellaan syömishäiriöön sairastuneiden miesten puhetta. Koska haastatteluaineisto ei ollut homogeenistä, vaan päinvastoin heijasteli hyvinkin erilaisia elämäntarinoita, ei jako alalukuihin noudata täysin haastattelurungon (liite 3) mallia. Pyrin valitsemallani jaolla kuvastamaan haastatteluaineistossa esiintyviä diskursseja, sekä erityisesti niiden välisiä rajapintoja. Uuden alaluvun alku ilmaisee siten tarkasteltavana olevan diskurssin vaihtumista. Jokainen haastateltava puhui useammalla äänellä: he kuvasivat vuoroin akuutin sairausjakson aikaisen minänsä ajatuksia palaten aika-ajoin haastatteluhetken näkökulmaan. Haastattelemani henkilöt ikään kuin siteerasivat menneisyyden itseään pyrkiessään kuvastamaan merkityksellistämisen tavoissaan ajan kuluessa ilmenneitä muutoksia. Jokainen näistä menneisyyden diskursseista vertautui haastatteluhetken sairaudestaan tietoiseen ääneen.

Erilaisia haastateltavia yhdistäviä diskursseja kertyi yhteensä viisi. Sairaudentuntoa edeltäneeseen oireiluun liittyvät *arvostusdiskurssi*, *ruokadiskurssi* ja *taitodiskurssi*. Sairaudentunnon kehittymiseen liittyvät *sairausdiskurssi* ja *menetydiskurssi*. Aineiston olisi voinut jaotella myös toisin, mutta olen halunnut valita käsiteltäviksi erityisesti ne haastatteluiden osat, joissa haastateltavat viittaavat maskuliinisuuteen, sukupuoleen, sosiaalisiin suhteisiin ja harrastuksiin, sekä puhuvat syömishäiriön vaikutuksesta niihin. Esitellyissä diskursseissa kuvastuvat samalla myös sairastamisen vaiheet.

5.1 ”Pakko näyttää hyvältä” – arvostusdiskurssi

Ohjasin haastattelun alussa keskustelun yleisen lapsuuden kuvailun sijaan kohti *syömishäiriötä edeltävää aikaa* (ks. liite 3). Tämän vuoksi haastattelujen alussa käsiteltiin erityisesti niitä lapsuuden ja nuoruuden kokemuksia, jotka heidän mielikuvissaan saattoivat olla yhteydessä syömishäiriön puhkeamiseen. Haastateltavien tulkinnoissa syömishäiriötä edeltävä aika ja syömishäiriöoireilun alku olivat suhteessa hegemonisessa maskuliinisuudessa onnistumisen asteeseen, joka puolestaan on vaikuttanut haastateltavien sosiaaliseen menestykseen.

Haastatteluaineistoni kannalta olennainen havainto oli, etteivät syömishäiriöön sairastuneet miehet veistäneet omaa ihanneminäänsä ja käsitystään ympäristössään

kelpaavasta mieshahmosta yhdestä puusta. Päinvastoin nähtävissä oli paljon haastateltavien lapsuuden ja nuoruuden ajan muodista ja asenteista kertovia sanavalintoja sekä tuon ajan kielestä johdettuja käsitteitä. Lisäksi haastateltavat asemoivat itsensä vaihtelevasti suhteessa hegemoniseen maskuliinisuuteen: he joko onnistuivat tai ainakin pyrkivät onnistumaan hegemoniseen maskuliinisuuteen liittyvässä kilvoittelussa tai vaihtoehtoisesti kyseenalaistivat hegemonisen maskuliinisuuden tunnuspiirteiden tavoittelun arvon. Muistellessaan syömishäiriötä edeltävää ajanjaksoa haastateltavat pohtivat samalla sitä, millaisia miehiä he olivat pystyneet olemaan ja toisaalta olivat edes tahtoneet olla.

Itseä miellyttävä sijoittuminen suhteessa maskuliinisuuteen ja muihin miehiin vaati haastateltavien mielestä jonkinlaisia erityistaitoja ja -ominaisuuksia. Heidän käsityksissään *muiden*, koulutovereiden tai ”kadun kaveriporukoiden”, oleminen on melko yhdenmukaista. Haastateltavat rakensivat sosiaalisista suhteistaan puhuessaan *arvostusdiskurssia*, jossa he arvioivat sitä, millaisilla keinoilla heidän oli mahdollista saavuttaa arvostusta muiden ihmisten silmissä.

Seppo, 46, ja Niilo, 25, kokivat syömishäiriökäyttäytymisen tai siihen johtaneiden harrasteiden mahdollistaneen joidenkin maskuliinisuuden kriteerien täyttämisen ja siten positiivisen erityishuomion saavuttamisen. He käyttivät käsitteitä ”voima”, ”vahvuus” ja ”kovuus” kuvaamaan sitä osaa itsessään, joka mahdollisti hegemonisen maskuliinisuuden piirissä kelpaamisen.

Seppo sanoi ensimmäisen parisuhteensa mahdollistuneen runsaan voimaharjoittelun myötä. Hän oli tuolloin 15-vuotias.

Seppo: [...] Siis mä koen sen tietystin näin, että jos en mä ois treenannu niin mua ois ei se tyttö ois ees muhun päin vilkassukaan. Et se oli mä koen sen niin, et se on niinkun äärimmäisin osa tärkeä osa niinku mun mun sitä mun habitusta ja olemusta, että että mä olen niinkun treenannut treenannut. Ja tota [...] mul oli semmonen ajatus että jos en mä ois treenannu niin emmä oikeen olis yhtään mitään.

Parisuhde oli Sepolle merkki arvostuksesta ja tuki Sepon muille miehille suuntaamaa vahvan ja maskuliinisen miehen esitystä. Päästäkseen parisuhteeseen Sepon oli voimailtava ja syötävä paljon. Syöminen ja voimailu korostuivat Sepon kertomuksessa itsestään selvinä ratkaisuin. Sepon vahvuus oli materialisoitunut jo varhain: Sepolla oli vahvan miehen rooliin kelpaava suurikokoinen keho, minkä lisäksi hän havaitsi

saavansa voimaharjoittelun ja voiman näyttämisen seurauksena miellyttävää huomiota muilta. Sepolla oli mahdollisuus ryhtyä toteuttamaan vahvan miehen identiteettiä jo lapsena, eikä hän muista aikaa ennen vahvaksi mieheksi ryhtymistä.

Seppo: Joo! Siis se oli se oli niinkun mun ... se oli suorastaan mun kulta-aikaa siis todella onnelliset muistot. Mä olin isokokonen ja poika niin meillä oli heti semmoset välienselvittelyt siellä et kuka on vahvin ja mä pärjäsin hyvin. Mä olin meidän koulun vahvin. Tai leikkikoulun vahvin sitten ja tietysti näin poikien maailmassa ni se on hyvä [...] sillä kuka on vahvin niin sillä yleensä kavereitakin. Vaik ei muuten ois mutta mutta se tuli sitä kautta ja se se mä luulen et mä oon jo silloin oivaltanu, et ku mä syön paljon ni mä oon vahva. Et se on se on muodostunu ja yks semmonen mikä on muodostunu mulle ni ku et [nauraa] sitä taakkaa mä nykyäänki kannan. Tai traumaa jollain tavalla.

Sepon puheessa leikkikoulu oli kulta-aikaa siksi, että tuossa ympäristössä hän pystyi olemaan vahvempi kuin muut ja näyttämään sen muille. Syöminen mahdollisti Sepolle vahvana miehenä olon ja toisaalta vahvuus, eräs bordolaisen (ks. Bordo 1999, 55) kovuuden osatekijä, soi hänelle muiden hyväksynnän, mikä johti tasapuolisten ja ystävällismielisten toverisuhteiden muodostumiseen.

Siinä missä Seppo koki vahvuudesta olleen iloa jo pikkupoikien välienselvittelyissä, kertoi Niilo vahvuutta viestivän ulkomuodon muodostuneen hänelle arvokkaaksi resurssiksi vasta parisuhteen muodostamisen tullessa ajankohtaiseksi. Niiloa ja Seppoa yhdisti se, että heidän puheessaan syömishäiriöoireilua ja aktiivista urheiluharrastusta oli vaikea erottaa toisistaan.

Niilo: [...] Ku mä vaan rupesin näkee, et se urheilu vaan antaa tuloksia. Ja ku joku menee eteenpäin ni se vastakkaine sukupuoliki tykkäis ja siihen vaan siihen vaan jotenkin jää koukkuun oikeesti siis siihen, et sä näät niitä tuloksii silleen aika nopeesti ja sitten huomaa että sä et tää sentään sujuu.

Niilo koki kauniin ulkomuodon tarkoittavan erityisesti erottuvia lihaksia. Hän koki syömishäiriöoireilussaan keskittyneensä erityisesti kehonsa muovaamiseen entistä kauniimmaksi. "[...] Noi olkalihakset ei nyt näy tarpeeks hyvin no okei laitetaan ne koht näkyy vähän paremmin [...] ". Vaivannäön ja lahjakkuuden kautta saavutettu kaunes merkittiin Niilon puheessa arvostusta tuottavaksi asiaksi.

Vahvuus ja lihaksikkuus näyttäytyivät Sepolle ja Niilolle luontevina mahdollisuuksina siksi, että heillä oli mielestään lahjoja näiden ominaisuuksien saavuttamiseen. Fyysisesti kyvykkään ja kauniin kehon tavoittelu vaati synnynnäistä lahjakkuutta, tilaisuuksia osoittaa omaa kyvykkyyttä sekä sisäistetyn tiedon siitä, että tämän kaltainen kehotyyppi on tavoittelun arvoinen. Toiminta asettuu puolivälin asemaan suhteessa Foucault'n

jaotteluun normalisoivaan vallankäyttöön ja itsekäytäntöön (ks. Alhanen 2007, 185–6). Vaikka toiminta onkin itseä jalostavaa suhteessa johonkin kuviteltuun keskivertoihmiseen, se samalla tähtää paikallisen hegemonisen maskuliinisuuden näkökulmasta katsottuna kaikille hegemoniajärjestelmään osallistuville yhteisen ideaalin, vahvuuden ja kovuuden, toteuttamiseen. Arvostusdiskurssissa valittu toimintatapa näyttäytyy itsekäytännöllisestä luonteestaan huolimatta anti-voluntaristisesti performatiivisena, koska haastateltavien lähtökohdat ovat vaikuttaneet siihen, mitä ominaisuuksia he ovat ryhtyneet kehittämään.

H: [...] Mitä se tarkoitti, että oli vahva?

Seppo: Se oli heti silloin ... tai mä luulen et mä en silloin sitä ... mut [...] pikkupojalle opetetaan näin, että ... syöt lautasen tyhjäksi, syöt paljon, ni kasvat isoksi ja vahvaksi. Ja mä olin niinku mä olin syntym- syntyessä jo vähän ja mä olin niinku kookkaa- ... vähä pidempiki ku mun ikätoverit. Ja ja tota [...] mä jotenkin mä imin sen tiedon, et syöt paljon niin kasvat vah- isoksi ja vahvaksi. Ja sitte ku siinä semmosessa pain- pikkupoikien paini tai millä tavalla me tapeltiinki [...] niin ku mä siinä pärjäsin ni toki mä niinku yhdistin sen siihen et tää on. En mä sitä niiku niin loppuun saakka varmaan silloin ajatellu mutta mä luulen et se aika varhasessa vaiheessa. ... Siit tuli se oli selkeesti mulle hyve. ... Yle- niinku se et syödään paljon, ni se on hyve.

H: Nii joo. Aivan.

Seppo: Ei pahe! [Nauraa.]

Toisin kuin Seppo, joka ”pikkupojasta” asti tunsi olevansa iso ja vahva, koki Niilo lukioikäiseksi asti, että hänen elämästään puuttui ”suoritepuolen asioita”, jotka antaisivat hänelle jonkinlaisia pätemisen elämyksiä.

Niilo: Kun huomaa ensimmäisiä asioita mis saattaa olla hyvä nii ... Et se voisi olla niitä ainoita sanotaan suoritepuolen asioita, missä sä tunnet, huom olevas hyvä ei välttämät et missä sä olisit, et mut tuntee olevansa hyvä. Ni siihen sitten panostaa ja haluis et sut huomataan siltä saralta tietenkin ja haluu olla mahdollisimman kova, niin ... se sitten tavallaan [naurahtaa] [...] edesautto sitä. [...]

Sekä Seppo että Niilo kuvasivat mahdollisuutta vahvuuteen ja lihaksikkuuteen lahjakkuutena, jonka ilmeneminen kavensi välittömästi mielenkiintoa muunlaisiin tapoihin harjoittaa maskuliinisuutta. Heidän arvostusdiskurssissaan voimakkuus ja vahvuus näyttäytyivät kaikista yksiviivaisimpina reitteinä korkeaan asemaan hegemonisessa maskuliinisuudessa. Esimerkiksi koulumenestyksen kerrottiin kärsineen urheiluharrastuksen vuoksi. Urheiluun käytettyjen voimavarojen vastineeksi he olettivat saavansa miellyttävää huomiota muilta. Yleisesti jaettuun ihanteita vastaavan ulkoisen olemuksen saavuttamista seurasi siten heidän mielessään sosiaalinen menestys.

Kaikille haastateltavat eivät jakaneet Sepon ja Niilon käsitystä omien mahdollisuuksien horisontista. Jokaisella haastateltavalla oli kuitenkin jonkinlainen käsitys omista kyvyistään ja niiden suhteesta muiden ihmisten kykyihin ja arvostuksiin. Samuli, 33,

koki jo ennen syömishäiriöoireilunsa alkua pyrkineensä sosiaalisissa suhteissaan hallitsevaan asemaan.

Samuli: [...] Mutta tota mä oon ollu koulukavereiden silmissä ilmeisesti aina vähän niinku sillai kaksjakonen et joko musta on todella paljon tykätty tai sit mua ei ole yhtään siedetty. Ja mä oon aina ollu aika tietonen siitä ja mä on toisaalta mä oon aina käyttäny sitä hyväkseni. Eli mä oon ehkä sit tahallani halunnu myös ärsyttää lisää niitä jotka ei oo mua sietänyt koska ... se ei oo sit mua vaivannu. [...]

Samuli koki eläneensä ennen sairastumistaan muiden mielestä ”onnistuvan ja menestyvän nuoren elämää”. Samulille suhteet muihin ihmisiin olivat nautinnon lähteinä toissijaisia, vaikkakaan eivät merkityksettömiä. Vertaissuhteiden kontrollointi oli osa hänen performatiiviaan. Samuli ei kokenut syrjintää, vaan sai itse mielihyvää siitä, että onnistui omalla säätelyllään säilyttämään suhteensa muihin koululaisiin etäisenä ja silti ystävällisenä. Samuli rakensi omaa arvostusdiskurssiaan osaksi itse määrittelemistään ihanteista, joiden toteutuessa hän arvosti itse itseään, minkä lisäksi hänen arvostusdiskurssissaan oli tärkeää, että muut arvostivat ja ihailivat häntä etäältä.

Samuli: [...] Mut toisaalta mä en myöskään ollu mikään vetäytyvä nörtti ... vaan mä oon tota mä olin muun muassa oppilaskunnan hallituksen puheenjohtaja monta vuotta. Eli eli se oli semmosta niinkun tos aiemmin niin sanoin semmost niinkun kaks- vähä kahtiajakosta niinku se mun koulumaailma niin niin se myös näky sitten siinä elikkä mä olin kuitenkin muiden oppilaiden valitsemana siinä eli tota et et ja yleensä jos tuli et oppilaiden puolelta piti johonkin ryhtyä joku sinne valittiin tai laitettiin niin niin mut etunenässä jo sinne työnnettiin. [...]

Samulin kertomuksessa syömishäiriötä edeltävästä ajasta ja siinä vallitsevasta arvostusdiskurssista korostuu hallinta: Samuli halusi hankkia tietoa ja taitoja, päättää omasta ulkomuodostaan sekä määrittellä itse, millaisia ihmissuhteita hänen elämässään on läsnä. Vaikka Samuli puhuikin auliisti erinomaisesta koulumenestyksestään, hänestä oli vielä aikuisiälläkin tärkeää tehdä pesäero ”vetäytyviin nörtteihin”, joilla ei ollut kykyä hallita omaa suhdettaan muihin ihmisiin. Kuten Niilon ja Sepon puheessa, myös Samulin kertomuksessa sosiaalisten suhteiden muotoilu itseä miellyttäväksi tuotti nautintoa. Samuli kuvaili elämänsä täyttyneen kaikenlaisesta täydellistämisestä ja kohentamisesta, jotka mitattavan koulumenestyksen, huolitellun hiustyylin ja tietynlaisten vaatteiden lisäksi merkitsi myös kehon muuttamista toisenlaiseksi.

Samuli: Se lähti ... se oli osana itse asiassa ... tai se lähti semmosena niinku täydellistämiprojektina. Eli kun tavallaan mulla oli niinkun lukion ekan luokan päätteessä sellanen tilanne, että mulla oli jokaisen aineen jokainen kurssi kymppi. Ja ja mä olin tavallaan saavuttanu silloin musiikkiopinnoissa kaikki ne sellaset arvosanat joita mä halusin saavuttaa. Niin se oli tavallaan sit se viiminen et et no tehään nyt sitten tämäkin vielä. [...]
[...]

Samuli: No se se vähän vaihteli [naurahtaa] millasiin vaatteisiin, mutta mutta siis mul oli niinku aina oma näkemys. Kyse ei taas ollu, että joku muu olis asettanu mulle mitään, vaan mulla oli itselläni se näkemys, että et miten mä haluun pukeutua tai miltä mä haluan näyttää. [...] Et mä voin olla aivan niin ... tyytyväinen kun tästä ovesta lähden ulos tai katson peiliin. Ja yleensä se liittyy se liittyy vaatteisiin, se liittyy mulla hiuksiin ja ja mä luulen että siinä vaiheessa kun tää täydellistämiprojekti alko ni mul oli niiku kaikki itse asiassa asiat niinkun siinä pisteessä et mä en enää voinu keskittyä muuhun ku kroppaan.

Samulin performatiivi on huomattavan individualistinen: onnistumisen elämyksiä saatiin siitä, että muut eivät olleet vaikuttaneet omiin päätöksiin (ks. Swain 2006, 340–2). Hänen käsityksenä nuoruuden minänsä mahdollisuuksista on huomattavan erilainen kuin Sepolla ja Niilolla, mutta koostuu silti merkityksistä, jotka merkitsevät hallinnan puutteen kielteiseksi asiaksi. Samuli pyrki maskuliiniseen ”kovuuteen” sanan bordolaisessa merkityksessä, vaikka hänen kovuutensa ei koostukaan samoista asioista kuin Sepon ja Niilon. Vaikka Samuli vähättelikin ihmissuhteiden merkitystä, hänen puheessaan korostui silti muiden ihmisten arvostus erittäin arvokkaana asiana.

Samuli koki Sepon ja Niilon tapaan soveltavansa ja kehittävänsä elämässään lahjoja, joita hänellä oli. Asiat, joihin hän keskittyi, löytyivät läheltä ilman omaehtoista pohdiskelua. Samuli kuitenkin korosti sitä, että oma ihanneminä oli muotoiltu itse muista ihmisistä erillään. Hänelle muiden, esimerkiksi koulutovereiden, ihanteiden arvon riistäminen mahdollisti oman lahjakkuuden soveltamisen sellaisen täydellisyyden, jonka sisällön hän on itse saanut määrittellä, tavoitteluun. Tämä täydellisyys ei kuitenkaan ollut suhteessa muihin ihmisiin eikä tähdännyt heidän asettamiensa kriteereiden täyttämiseen: täydellisyyttä oli olla irrallaan paikallisista ihanteista ja antaa niiden vaikuttaa omaan elämäntapaan mahdollisimman vähän. Kovuus ja linjakkuus edustivat Samulille siten kykyä vastustaa ryhmäpainetta. Pyydettyessä Samuli kuvaili vaatevalintojen ja hiustyylinsä kokonaisuutta ”klassiseksi, mutta trendikkääksi”. Lisäksi hän korosti ”oman tyylin” merkitystä ja sitä, että hänen suosimiaan vaatteita ei ollut mahdollista hankkia Suomesta.

Samulin tapaan myös Lassi, 23, merkityksellisti muut ihmiset osin oman performatiivinsa vastakohtaksi. Hän koki, ettei hänellä ollut käytännön mahdollisuuksia liittyä ”suositujen porukkaan”, joka harjoitti energiajuomiin ja mopoihin keskittyvää elämäntapaa.

Lassi: [...] Sit toisaalta oli tietty porukoit joiden kans mä olin niinku tosi semmosissa semmosis väleissä, että aina ei ollu ihan selvää et onks ne ne mun koulukiusaajat vai oonks mä niiden

kiusaaja. Tavallaan ku se meni semmoseks niinku molemminpuoleisiks vittuiluks [...] tuntemattomia ihmisiä joko pelkäsi tai halveksi siihen aikaan.
[...]

Lassi: [...] Mul oli silloin niinku johonki tähän asti ulottuva [osoittaa olkavarttaan] tän värinen [vaalea, hivenen kellertävä] tukka ja sit se oli ihan hirveen hauska juttu kaikkien mielestä ja kaikki sano et mä oon Legolas (hahmo J. R. R. Tolkienin fantasiakirjoissa). Se oli mun lempinimi ja sit sellasta juttuu ja sit niinkun en en ollu tietenkää mitenkää erityisen miehekkään näkönen nii sit. Nii siitä tietyst sai myöski sai kuulla aika säännöllisin väliajoin. (*Tarkennus suluissa HH.*)

Lassi sai aikana ennen syömishäiriötään toistuvasti huomata, ettei hänen ruumiinsa ollut miehelle hyväksyttävän sukupuoliperformatiivin mukainen. Törmäyksistä noihin rajoihin seurasi hänelle jopa fyysistä väkivaltaa. Lassin asema sukupuolijärjestelmässä (ks. esim. Butler 2006, 234) oli ulkopuolisille vaikea määritellä, koska hän oli oman kertomansa mukaan pienikokoinen ja ”tyttömäisen näköinen”.

H: Toki. Miten sit se nimiteltiiks sua tai miten se tuli esiin, että sä olit niinku muiden mielestä liian tyttömäisen näkönen?

Lassi: No siis. Sellasta kaikennäköstä nimittelyä perus ”homo”-huutelua ja tota. Ja tollasta ja [...] sit [...] muutaman kerran tuli niinku ihan silleen fyysistä väkivaltaaki vähän, mut et se nyt ei menny sellaseks niinku se nyt oli jotenki se tuntu siltä et se menee siihe haukkumisen lomassa ei se niiku.

Lassille ja Samulille yhteistä oli, ettei heillä ollut myötäsyttyistä tarvetta tai halua tavoitella toisenlaista ruumiillisuutta kuin se, johon he jo kuuluivat. Lassin tapa puhua hivenen sarkastiseen äänensävyyn eksistentiaalimifilosofiasta ja kynsien viilailusta asettaa hänet tieteen tahtoen poikkiteloin sellaisen miesmallin kanssa, jota hän kutsuu ”kovaksi”. Lassi koki olevansa älykkäämpi kuin hegemoniaan liittyvää kovuutta harjoittavat henkilöt, mutta samanaikaisesti oman sukupuoliperformatiivin uskottavuus muiden silmissä tuotti huolta. Lassi oli Mannisen (2010, 103) sanoin myös ”oman performatiivinsa yleisö”, joka Samulista poiketen ei ollut läheskään aina täysin tyytyväinen suoritukseensa. Lassilla ei mielestään ollut käytössään muita kuin hegemonista maskuliinista vastustavia resursseja performatiivinsa raaka-aineiksi, minkä vuoksi hän päätyi jatkamaan hegemoniaa vastustavaa strategiaa epäilyksistään huolimatta.

H: Millä tavalla sä koit olevas fiksumpi kuin sun luokkakaverit?

Lassi: [...] No siis mä vaan jotenkin niinkun tunsin itseni hyvin paljon ylemmäksi olennoksi kun katselin ihmisiä jotka joiden koko elämä on sitä et ne ajaa mopolla ja juo energiajuomaa. Sit kun itse voi vetäytyä sinne omaan norsunluuntorniinsa pohdiskelemaan jotain eksistentiaalimifilosofiaa ja viilaillemaan kynsiään, niinku siin jotenki siit tuli semmonen tietty erottuminen.

H: [...] Milt se tuntu olla korkeemmalla kun muut?

Lassi: No, semmonen omalaatuinen sekoitus omahyväisyyttä ja epätoivoa [naurahtaa]. Koska siin on tietysti ne kaks puolta et on se fiilis että [...] on yksin ja toisaalta se tunne että on parempi ku kaikki muut. Ja ne muuttuu toisikseen silleen tosi nopeesti et riippuen mielialasta haluis niiku kaipais ihan sikana jonnekin niinkun niin. Niin ne silleen kääntyilee, muuttuu toisikseen.

Kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi, tupakointi, alkoholin käyttö ja mopon virittely eivät Lassin nuoruusvuosien mielenmaisemassa olleet erityisen haluttavia asioita. Niillä olisi ollut välinearvoa Lassin puheessa hahmottuvassa arvostusdiskurssissa, mutta koska Lassin olemisentapa oli muutoinkin täysin erilainen kuin niiden, jotka hän koki kouluympäristössä vastakohdakseen, hän päätyi vastustamaan ja halveksumaan näitä henkilöitä ja väkivallan uhallakin toistamaan toisen tyyppistä miehuutta. Samalla hän kuitenkin kokee, että *yleinen hyväksyntä* oli arvo sinänsä, jota hän ei omana itsenään voinut saavuttaa. Yleisen hyväksynnän saaminen oli Niilon, Sepon, Samulin ja Lassin arvostusdiskursseille yhteinen arvostus, jonka viimeksi mainittu saavutti vain osittain.

H: Mitä se sit tarkoitti olla kova siinä ympäristössä?

Lassi: No tarkoitti sitä et oli niinku et veti röökii ja joi alkoholia ja tuunas mopoo ja oli niinku kokemusta naisasioissa, mistä niinkun mikään näistä ei päteny muhun.

H: Koitsä jotain sellasta kateutta siinä vai olikse pelkästään tämmöst niinku halveksuntaa?

Lassi: Kyllä mä varmasti koin niinku siis kyl ihan varmasti koki jotain kateutta. En mä muista silleen tietosii niinku tietosesti ajatelleeni mitään sellasta että haluaisin olla niinkun noi, enkä mä varmaan silleen ajatellukkaa, mut jotain sellasta mut kai sitä itsevarmuutta kaipas ihan hirveesti ja semmost halus olla sillee cool semmosella yleisesti hyväksytyllä tavalla.

Erotuksena Samulin ”klassiseksi”, toisin sanoen joitain yleisesti hyväksytyjä esteettisiä arvoja tavoittelevaksi, määrittelemästä ”täydellistämiprojektista” Lassi toi esille kaikkien nuoruuden ratkaisujensa vaihtoehtoisuuden suhteessa vallitsevaan valtavirtaan. Haastavan yläasteajan jälkeen Lassi löysi lukiossa ympärilleen ihmisiä, joiden seurassa hänen ei tarvinnut muuttaa itseään. Konfliktit Lassin sukupuoliperformatiivin ja peruskoulun hegemonisen maskuliinisuuden välillä ratkesivat siis ajan myötä itsestään. Uudet ystävät arvostivat Lassin individualismia ja tukivat hänen identiteettiään, joka oli pysynyt ajan kuluessa suhteellisen samanlaisena. Lassin arvostusdiskurssissa toistuvasti mainittu ”yleinen hyväksyntä” jäi osin saavuttamatta, mutta sitä korvasi läheisen ystäväpiirin arvostus, joka kohdistui samoihin asioihin, joita hän piti itsessään kehittämisen arvoisina.

Lassi: No esimerkiksi siihen et mä aloinki yhtäkkiä vastakaikua tytöiltä joist mä pidin ja sillai niinku ja sit seki jotenki ku se uus koulu oli sellanen et mä en tuntenu sieltä ketään ja sit ku mä en ollukkaa enää Legolas-nörtti niinku kävelevä pelle vaan siis pystyin tavallaan ihan ite luomaan sen koko homman ihan alusta lähtien silleen tietosesti.

H: Miten sä sitten hallitsit sitä tilannetta siten että susta ei tullu [...] Legolas-nörttiä?

Lassi: No tavallaan niinku mä hakeuduin sellasten ihmisten seuraan jotka tuntui samanlaisilta kuin minä. [...]

Lassin puheessa lukioiässä löydetty ystävät mahdollistivat sellaisen itsensä toteuttamisen, johon myös syömishäiriöoireilu liittyi. Lassi liitti entiseen älylliseen identiteettiinsä uutena puolena myös kasvissyönnin, johon hän oli saanut idean uusilta

ystäviltään. Lassi liittyi uusien ystävyysuhteiden myötä paikallista hegemonista maskuliinisuutta vastustavaan ihmisjoukkoon, jossa arvostusta oli mahdollista saavuttaa kaikenlaisen elintapojen tietoisien punnitsemisen avulla.

Lassi: [...] Jos ihminen on kasvissyöjä nii sit se kattoo mitä se syö eli se on tietone tästä niinku peruseläimellisestä ruumiintoiminnasta syömisestä. Ja samalla tavalla anorektikko on tietoinen siitä silleen et siin on sellanen. Niinkun se saattaa jotenki se tietyllä tavalla puhuttelee turhamaisuutta samalla tavalla kun siis syömättä oleminen vaikka nyt niinkun ei todellakaan haluakaan että mitään niinkun vetää mitään semmosii linkkejä näistä asioista toisiinsa, koska koska kasvissyönti on hyvä ja anoreksia on paha mut [naurahtaa] mut siis kuitenkin. [...]

Lassi kertoi syömishäiriön puhutelleen hänen turhamaisuuttaan. Älyllisten harrasteiden ympärille rakentunut identiteetti sai tukea myös kärsimyksen esittämisestä ja erilaisten introspektiosta kumpuavien kriisien läsnäolosta elämässä. Älykkyys, turhamaisuus ja täydellisyyden tavoittelu liittyivät siinä yhteen. Performatiivia esitettiin uudelle ystäväpiirille ja se siteerasi ”kuvastoa”, jossa kaikki nämä elementit olivat läsnä.

Lassi: [...] Silleen sairaaks voi tulla niinkun siten että haluaa saavuttaa sillä jotain siis haluaa olla vaik hyvännäkönen tai jotain. Mut must tuntuu et mä halusin niinkun mun pointti oli se et mä halusin olla sairas. [...] Mä halusin et mul on anoreksia. Mä aloin leikkiä sitä. Sit se niinkun sit se ei ollukaan enää leikkiä jossain vaiheessa. [...] Mä en enää päässy siitä eroon.

H: Miks sä halusit, että sulla on anoreksia?

Lassi: Koska se on cool. ... Siis siin on semmost niinkun [...] siin on sellast niinku kuolemaromantisointijuttua tietysti.

[...]

H: Minkä tyyppistä se kärsimys sitten on tässä puuhassa? Että mistä sä kärsit kun sä laihdut?

Lassi: No varmaan ainakin itseinhosta, pakkomielteistä. ... Mistäköhän muusta? Siis ... ehkä sellasest niinku loppumattomasta täydellisyyden tavoittelusta tietysti, mikä nyt ihan hirveen paljon liittyy siihen kuvastoon aina muutenkin.

Seppo, Niilo, Samuli ja Lassi toivat kaikki haastatteluissa esiin maskuliinisuutta, joka oli jollain tapaa positiivisesti sidoksissa hegemoniseen maskuliinisuuteen: joko myötäillen tai sitä vaihtoehtoisesti vastustaen. Seppo ja Niilo kokivat, että heillä oli lahjoja ja kykyjä saavuttaa joitain paikalliseen hegemoniseen maskuliinisuuteen liittyviä ominaisuuksia, kuten vahvuutta ja lihaksikkuutta. Samulin ja Lassin maskuliinisuuden toisin toistaminen lähti siitä ajatuksesta, etteivät heidän lahjakkuutensa tai henkilökohtaiset arvostuksensa liittyneet jonkinlaiseen yleisesti hyväksytyyn maskuliinisuuteen. Heidän käsityksensä itsestään arvokkaina miehinä oli sidoksissa tapaan suhtautua näihin malleihin kriittisesti ja avoimen ivallisesti.

Käsitys arvostusta tuottavista ominaisuuksista ei ollut haastateltavien keskuudessa yhtenäinen. Sepon, Niilon, Samulin ja Lassin käsitykset siitä, millaisia enemmistö muista miehistä oli ja kuinka heidän arvostuksensa olisi mahdollista saavuttaa, olivat

sirpaleisia. Niihin heijastui paljon haastateltavien käsityksiä siitä, millaisia puutteita ja vahvuuksia heissä itsessään oli. Samuli ja Niilo puhuivat muiden ihmisten arvostuksista vältellen. Samulin arvostusdiskurssissa toistui omien ihanteiden yksilöllisyys ja asema vertaispaineen yläpuolella. Niilo puolestaan koki, että olisi ollut mahdollista saada miellyttävää huomiota muutenkin kuin urheilun kautta. Niilon lahjakkuus liittyi juuri urheiluun pikemminkin sattumalta.

Seppo ja Lassi, jotka puhuivat muiden poikien ja miesten ”kovuudesta”, liittivät käsitteeseen keskenään täysin erilaista sisältöä, mikä ilmentää sitä, että hegemonisessa maskuliinisudessa on aina läsnä alueeseen ja paikkaan sidottuja ominaisuuksia, joiden ”yleiseksi” koettu arvostus ei ole yleispätevä tosiasia, vaan myös tarkkailijan tulkintaa (ks. Connell & Messerschmidt 2005, 838–9; Swain 2004, 175; ks. myös Manninen 2010, 108). Huolimatta sidonnaisuudestaan aikaan ja paikkaan ympäröivän yhteisön käsitykset näyttäytyivät haastateltavien arvostusdiskursseissa välttämättöminä ja luonnollisina: Lassin ja Samulin käsitykset itsestään hegemonisen maskuliinisuuden haastajina eivät tarkoittaneet heille leikittelevää miehuuden toisin toistamista, vaan tämä vastustava asema oli omista resursseista juontuva käytännön pakko.

Jorman, 53, ja Pasin, 42, kokemukset syömishäiriötä edeltävästä ajasta poikkeavat muiden haastateltavien muistoista. Jorman syömishäiriöoireilua ennakoi henkinen pahoinvointi, joka oli suureksi osaksi seurausta siitä, ettei hän onnistunut luomaan muihin ihmisiin ja heidän ihanteisiinsa suhdetta, joka olisi tuonut hänen elämäänsä myönteistä sisältöä. Jorman mielestä hänen kotipaikkakunnallaan suosittujen lasten ja nuorten ryhmään kuulumisen vaati määrättyä kotitaustaa, jonka puute sulki häneltä mahdollisuuden tavoitella paikkaa suosittujen nuorten keskuudessa edes heidän ominaisuuksiaan jäljittelemällä. Myös Mannisen (2010, 113–5) kotimaisessa kouluikäisiä poikia käsittelevässä tutkimuksessa kotitausta ja etnisyys ovat ylittäneet määräävyydessään muut Swainin (2002, 2004) listaamat maskuliinisuuden resurssit.

Jorma: No. Mä ... olin tuota aika vaativa itteäni kohtaan. ... Mul oli vähän varmaan outo monien mielestä ... tämmönen klassinen koulukiusattu ja multa osin outous johtu kulttuuritaustasta että ei oltu [kotipaikkakunnalla] tavallaan [...] norminormiporukkaa niin sitten myös tämmönen lapsuuden tämmöset natsiasenteet aiheutti kaikkee, että oli ihan oikeestikin vähän marginaalista sakkia. Ja tota emmä nyt mitenkään ilosena omaa lapsuuttani muistele [naurahtaa].

H: Okei. Aivan. Mimmonen se kotiympäristö oli? Mitä siihen sisälty?

Jorma: Sä että mikä se ristiriita suhteessa? Se oli varmaan ihan sitä, että että se oli seitsemänkymmentä luvun [paikkakunta] oli paikka, johonka tuli maalta paljon porukkaa. [...] Ja sitten mun perhe oli [...] paitsi lestadiolainen, niin se oli myös sitten ... varsin pitkälle

kouluttautunu ja semmosille aloille, [...] jotka eivät olleet tai jotka oli omituisia ihmisten mielestä. Ja sitten oli niinku tavallaan kaupunkilainen, kaupunkilaista sukua jo ties kuinka monta sukupolvea. [...] Väärästä kulttuuritaustasta ja väärää sosiaaliluokkaa ja ja ihan liian kaupunkilainen ja ja se nyt oli sellasta.

Jorma koki aikana ennen syömishäiriön puhkeamista jääneensä täysin yksin. Hänen puheessaan muiden hyväksyntä ja keskusteluseura samastuivat mielenterveyteen ja niiden puute merkitsi syvää ahdistusta.

H: Minkä tyyppistä se kärsimys on?

Jorma: Sillon oli?

H: Sillon ja tai et millasena sä muistat sen tunteen?

Jorma: Se on semmonen se semmonen hirvittävä voimattomuus, se että kaikki voi tehdä mitä vaan, kuka tahansa voi tehdä mitä vaan. Et ja että mä en voi niiku mitään, mul ei oo mitään tapaa estää sitä, että ... että [...] jotku ihmiset hylkää. [...] Voihan sitä aina kontata perässä ja anella ja vaikka nuolla niitten kenkiä, mutta jotain. En tehnyt kuitenkaan.

Jorma ei kyennyt muodostamaan kovuuteen ihailevaa ja myötäilevää suhdetta kuten Seppo ja Niilo, eikä hän myöskään kyennyt ivan kautta leimaamaan suosittujen ryhmää esimerkiksi ”mopolla ajajiksi”, kuten Lassi. Jorman kertomuksessa kovuus oli hänen hyvinvointinsa vastavoima ja siihen törmäämisen vaara vaani niin kotiympäristössä kuin koulussakin. Suhde paikalliseen hegemoniseen maskuliinisuuteen, jonka ihanteisiin lukeutuivat myös maalainen ja työväenluokkainen tausta, ei ollut Jormalle omaa identiteettiä tukeva resurssi. Maskuliinisuus kasasi Jorman tielle esteitä, joissa hän kompuroi kerta toisensa jälkeen. Jorman arvostusdiskurssi oli oikeastaan melko tyhjä, sillä hän määritteli itsensä kaiken arvostuksen, myös itsearvostuksen, ulkopuolelle.

Jorma: [...] Sitten sairaita ihmissuhteita tai semmosii pimeitä oli vaikka kuinka paljon. Koulussa käytännöllisesti katsoen kaikki ja niin sanottu kaveripiiri kotikadulla oli sama juttu ja kodin ihmissuhteistakaan nyt ei ihan varmasti sanoa että et mitä ne niinku on.

H: Okei. Mikä näissä epäterveissä ihmissuhteissa oli sitä epätervettä?

Jorma: No mä en muista muuta ku tun- niinku tunteita, mä muistan että et niis oli jotain mitä mä sanosin julmaksi ja kovaksi. ... Silleen niinku armoton. Siin on jotain armottomuutta. [...] Äiti ja isä eivät olleet niinku pahoja, mutta saattaa olla että ne oli liian väsyneitä. [...]

Jorma löysi kitaransoitosta elämäänsä eräänlaisen pakopaikan kovuudelta. Siinä missä kovuus merkitsi hänelle poissulkemista, armottomuutta ja alempiarvoisuuden kokemusta, kitaransoitto soi hänelle vaikutusvaltaa paikallisissa nuortenilloissa, jotka olivat kotikadusta ja kouluympäristöstä erillinen alue.

Jorma: [...] Tytöt kattoo jollain tavalla ja ja ... ja sit se oli jonkunlaista johtajuutta samalla, koska se jok- se jolla on kitara, niin sillä on valtaa. Se laulattaa laulattaa porukoita. Jotain yhteislauluja. [...] Vaikka se ei sitä valtaa haluais, niin niin se valta sillä on. Se päättää milloin alotetaan ja näin pois päin.

[...]

Jorma: Mä aa- siis ... mul oli sil tavalla hirveen motivoitunu. Varmaan sen takia, että mä en saanu koulussa ja enkä oikeestaan siellä kadun kaveriporukoissa mitään kummastakaan asemaa. Mä olin

yleensä sosiaalisesti niinku rivin pohjimmainen, hierarkian pohjimmainen. Niin se tota niin mä on varmaan niinkun näin paljon vaivaa että mä opin nopeesti kitaransoiton. [...] Kyl mä jo viistoista vuotiaana [...] hoidin ihan mallikkaasti [...] säästämisjuttuja.

Jorman mietteissä kitaransoitto tarjosi arvostuksen elämyksen sellaisessa vertaisryhmässä, johon hänellä oli molemminpuolinen arvostava suhde. Kitaransoitolla ei kuitenkaan ollut mahdollista voittaa hegemonisen maskuliinisuuden tuottamaa estettä joko riistämällä siltä arvo tai vaihtoehtoisesti hankkimalla soittotaidon avulla meriittejä, joilla olisi voinut voittaa kotikadun tai koulunpihan kaveripiirien suosion puolelleen. Nuortenilloissa käyvät nuoret, joille Seppo sai soittaa kitaraa, eivät olleet hänen jokapäiväinen sosiaalinen verkostonsa vaan harrastuspiiri, johon osallistuminen oli verrattain harvinainen poikkeus.

Jorman kertomuksessa syömiseen liittyvä mielihyvä ei ainakaan syömishäiriön alussa liity niinkään performatiiviin kuin kykyyn kestää oman performatiivin epäonnistumista. Jorma hyväksyi kelpaamattomuutensa annettuna tosiasiana ja korvasi performatiivin epäonnistumisesta johtuvan mielihyvän puutteen syömisestä saadulla nautinnolla. Hyväksytyksi tulemiseen ja syömiseen liittyvät mielihyvät olivat Jorman mielestä jollain tapaa yhtä perustavia ja siten samanarvoisia. Mielihyvään liittyvä itseisarvo oli Jorman näkökulmasta itsestään selvää.

Jorma: [...] Mä muistan sen, että mä aloin tyhjentää mejän pakastearkkua ja et mä vaan niinku menin ja [...] mitä niitä nyt oli siihen aikaan kuivakakkuja ja [...] pullaa ja tällasta näin ja sit mä saatoin niinku, mä vaan hain sieltä semmosen [ahmimista kuvaava ääni] ja vetäsin sen illalla salaa. Ja [...] mä muistan sen tyydytyksen tunteen siitä. [...] Se ei silloin vielä ollu se ei niinku lähteny näpeistä, mutta mut mutta selvästi joku asia muuttu. Että että mä en enää yrittänyt tulla ... jotenki hyväksytyks tai jotain. Mä luovutin jostakin ja ja se kohdistu tähän kohdistu syömiseen. Tähän mun niinku jos voi sanoo mielihyväjuttuun.

[...]

Jorma: Se oli ihanaa. Siis mä muistan vieläkin sen, että että kun mä niiku oivalsin, että millään muulla ei oo väliä ku syömisellä, et ei et siis ku tavallaan se naps [napsauttaa sormia ja kitalakea yhtä aikaa] leivot meni taas eri asentoon päässä. Sit mä saatoin ottaa jäätyneenä sen kakun ja järsiä sitä niinku niinku jäätynyttä kalikkaa.

Ahmedilta (ks. 2006, 56–7) lainaamani habituaalisen performatiivisuuden näkökulmasta tarkasteltuna Jorma alkaa tässä vaiheessa saavuttaa *syöjän* ruumiillisuutta. Jorma itsekin painotti syömiskäyttäytymisensä vaikuttavan oudolta, epätavanomaiselta ja järjenvastaiselta. Hän ei muistele syömiensä jäisten leivonnaisten makua, vaan kokee mielihyvätunteen liittyneen syömistapahtumaan itseensä. Jorma kuvaili itse syömistapahtuman aiheuttamaa mielihyvää voimakkaaksi ja euforiseksi. Syöjän asemasta puhuessaan Jorma asettaa syömisestä tarjoaman nautinnon sille paikalle, josta

sosiaalisissa suhteista saatu nautinto olisi kuulunut, jos siitä olisi arvostusdiskurssin piirissä voinut puhua. Syömisestä seuraavan perustavan mielihyvän tavoitteluun löytyi aikaa siksi, että muut suunnat, joihin ruumis voisi mielihyvän perässä suunnata, olivat tukossa. Pasiin kuvaus oman syömishäiriönsä alusta on hyvin samanlainen.

Pasi: Yleisin mitä mä oli, niin [...] riisimurot, maito, banaani ja sit mä tiesin kyl kaikki mis on kaikki meidän niiku sokeriherkut niin mättäsin niitä siis ihan käsittömättömiä määriä. Mut mä pystyin siis myös syömään siis sen jälkeen ni mä pystyin vetää jonkun lenkkimakkaran tost noin vaan. Ihan siis pureskelin ja söin ja sit mä vaan katselin sitä jääkaappia. Ihan ku ihan kuse ois niiku puhunut mulle [...] ja sit sitä vaan ahmii itsensä ihan siihen asti ku tulee semmonen just se euforia.

Myös Pasiin suhde ympäröiviin ihmisiin oli vaikea. Hän näki olevansa ei-toivottu lapsi ja koki omien vanhempiansa pakottaneen hänet oman sukupuoli-identiteettinsä vastaiseen rooliin, johon hän ei tosiasiaa olisi halunnut.

Pasi: [...] Ku sä kysyit, että mistä tiedän, että olen ei-toivottu niin sitäkin on tietenkin vaikea todistaa millään muotoa, mut faktahan nyt on ja pysyy et [...] äitini ikään kuin yritti tehdä minusta tyttöä, mikä sit lisäs mun syömishalua ja oman identiteetin sellast [...] pirstaloitumista kokonaan.

H: Mitä se tarkoitti, että hän yritti sinusta tyttöä?

Pasi: Mut on jossain vaiheessa jopa puettu siis tytöksi.

H: Okei.

Pasi: Ja sit mä omaksuin sellaset ... näin näin jälkeenpäin äärimmäisen ällöttävät niikun ... tyttömäisen habituksen tai olemuksen ja sit mä joskus rukoilin jopa salaa yöllä, [...] et jos Jumala vaihtais mun sukupuolta ni sit must tulis hyväksyty ja rakastettu.

Pasi, kuten muutkin haastateltavat, toi esiin arvostuksen ja rakkauden kaipuun eräänlaisena ihmisenä peruspiirteenä. Kaikille haastateltaville omanarvontunne ja sellaiset toimet, joilla sitä oli mahdollista palauttaa tai kohentaa, olivat ensisijainen mielihyvän tuottamisen muoto. Jorman ja Pasiin mielestä heidän hallitsematon syömisensä korvasi tuon ensisijaisen mielihyvän lähteen. Pasi ei Jorman lailla saanut tukea kotoaan. Lisäksi naapuri oli hyväksikäyttänyt häntä, mistä johtuen Pasi koki epäonnistuneensa puhtautensa säilyttämisessä. Tämä johti Pasiin ajattelemaan, että perheen ohella myös Jumala on hylännyt hänet. Koulutovereiden keskuudessa vallinnut hegemoninen maskuliinisuuskaan ei tarjonnut hänelle mahdollisuutta arvostukseen.

Pasi: Siis henkilö asui ihan meidän naapurissa. [...] Kerran hän vie- viekoitteli tai houkutteli sinne ylösalasin olevan veneen alle tekemään jotain jännää. [...] Se oli ehkä se kaikista pahin, et ei enää kelpaa Jumalallekaan, kun on tehny niin hirveitä ällöttävyyksiä et yrjöt lentää Afrikkaan asti.

[...]

Pasi: [...] Mul ei ollu yhtään ystävää siinä luokalla, [...] eikä koko siin ympäristössä. Et [...] sit mä aloin olee niiku täysin omillani, koska mul ei ollu ketään enää siinä vaiheessa. Mul ei ollu mitään, eikä ketään.

[...]

Pasi: [...] Tuli tää heavy-rock, siit tuli joku semmonen niinkun et kaikkien niinkun tosijätkien niiku pitää kuunnella jotain Iron Maidenin ja AC/DC ja näitä. Ja ... kaikki siinä koulussa olevat poikaoppilaat kuunteli näitä. [...] Ja tota tämmönen ja sit mä olin erilainen. Mä pukeuduin eri tavalla, sit öö ja mä ajattelin eri tavalla ja sit mä en ryypänny.

Pasi suuntasi mielihyvän tavoitteluun varatut resurssit syömiseen, minkä vuoksi hänen kertomuksensa muistutti Jorman kokemuksia. Ahmiminen oli työkalu, jota hyödyntämällä kesti maskuliinisen performatiivin epäonnistumista seuraavan häpeän. Pasi koki ruoan äärellä euforiaa, jota olisi voinut tuottaa myös muiden arvostus.

Olen tässä alaluvussa esitellyt vertaispaineen, minäkuvan ja ruuan suhdetta. Analyysini jatkumisen kannalta olennainen johtopäätös on, että sosiaaliset suhteet ja niissä hankitut käsitykset arvostusta tuottavasta maskuliinisuudesta ovat vaikuttaneet kaikkien haastateltavien tapauksessa siihen, miten he ovat syöneet ja mihin syömällä hankittua energia on käytetty. Haastattelemini henkilöiden arvostusdiskurssissa hyvinolontunteen ja hegemonisessa maskuliinisuudessa onnistumisen suhde on kyseenalaistamaton.

Maskuliinisuuden performatiivin onnistuminen joko hegemonista maskuliinisuutta toistaen tai sen kyseenalaistaen mahdollisti haastateltaville omanarvontunnon saavuttamisen. Näin tapahtui myös Samulin ja Lassin kertomuksissa, jossa heillä ei ollut kaiken aikaa läsnä varsinaisia lähiystäviä, vaan mielihyvää saatiin vertaistovereiden seurasta kieltäytymisestä tai kohtaamisissa tapahtuneiden konfliktien tasaveroisuudesta. Sen vastakohta oli Jorman kuvaama yksinäisyys ja itsestä riippumaton hylätyksi tulemisen tunne, jonka *pelkoa* myös esimerkiksi Seppo kuvaili.

H: [...] Ja oliko sulla sit seuraa koulussa sun niinkun luokkakavereista?

Seppo: Oli oli joo oli. Vaik oli muuten tämmönen tämmönen aika yksinäinen lapsuus ... tai ei edes. Niinkun mä kerroin et viikonloppusin oli ne serkut siinä kaverina, mutta se että ku mulla ei ollu sisaruksia [...] niin mul oli semmönen [...] yksinäisyyden pelko, ja sillan vaik sul on niinkun sä oisit päivässä vaan puoli tuntia yksin, ku jos sä pelkää sitä ja sit se toteutuu nin se on vähän. Yksinäisyyden pelko on siinä läsnä koko ajan. Ja näin ku mä nyt ki ku mä vastasin niin mä sanoin et mul oli yksinäinen lapsuus vaik se ei todellisuudessa ehkä oikeesti ollu mut ku se pelko on olemassa koko ajan. [...]

5.2 ”Mä painoin liikaa” – ruokadiskurssi ja tietoinen suhde ruokaan

Tässä alaluvussa kuvataan *tietoisen* ruokasuhteen syntyä haastattelemini miesten elämässä. Oman syömisen ja liikunnan tietoinen tarkastelu ja niihin liittyvien taipumusten tahdonalainen muuttaminen seuraavat ajallisesti jonkinlaisen hegemonisen maskuliinisuuden piiriin sosiaalistumista, mutta edeltävät varsinaista syömishäiriöön liittyvää sairautentuntoa. Sairaudenaikaisen minän diskurssi ja akuuttia sairausjaksoa retrospektiivisesti katsova haastattelutilanteen diskurssi erosivat merkittävästi toisistaan.

Tietoisien ruokasuhteen kehittyminen ei tapahtunut samaan aikaan kuin syömishäiriön puhkeaminen. Joillain haastateltavilla tietoisien ruokasuhteen muotoutuminen *sisältyi* syömishäiriöön ja toisilla se itsessään oli sairauden *laukaiseva* tai sen puhkeamista *ennakoiva* tapahtuma.

Haastattelemieni miesten kertomuksissa vanha sanonta ”olet mitä syöt” taipui ruokaan liittyvissä yhteyksissä uuteen ilmiösuun: miehet kokivat *tulevansa siksi mitä syövät*. Haastateltavien ruokadiskurssissa ruoka oli heidän ruumiidensa rakennusainetta, jonka koostumusta ja määrää muuntelemalla heillä oli mahdollisuus muuttua tulevaisuudessa toisenlaisiksi. Syömishäiriöön liittyvät merkitykset, kuten mahdollisuus tulla arvostetuksi jonkin kehonmuodon saavuttamalla, nousivat miesten sanallistettuun tietoisuuteen vasta, kun heidän ruumiissaan tapahtuneet muutokset vaikuttivat heidän olemassaolon kokemukseensa sitä joko helpottaen tai vaikeuttaen. Ahmed (2006, 37–8) kuvaa tätä tavanomaisessa olemassaolossa ja arkipuuhissa ilmenevää katkosta kaikkein luontevimmaksi tavaksi huomata jokin poikkeava asiantila.

Katkoksen aiheuttama omaan ruumiiseen liittyvän ongelman tiedostaminen johti miesten kertomuksissa korjausliikkeisiin tai niiden yrityksiin, mikä merkitsee ruokadiskurssiin siirtymistä. Katkoksissa syömishäiriöoireilu saattoi alkaa tai muuttaa muotoaan: esimerkiksi ahmimiskäyttäytyminen saattoi saada seurakseen tietoisien laihdutusyrityksen. Näissä muutoksissa syömiseen ja liikuntaan liittyvä anti-voluntaristinen performatiivisuus ei suinkaan väistynyt. Päinvastoin oli niin, että syömishäiriöön sairastuneiden ja sitä jo sairastaneiden miesten tietoisuus oman toiminnan vaikutuksista siihen, kuinka muut ihmiset heidät kohtasivat, teki oireilusta entistä pakottavampaa. Performatiivisuutta ei voida näissä korjausliikkeissä pitää voluntaristisena, koska omaan sukupuoleen ja sukupuoli-identiteettiin sekä niiden muiden ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi tekemiseen liittyvät toimenpiteet näyttäytyivät haastateltaville pakollisina ja välttämättöminä.

Jorma oli alun perin ahminut kestääkseen yksinäisyyteen ja syrjintään liittyvän ahdistuksen. Hän nimesi toiminnassa ilmenneen katkoksen yksiselitteisesti.

Jorma: [...] Tajusin, että tää ahmiminen ... tulee tekemään musta lihavan. Et tässä mitä tahansa mä teen, niin jos mä ahmin kerran viikossa näin, tai viitenä päivänä kuukaudessa tän [lukumäärä] kaloria päivässä, tai itse asiassa yhtenä iltana ... niin vaikka mä tekisin ajan mitä mitä tahansa,

juoksisin perhana, tai mun pitäis juosta jotain perhanan maratonia, että mä pysyisin normaalipainosena.

[...]

H: Miltä se tuntu se tunne, että on lihonut?

Jorma: Se on ihan hirveen nöyryyttävää. Se on ollu todella todella nöyryyttävää. Siin on hirveen paljon itseinhoa, sellasta niinku käsittämätöntä itseinhoo. Jonka hinta on ollu se, että ei oo kontrollia. Et tekee jotakin mitä ei oikeesti haluais tehdä, et että pakkomielteisesti tekee jotakin. Se kontrolli, se että minä en hallitse omaa ruumistani tai ajatteluani. Se on ollu niinku semmonen se on ollut kaikista pahinta ... itsetuntoa murskaava tai jotain siihen suuntaan.

Jorma ei kestänyt ahmimiskäyttäytymisensä seurauksia ruumiissaan. Liiallinen syöminen samastuu itsehallinnan puutteeseen, joka on arvostusdiskurssissa kielteinen asia. Normaalipaino on Jormalle mahdollisuus, jonka saavuttamiseksi hänen on *ponnisteltava*. Laihduttaminen on hänelle tietoista toimintaa, mutta tuo tietoisuus on tietoisuutta *laihduttamisesta*, ei omasta orastavasta *syömishäiriöstä*. Jorma pyrki mahdollittamaan samaan elämäntapaan sekä hegemonisen maskuliinisuuden kilvoittelussa tarvittavan hoikan olomuodon, että siinä epäonnistumista kestäväseen auttavan ahmimisoireen.

Jorma koki, että häiriintynyt ruokailu- ja liikuntakäyttäytyminen myös antoi hänen elämäänsä jotain. Lihomisesta tietoiseksi tulemistä seurasi mielenkiinnon kohdistuminen ruokatietouteen. Ruokadiskurssissa käytävän keskustelun ympärille muodostui samoista asioista kiinnostuneiden henkilöiden ystäväpiiri.

Jorma: Mä tulin [opiskelupaikkakunnalle] [...] kaksikymppisenä kaksikytyks en muista. Niin mul meni varmaan puol vuotta niin mä olin jo niiku oikeissa piireissä sitten mä. Mul oli [...] ympärillä anorektikkoja. [...] Oltiin hyvin ruokatietosia ja erilaisia ruokatraditioita ja niiku hifisteltiin.

Ystäväpiiri, jossa keskusteltiin Jormaa kiinnostavista aiheista, poikkesi kotipaikkakunnan kovasta ilmapiiristä. Opiskelupaikkakunta tarjosi Jormalle resursseja toteuttaa hippeyttä, johon hänen laihdutuspyrkimyksensä sopi. Jorman hippimiehen identiteettiin sisältyi tapa syödä vähän ja vain vähäenergisää ruoka-aineita.

Jorma: [...] Meitä yhdisti enemmän taide ja [...] halu ajatteluun ja kiinnostavat kummalliset uskonnolliset ajatukset ja kiinnostavat kummalliset taiteelliset pff [turhatumista kuvaava ääni] semmosta hip- hippipupua [nauraa].

Laihduttamisen alkupiste oli ollut tietoisuus vääjäämättömästä lihomisesta, johon liittyi häpeällisiä merkityksiä myös kotipaikkakunnalla. Opiskelupaikkakunnalla löydetty hippeys oli Jormalle kotoisa ja toteutettavissa oleva identiteetti, koska sen ja laihduttamisen välillä vallitsi synergia. Jorma sisäisti sekä ”hippipupusta” kiinnostuneen ystäväpiirinsä arvot että laihduttamisen, joista tuli osa hänen habituaalista olemistaan.

Ne korjasivat hänen ruumistaan jonkin verran kevyempään ja siten ongelmattomampaan suuntaan samalla, kun riippuvuus ahmimiseen edelleen säilyi. Jorma harjoitti itsekäytäntöä jalostaessaan itseään kohti hipp-ihannetta ja samanaikaisesti alistui ympäristön tarkkailuvaltaan, jonka seurauksena hän pyrki ruumiinsa normalisoimiseen (ks. Foucault 1980, 245–6; Foucault 1998, 328–9; vrt. Alhanen 2007, 182–5).

Jorma: [...] Mulla ollut niiku laihdutusjaksojakin, vaan mul on ollu ylipäänsä niin, että mun niiku normi normi ihan tämmönen tavallinen elämä on ollu ne kolkyt vuotta mul on ollu koko ajan tavallaan [...] joku viritys päällä. Ja sitten niitä on tasasesti ollu. Joka kuukausi pari kertaa. Joskus vain yhen päivän ja joskus niinku jopa neljä viis päivää peräkkäistä niinku tämmönen ahmimisputki. Et se et et siin ei oo ollu kovasti heilahteluja. Se on varmaan aika lailla tasanen, tasasella menetelmällä.

Myös Seppo kuvailee häpeän ja itseinhon kautta tulleet tietoisiksi siitä, että on olemassa erilaisia tapoja syödä ja suhtautua ruokaan. Seppo koki, että syömisellä saavutetun vahvuuden lisäksi hänen oli pidettävä kiinni vahvuutta viestivästä ulkoisesta olemuksesta, johon rasvan tuoma pehmeys ei sopinut.

Seppo: Ala-asteella ja tosiaan siellä ihan alaluokilla nin mun isä sano jossain vaiheessa että Seppo sullahan on [...] ... niinkun takaa päin sul on ... tai et sä oot takaapäin lihava. Sul on läskit tossa niinkun kyljissä ja totta kai kun oma isä sanoo näin nin [...] se jollain tavalla se jäi pyörimään mun mieleen ja mulla oli halu niinkun et semmosta mä koitin tietosesti sillon jo rajottaa syömistä. [...]

H: [...] Mimmosessa tilanteessa tää huomautus tapahtu?

Seppo: Se oli kesällä. [...] Saatto olla et nää mun serkut oli vielä kuulemassa sen sen. Ja tota voi olla ku se tietty ku mä muistan sen vieläkin nin [naurahtaa] niin se jotenki se jäi kerralla mun mieleen ja ... tota niinkun siitähän mä halusin halusin sitten päästä eroon eroon. Mut mielestäni [...] se ei onnistunut multa se painon pudotus niinkään mutta mä kasvoin vielä. Et tavallaan se kasvu paransi sitä mun ulkomuotoa että mulla ei ollu niitä mun kylkiläskejä sitten niinkää enää sitten ala-asteen siellä alaluokilla.

Sepon sairausaikaa kuvaavassa ruokadiskurssissa peruskoulun aikana tapahtuva laihduttaminen ei näyttäytynyt terveystieteiden hoitona tai syömishäiriön oireena, vaan ratkaisuna ulkomuotoa koskeneeseen huoleen. Vielä myöhemmässäkin vaiheessa lähes kaksikymmentä vuotta ala-asteen jälkeen Seppo koki tehneensä joka päiväisessä elämässään ratkaisuja, jotka tuntuivat ruumiillisesti miellyttäviltä johtaen joko suoraan aistinautintoon tai itsensä kokemiseen ulkoisesti kelpaavana. Arvostuksen tavoittelua seurasi päihteiden käyttö, joka mahdollisti siitä nauttimisen.

Seppo: [...] Tupakka [...] ei tohon lihaskuntoon sillä tavalla [...] että se ois ehkä joku kestävyysurheilu ja tämmönen, niin se tupakka niin kun nopeemmin vaikuttais, et se ei tähän tämmöseen lihaksiin ja punttikuntoon, et se ei oo niin iso merkitys. Mutta se viina, koska sehän vie sen kunnan pois toki se etuhan siit oli ku [...] mul on aina ollu niin. Mä en syö ollenkaan ku mä juon. Mä voin viikon mä juon paljon ja kaikenlaista mut mä en syö käytännössä mitään. Ja ja tota sillonhan mul [...] paino puto ja puto ja okei se vaikka sitä lähtee lihaksistakin mut silti kun mul oli tavallaan niinku miten mä sanoisin vähän niinku varaakin lähtee lihaksista. Nin mähän olin aika timmissä [...] tosi hyvässä kunnossa sen vaikka juon mut.

[...]

Seppo: [...] Emmä epävarma ollu itsestäni. Okei, ehkä naisten, tyttöjen kanssa ja varsinkin silloinhan se niinku jos sitä epävarmuutta on koskaan ni sehän on ihan hirveetä. Ja sit parani kun sen viinan [...] otti mukaan siihen. [...] Sit senkin mä opin, että sit ku mä oon juonu monta päivää niin niin sit mun kroppa on tottunu siihen viinaan, niin sit se sänkyyn meno [...] sit se onnistu.

Seppo oli kokenut olleensa ”aika timmissä” ja suorastaan ”tosi hyvässä” kunnossa saatuaan viikon ajan energiaa pelkästään alkoholijuomista. Hyvä kunto ei ruokadiskurssissa siten merkinnyt terveitä elintapoja tai terveyttä, vaan syömishäiriökäyttäytymiseen liittyvien tavoitteiden toteutumista.

Seppo havaitsi rankan alkoholinkäytön ja juomattomien kausien aikana tapahtuvan ahmimisen tukevan toisiaan. Rasvattomuus ja lihaksikkuus hyvän ”punnittikunnan” muodossa mahdollistivat Seppoa miellyttävän elämän elämisen. Syömishäiriöoireilun ollessa voimakkaimmillaan Seppo toimi ravintolan eteisvahtimestarina yhtenä tai kahtena iltana viikossa. Tietty ulkomuoto mahdollisti hänelle ammatin, joka toisaalta mahdollisti tuttujen ja miellyttävien elämäntapojen, kuten saliharrastuksen, päihteidenkäytön ja seksielämän jatkumisen. Syömiseen, juomiseen ja urheiluun liittyvät valinnat olivat tietoisia ja päämääriin liittyviä, eivätkä Sepon ruokadiskurssissa liittyneet minkään hänen tuntemansa sairauden oireistoon.

H: Mites olis siitä treenaamisesta ... siit oli varmaan iloa tässä portsarin työssä?

Seppo: Varmastikin joo. [...] Et se että sehän ei [...] kehittyny ... niin paljo koska mul oli niin paljon tätä päihdekäyttöä niin [...] se [naurahtaa] semmonen [...] genetiikka niinku mitä mä olisin halunnu mutta [...] ehkä mä vähän semmonen normaalia lihaksikkaampi olin ja varmasti se et on ollu semmonen ulkoinen joku uskottavuus ehkä siinä portsarin työssä.

H: Miltä se tuntu olla portsari?

Seppo: Se oli hienoo. Se oli upeeta silloin silloin yhekskytluvun alussa niin silloin oli portsarit vielä tämmösiä. Niit ruvettiin sitten myöhemmin niin vähän niinku halveksimaan, mutta silloin siihen aikaan ni portsarit oli vähän tämmösiä kuninkaita. [...] Portsarit oli korkeessa kurssissa. [...] Mul ois ollu paljon tilanteita että mä oisin voinu hyödyntää. Et lähtee suoraan sieltä joko työkaverin jonkun tarjoilijan kanssa tai jonkun asiakastyön kanssa, niin mut kyl mä niin ujo olin etten mä. Mä niinku ymmärsin sen että mun täytyy juoda känni, ennen ku mä voin lähtee. [...]

Ruokaan liittyvät ratkaisut rakensivat Sepon vahvan miehen identiteettiä ja Jorman hippi-identiteettiä. Syömishäiriöoireilu oli siten *performatiivista*. Näin oli asia myös Pasiin kohdalla. Pasi ratkaisi suhteensa ympärillä vallitsevaan maskuliinisuuden ihailuun lopulta irtisanoutumalla siitä. Miehenä olon ulkopuolelle siirtymisen mahdollisuus liittyi ruumiin muutokseen.

Pasi: [...] Ku mä katselin niit nuorisolle tehtyjä [...] ei-suomenkielisiä [...] musiikkilehtiä. Ja sit mä ajattelin, et jos mä ryhdyn kans niikun et mä ryhdyn kans niiku hoikaks. Niin sithän mä saatan onnistua ja menestyä. Et mun pitää olla niikun älykäs, sit mun pitää olla komea, mun pitää olla niikun sitä. Mulle tuli hirveitä niiku semmosia suorituksia, et nyt mun pitää olla tämmönen. Ja niist kuvista, mitä mä näin niissä lehdistä, niistä poptähdistä, niistä tuli vaan epäjumala tai jumala. [...]

[...] Mä ajattelin et jumakauta et täs ei [...] mitään muuta vaihteotkoa, ku et mun täytyy ruveta laihduttamaan, et must tulee samanlainen ku siit kuvan antamasta viestistä. [...]

Pasi koki yläasteiässä ”miehen roolin” omaksumisen mahdolliseksi. Sen sijaan hän tavoitteli ”androgynyttä” ja rock-tähden ulkomuotoa. Pasi koki voivansa siten yltyä sellaiseen sukupuoliesitykseen, joka hänen nuoruudessaan oli ainakin joissain piireissä hyväksyttävä, ja jossa hänen ei tarvinnut olla mies. Miehenä olon lakattua myös hegemoniseen maskuliinisuteen liittyvät kilpailupaineet väistyivät.

Pasi: Mä ajattelin, et siin on niinkun se yks tavote mitä hain. Niiku andogynyisyys. Et ku mä totesin et et yhtä lailla pojan ja miehen, kun tytön ja naisen roolit on mun mielest niin kammottavia. Siis ne olemassaolevat roolit on muuten nykypäivänäkin yhtä hirveitä. [...] Mä aloin marmattaa niikun itselleni siitä, et miks ei ole olemassa niiku kolmatta sukupuolta, [...] jonka ei tarvii liittyä niinku siihen [...] maskuliinisuteen tai feminisyyteen. Se oli kans yks mun kapinan kohde Jumalaa kohtaan, et [...] miksetsä tehny niinkun kolmatta sukupuolta olevia, jotka olis niiku androgyynejä. Ja ... sit samalla aikaan tuli nämä Madonna ja Cyndi Lauper ja sit mä ajattelin wau ... ja Hanoi Rocks ja Nina Hagen ja mä ajattelin et mä yhdistän nää kaikki. Ja mä todella muuten tein sen. Ja tota [naurahtaa] mä aloitin sen painon pudottamisella. Mä aloin salaa urheilla. [...] Siihen aikaa tääl ei ollu montaa putiikkia, mistä sai friikkivaatteita. Mut sit mä hiffasin, et naisten osastoltahan saa. [...] Mähän menin suoraan naistenosastolle ja mä muistan aina sen kun ne myyjät tuli sanomaan että tämä on naistenosasto. Ni mä sanoin niille et mä oon nainen. Sit mä sain ostaa rauhas ne neonvaaleenpunaset röyhelöpaidat ja järjettömät määrät koruja. [...]

Pasi koki laihooden, vaatteiden ja korujen tekevän hänestä ei-miehen ja liittävän hänet siihen sukupuoleen, jota mainitut julkisuuden henkilöt olivat ja edustivat. Kuten Jorma ja Seppo, myös Pasi koki hyötyvänsä uudistuneesta olemisentavastaan, jonka yksi osatekijä syömiskäyttäytyminen oli. Sen avulla hän hankki uusia sosiaalisia kontakteja, joille hänen performatiivinsa oli ymmärrettävä ja uskottava.

Pasi: [...] Mä olin sitoutunu irti siitä et mä oon mies. [...] Ja sit mä neljätoista vuotiaana ajattelin et sit ku mä täytän kahdeksantoista, mä meen sukupuolenvaihdosleikkaukseen. Et mä en voi elää niinkun täs bodyssa, tai täs kehossa ollenkaan, koska mä en tunne olevani kotona siin kehossa. Ja ... sit mä todellakin aloitin niinkun elämään ikään kun naisena neljätoistavuotiaana. Mä muutin himasta pois siinä vaiheessa kokonaan. Mä muutin kadulle ihan siis kokonaan. [...]

H: Miten tota löysitsä sitten täältä kaupungilta niin muita ikäsiäs niinkun vertaiskontakteja?

Pasi: Joo. Löysin. Siis frikkejä [nauraa]. Noin tylsä sana, mut siis siihen aikaan vuonna [vuosiluku] [...] normiväestö, joka oli yheksäkyviis prosenttisesti pukeutunu sen ajan än äs muotivaatteisiin, niin niin sit se viis prosenttia, joka oli punkkareita, tai jotain Hanoi Rocks -faneja tai jotain Madonna-faneja, niin niin niin jotkut ihalee ja jotkut vihas. Siis se et sielt saatto todellakin siis joku keski-ikäinen mi-, joka sanoo et hyi vitun huora. Siis ihan näin, näin ystävällisesti niiku tää. Ja mä olin siit hirveen ylpee. Eihän mua haitannu. Pääs niiku semmoseen tilaan, et mä oon jotakin. Mä oon jotaki poikkeavaa, mä oon jotakin erinomasta, jotain mitä ei voi määritellä eikä rajata. Ja sit ku must tuli hirveen kivaa se et ihmiset ei tienny et onks toi tyttö vai poika. Koska sitä kysyttiin mult aina.

Pasin syömishäiriöoireiluun tullut muutos liittyi voimakkaasti hänen sukupuoli-identiteettiinsä, johon liittyvän ulkoisen olemuksen ansiosta hän sai ystäviä kodin ja koulun ulkopuolelta. Ulkopuolisen oli vaikea määritellä Pasin sukupuolta, minkä vuoksi

hän joutui usein konflikteihin. Konfliktit olivat merkki vapaudesta muiden ihmisten määrittely- ja määräysvallasta, mikä tuotti hänelle mielihyvää. Pasi kertomuksessa peruskoulumaailman tarjoama metallimusiikin sekä siihen liittyvän pukeutumisen ja hiusmuodin ympärille rakentunut maskuliinisuus merkitsi hänet automaattisesti epäonnistujaksi. Kapinoidakseen marginaaliin joutumista vastaan hän mieluummin *laihdutti itsensä naiseksi* ja nautti tahallisen tökerön naissukupuolen toistamisen seurauksista (ks. Butler 1988, 527; Butler 2006, 230–1). Toisin sanoen hän siirtyi hegemonisessa maskuliinisuudessa epäonnistuneiden miesten joukosta sitä vastustavaan positioon. Kielteiset kohtaamiset erosivat Pasi mielestä koulukiusaamisesta siinä, että niissä myös hän itse sai kokea uhkaavansa muiden turvallisuuden tunnetta.

Pasi: [...] Ni mä nautin siit vapaudesta myös siihen liittyy syöminen. Niin et mä sain vihdoin ja viimein toteuttaa mun syömisiä niinkun mä haluan, koska sit mä taas aloin syömään. Eli siis mä palasin taas siihen ahmimiseen ja se oli makeeta kun pysty itse tienaa rahat, miten nyt sit tienaa. Rikollisuudella tai prostituutiolla, voin niiku tunnustaa. [...]

Pasi kertomuksessa korostuivat syömishäiriön ympärille rakentuneen elämän äärimmäinen nautinnollisuus ja siihen liittyvä eheys: elämäntavan kaikki osa-alueet tukivat toisiaan, minkä vuoksi totuttuihin tapoihin oli vaikea tehdä minkäänlaisia muutoksia. Pasi elämässä naisen identiteetti johti syömättömyyteen ja mahdollisti prostituution. Prostituutiolla hankituilla rahoilla ostettiin ahmittavaa, jonka avulla Pasi kesti naisen roolissa elämisestä seuraavaa kärsimystä. Henkisen tuskan ja ruumiillisen kivun kestäminen puolestaan mahdollistivat prostituution jatkumisen. Ahmimisjaksojen väliin sijoittui aikoja, jolloin niukan ravinnonsaannin avulla pyrittiin säilyttämään naiselle ominaiseksi koettu kehonmuoto. Paastoaminen myös siirsi ahmimisen kielteisiin terveysvaikutuksiin havahtumista kauemmaksi tulevaisuuteen.

Elämäntapaan sisältyi paljon asioita, jotka Pasi koki nautinnolliseksi: hänellä oli vilkas sosiaalinen elämä, jossa hän koki arvostusdiskurssin näkökulmasta arvokasta hyväksyntää, sekä yksityinen ahmimiskäyttäytyminen, joka tuotti euforiaa.

Pasi: [...] Mä en välittäny yhtään niinkun siitä vaan että et jos joku nyt sit halus naida, ni sit siinähän nait. Tää oli niiku silleen rivosti ilmaistuna mun periaate. Ku mä aattelin, et mä ei aijo tuntea mitään, mä en välitä mitään että. Et tää on vaan keho. Ja sit mä annoin niinku annoin itselleni pystyy ikään kuin naps menemään täysin niinku hypnoottiseen tilaan. Et mä olin tollai ihan ku raato. Et mulle saa tehdä mitä vaan että. Että ja sit mulle jäi semmonen vaihde päälle et mun. Tämäkin on sit vähän karrikoiden. Tai rivosti ilmastuna. Et sit jää niiku semmonen siit seksaalisest hyväksikäytöst ni mä en. Senki mä ymmärsin vast myöhemmin. Ni siit jää semmonen vaihde päälle että että saadakseni hyväksyntää mun täytyy naida kaikkien kanssa. [...] Et siis mähän tutustuin tääl ihmisiin niiku naimal niitä niiden kanssa tai harrastamalla jotain seksiä, koska mä en kuitenkaan ollu tyttö. [...]

[...]

H: [...] Nautitsä näistä tapahtumista?

Pasi: Nautin ja en nauttinut. Et mä nautin sen takia et mä olen suosittu. Eli mä olin haluttu. Siihen liitty se haluaminen, et joku halua minut. Ni se nosti mun egoa. Ja mun huonoa itsetuntoa ja mun mun mitättömyyden tunnetta [...]

Pasi kuvaili toimintaansa liittyviä merkityksiä äärimmäisen sisäistyneiksi. Esimerkiksi hyväksynnän saamisen ja seksin harrastamisen välillä vallitsi jyrkkä ja ehdoton yhteys. Samoin ruokaan liittyvä mielihyvä hahmottui Pasin ainoana mahdollisuutena kestää väkivaltaa, jota naisperformatiivin osittainen epäonnistuminen tuotti.

Pasi: [...] Ja mä ajattelin, et tää tämä on niin tää on niinku mun nerokkain keksintö tää. Että et ku kellään muulla ei tällasta ku mulla. Et siis kukaan muu ei oo varmaan maaplaneetalla [naurahtaa] hiffannu, et vetämällä hirveet sokerikännit tai tai ahmimalla jotain ihan siis jotain kammottavia yäk lihapiirakoita hirveet määrät ni niin saa niinkun niin täydellisen turvallisuuden tunteen, et mikään ei enää satuta koskaan. [...]

Huomionarvoista on, ettei Pasin suhde ruokaan ollut sisäistyneestä luonteestaan huolimatta enää tiedostamaton. Ruokadiskurssissa ruokaa käytettiin oman ulkomuodon muokkaamiseen ja henkisen tilan säätelyyn tavalla, joka oli samanaikaisesti performatiivinen ja tiedostettu. Pasin tapa kuvata syömiskäyttäytymistään ”keksinnöksi” viittaa siihen, että hän oli Sepon ja Jorman lailla tietoinen siitä, että ruokaan liittyvä käyttäytyminen oli epätavallista. Syömishäiriön oireeksi Pasi ei toimintaansa vielä tulkinnut.

Pasin ajatuksissa oli mahdollista tulla naiseksi syömällä ja liikkumalla määrättyllä tavalla. Tässä suhteessa hänen tapansa merkityksellistää syömistään muistutti Niiloa, joka pääsi lähemmäs miehenä olon ja miehuuden ydinsisältöä syömishäiriökäyttäytymisen avulla. Lihaksikkuus ja vähärasvaisuus olivat Niilolle välttämättömiä menestyksellisen miesperformatiivin osia. Niilo koki, että muita vastaavia resursseja olisivat olleet esimerkiksi älykkyyden ja sosiaalisen kyvykkyyden osoittaminen, joissa hän oli kuitenkin epäonnistunut.

Niilo: No omal tavallaan tai siis se tai siis ... sanotaan näin et mä kehitin semmosta pakkomiellettä, että ... mun lihasten pitää näkyä [...] ja sit ois parempi, se ois hyvä että mun vatsalihakset näkyis hyvin ja [...] Et sentään tiädätsä noi asiat on kondiksessa, että ... et jos ei mun mielenlaadulla oo hirveesti annettavaa ni sentään ulkonäöllisesti mul ois jotain [...]

H: Miks sä halusit et ne lihakset erottuu?

Niilo: Noh [naurahtaa] mul oli ... no sanotaan näin et niiku me puhuttiin et [...] mä tunsin olevani oikeesti niin epäonnistunut tyyliin ehkä kaikessa mihin mä olin ryhtynyt tai et mul oli enemmän epäonnistumisii ku onnistumisii ni mä ajattelin et se ois se sentään ois hyvä et tämmöses asia et sais tavallaan niinku viimisen päälle niin sanotusti.

Niilon uusi tapa laihduttaa ja urheilla ei saanut muuttua syömishäiriöksi, jonka mahdollisuudesta hän oli tietoinen. Syömishäiriöön liittyvien maneerien omaksuminen olisi merkinnyt Niilolle kovuuuteen ja hallintaan keskittyvän performatiivin epäonnistumista.

Niilo: [...] Pikkuhiljaa se rupes menee siihen että mun vaan oli pakko päästä urheilee. Et mä en punninnu itteeni yhes vaihees. Mä sanoin ittelleni et mä en tee tota ollenkaan enkä mä sit enää tehny sitä, mutta mul oli tavallaan silti semmosta pakkomielleisyyttä [...] et miltä mä näytän peilissä silleen että noi olkalihakset ei nyt näy tarpeeks hyvin no okei laitetaan ne koht näkyy vähän paremmin. [...] Mut mä en enää koskaan punninnu itteeni enkä mä huom koskaan, mä en koskaan laskenu mitään kaloreita koskaan. [...] Että täs on tämä määrä hedelmiä tai täs on näi ja näi paljon rasvaa tai muuta. Et mä vaan vaan aina söin liian vähän sanotaanko jossain vaiheessa.

Niilo, samoin kuin Jorma, Seppo ja Pasi, tasapainoili syömishäiriöoireilun tuottaman mielihyvän ja siihen liittyvien riskien välillä. Tasapainon etsimiseen liittyvät korjausliikkeet olivat osa ruokadiskurssiksi kutsumaani tietoiseen ruokasuhteeseen liittyvää merkityksellistämisen tapaa. Ne pitkittivät sairauden kestoa ja mahdollistivat sen, etteivät henkilöt tulleet tietoiseksi sairaudestaan. Haastattelutilanteessa kaikki haastateltavat painottivat tasapainoilun kuuluneen sairauden oireisiin ja pitkittäneen akuutin sairausjakson kestoa.

Samuli ja Lassi eivät tuoneet esiin edellä kuvailtua tasapainoiluun liittyvää toimintaa. Oman kertomansa mukaan Samuli oli alusta alkaen tietoinen siitä, että kyseessä on sairaus erotuksena ”elämäntavasta”. Tämä esti oman käyttäytymisen sairaalloisesta luonteesta tietoiseksi tulemisen välttämistä edistävän ruokadiskurssin syntymisen. Lassin akuutti sairausjakso oli puolestaan huomattavasti lyhyempi ja intensiivisempi kuin muilla haastateltavilla: sen selkeästi määriteltävissä olevien alku- ja loppupisteiden välillä oireilu pysyi alusta alkaen samanlaisena.

H: Minkä ikänen sä olit kun tää varsinainen syömishäiriö sitten alko oirelee?

Lassi: Siis mä aloin niin tota silleen ihan varsinaisesti mul on ollu vaan [...] yks reilun puolen vuoden kausi, et kun [...] mä oon ollu oikeesti tarkoituksella tehnyt itsestäni sairaalloisen alipainoisen ja yrittänyt laihduttaa. [...] Mut sit se loppu niinku se loppu yllättävän nopeesti sitten erinäisten äkillisten niinku tapahtumien johdosta.

Lassia lukuun ottamatta kaikkien haastateltavien puheessa toistui käsitys syömishäiriöstä riippuvuutena, jonka kohtaamista oli mahdollista viivyttää korjausliikkeillä. Selkeimmin tähän viittasi Seppo, joka syömishäiriön ohella oli kärsinyt alkoholismista ja narkomaniasta. Hän koki, että syömishäiriöön liittyneet

korjausliikkeet ja alkoholismin itsehoidossa ilmenneet juomattomat kaudet tukivat toisiaan muodostaen yhdessä yhden suuren riippuvuussairauden.

Seppo: [...] Päihteidenkäyttö on pitänyt mun painon kurissa. Syöminen on ollut täysin holtitonta, mutta kun [...] mä en syö silloin juodessa. [...] Jotenki se siinä portsarin työssä ja sit siinä [rikollisuudessa] niin vähän niinku moraali [...] löysty ja [...] oli sit havainnu, et se on niin [...] ikävää siinä juomisessa et kun väsy ja sammuu eikä muista mitään. [...] Se juominen siit tuli ihan uus ulottuvuus että ku mä oon liian kännissä niin mä voin [...] piristeillä sen korjata taas ihan voin selvittää itteni täysin. Ja vetää lisää viinaa ja mä voin juoda kolme-nelinkertaset määrät näiden kovien piristeiden kanssa. [...] Nää kovat piristeet niin nehän lisää [...] kulutus ruuan kalorikulutus, [...] niin sehän muuttu vielä suuremmaksi. Elikkä vielä enemmän mä sain ahtaa sitä niinku mä sain viel lisätä sitä ahmintaa ku mä olin tän uuden tavan käyttää päihteitä löytäny. [...]

Seppo *lisäsi* ahminta- ja päihdeongelmaansa uusia kerroksia sairauden edetessä. Uudet tukirakenteet mahdollistivat entisten epäterveiden elämäntapojen säilyttämisen, mutta toisaalta kasvattivat päihteisiin ja epäterveeseen syömiseen liittyvien ongelmien kokonaislaajuutta. Ahmiminen, päivittäinen alkoholin juominen sekä amfetamiinin ja kokaiinin käyttö tukivat toisiaan, mutta samalla kasvattivat sairastamiseen päivittäin käytettyä kokonaisuukaa, joka Sepon mielestä olisi pitänyt käyttää toisin.

Sepon ohella muutkin haastateltavat jakoivat käsityksen siitä, että syömishäiriö on edetessään levittäytynyt yhä laajemmin osaksi elämää ja sitoutunut osaksi jokapäiväisiä rutiineja. Heidän puheessaan syömishäiriöön liittyvä ruokadiskurssi uusine arvostuksineen valtasi alaa monipuolisemmalta tavanomaiselta elämältä: päivittäisistä toimista yhä useampi korvautui syömishäiriöoireilun harjoittamisella. Sairastamisen tuottama nautinto oli tasaista ja yksipuolista, minkä vuoksi toimintaa jatkettiin. Samalla se rajasi haastateltavien mahdollisuutta toteuttaa itseään elämän muilla alueilla. Seuraavassa alaluvussa käsitellään tätä syömishäiriön elämänlaatua laskevaa puolta ja sairaudentunnon heräämistä.

5.3 ”Semmonen häiriintynyt struktuuri” – sairausdiskurssiin siirtyminen

Niilo: [...] Ni se on vaan semmonen häiriintynyt struktuuri ja [...] se antaa semmoset häiriintyneet raamit sun elämälle, et niitä on turvallista noudattaa ja [...] sit se aiheuttaa hirveätä ahdistusta kun sä lähdet pois niistä. Silleen et ei mä en päässy juoksee tota viittätoista kilsaa tänään et mitä mä nyt teen. Esimerkiks.

Ajan kuluessa syömishäiriöoireilu valtasi haastateltavien elämästä yhä suuremman alueen. Ruokadiskurssissa muotoiltiin ratkaisuja johonkin oireilun alussa ilmenneeseen ongelmaan, kuten lihomiseen. Haastateltavien puheessa ruokadiskurssi ei kuitenkaan mahdollistanut oireilun päättymistä, vaan päinvastoin liittyi sen jatkumisen. Oireilu koettiin ongelmallisena vasta, kun se alkoi haitata muuta elämää, jota haastateltavat

pitivät syömishäiriöoireilun tuottamaa nautintoa arvokkaampana. Tämä merkitsi *sairausdiskurssiin* siirtymistä.

H: [...] Miten sä seurasit tätä painonnousua?

Jorma: En mä varmaan sitä seurannu muuten, ku sillä tavalla aina huomasin. [...] Yleensä mä huomasin jälestä käsin, että mä näin jonkun kuvan itestäni joka oli muutaman vuoden takanen ja osasin laittaa [...] vanhoja kuvia jonoon ja mä näin miten kauheena naama levenee joka vuosi. [...] Se sitten oli rahaakin ku oli kävi töissä niin omaa rahaa niin sit se [...] ... ostin ihan ruokaa vähän niinku. Emmä tiä vähän niiku narkkari käy hakee mitä lie subutexeja. [...] Se voi teeskennellä, [...] etten mä näitä oikeesti käytä kerralla, mutta kuitenkin tietää, että oikeesti käyttää ne kerralla. Mä saatoin tehdä semmosen viiden litran kattilan täyteen jotain pastaa ja mitä puolen kilon juusto sinne sekaan. [...] Niin kolmelta lopetin vaikka työt ja sitte jumitan kotia ja vedän koko kattilan, kattilallisen sitä.

[...]

Jorma: Mä olin tavallaan tottunut siihen inhoon. Mä painoin siis [lukumäärä] kiloo. Olin tottunu jo inhoon ja ja ... ei mul ollu enää mitään fantasioita kunnon seksielämästä tai kunnon ylipäänsä mistään.

Sairaus kavensi Jorman elämänpiirin kotiin ja työpaikkaan, jonka avulla hän rahoitti ahmintaa. Haastattelussa hän vertasi itseään toistuvasti alkoholisteihin ja narkomaaneihin: edellisessä sitaatissa pasta oli hänelle kuin ”mitä lie subutexeja”. Toiminta söi tilaa elämän syömiseen liittymättömältä sisällöltä, kuten seksuaalisuuden harjoittamiselta. Vapaa-ajan aktiviteetit korvasi syöminen ja ”jumittaminen”. Jorma ei kuitenkaan varsinaisesti tiedostanut kärsivänsä sairaudesta: ” [...] Mä vaan aattelin että mä oon syöppö. Mä vaan aattelin et että [...] mä oon vaan tämmönen niiku paskasonttiainen, joka niinku ... teen typeryyksiä. [...] ”.

Jorman kertomus on esimerkki tilanteesta, jossa syömishäiriöoireilu *sisäistyy* (ks. Ahmed 2006, 57; Merleau-Ponty 1962, 198). Toiston seurauksena siitä on tullut välttämättömyys, jolle on vaikea löytää vaihtoehtoja. Toisaalta toiminnan nautinnollisuus samalla poistaa tarpeen aktiivisesti hakea sille vaihtoehtoja. Elämänpiirin kaventuminen ja oman ulkomuodon tuhoutuminen olivat kuitenkin Jormalle varoitusmerkkejä, jotka enteilivät oman syömishäiriön paljastumista hänelle.

Pasin elämä kaduilla oli tyydyttävämpää kuin Jorman kotiin linnoittautunut elämäntapa. Hän onnistui korjausliikkeiden avulla välttelemään sairaudentunnon syntymistä, kunnes kiinniotto, laitosjakso ja siihen liittyvät toimenpiteet Pasin ohjaamiseksi takaisin osaksi yhteiskuntaa osoittivat hänelle, kuinka suuri juopa ahmimiseen ja prostituutioon liittyvän elämäntavan ja muiden ihmisten väliin oli syntynyt. Pasi ei enää kyennyt suoriutumaan velvollisuuksista, joita hänen ikäisellään olisi ollut.

Pasi: [...] Sit mä sain [...] [kaupungilta] oman vuokrayksiön [päivämääränä]. Ja sit mult jäi kaikki kesken. Mä mä en pystynyt suorittamaan niinkun en sitä lukioo, en sitä autokouluu, en niit kieltenopiskeluja. Mä en pystynyt suorittamaan mitään, mä olin ihan romu. Mä olin psyykkisesti ihan romu. Ja sit ku mulle tuli hirvee syyllisyys ja häpeä siitä et mä oon pettänyt kaikki ne ihmiset. Mä oon pettänyt ne kaikki. Aivan järjestel-. Mä oon pettänyt myös ne lastensuojeluviranomaiset, jotka on organisoitu mua. Mä olen pettänyt ne kaikki. [...]

Jorman ja Pasiin kertomuksissa käsitys syömishäiriöoirehdinnan tuottamasta nautinnosta on äärimmäisen yksinkertaistettu. Myös Samuli koki asian samoin. Riippuvuus oireiluun itseensä kehittyi Samulille nopeasti. Samuli ei löytänyt ympäristöstään, harrastuksistaan tai lähipiirinsä ihmisistä aiheutta toimintansa korjaamiseksi tai muuttamiseksi, minkä vuoksi oireilusta puuttui tasapainoilu ja ruokadiskurssiin liittyvä tietoisien toiminnan elementti. Syömishäiriö muuttui lähes välittömästi riippuvuudeksi, jonka haitallisuudesta hän oli tietoinen.

Samuli: [...] Se lähti niinku täydellistämiprojektilla jossa niin sanottua järkevää liikuntaa ja syömistä kesti vajaan kuukauden. Ja sen jälkeen voi sanoa jo täysmittasta syömishäiriöoireilua. [...]

Samuli: No kyllä sairastaminen tuntu niinkun ainoalt vaihtoehdolta tai kun ei ei ollu niinkun minkäänasteista näkemystä eteenpäin tulevaisuuteen ilman sairastamista. Niin ei sitä niinkun osannu ajatellakaan muuta, et sä elät siinä vaan sen sairauden kanssa. Ja ja sen ja sen kanssa niinkun ollaan, mennään, pyöritään ... että et ... sen ympärille rakentuu se kaikki.

H: Niin. Toki.

Samuli: Että ... siinä eletään aikamoisessa sellasessa tunnemyrkyssä siinä tai et et et kun se elämä pyörii pyörii sairauden kohdalla, mutta kun se samalla tuo myös mielihyvää.

H: Joo. Toki.

Samuli: Niin ... sillan siit on sit on niin hankala saada kiinni pelkästään siitä ikävästä, joka johtais sitten niinkun toipumiseen. Et se se mielihyvätunne, jota se se oireilu tuo, se sotkee sitä.

H: Millasta se mielihyvä on?

Samuli: Se on parhaimmillaan ihan eufoorista.

Samulin sairaus sisäistyi hyvin nopeasti. Samulin elämänpiirin kaventuminen oli hänen mukaansa seurausta siitä, että ravinnon puute tuhosi kognitiiviset kyvyt, joita hän olisi tarvinnut opiskeluissaan, ja syömishäiriökäyttäytymiseen liittyneet toistuvat ja päivittäin paljon omaa aikaa vaativat teot, kuten oksentaminen, olivat kiintoisampia muu elämä. Samulin kertomus havainnollistaa, kuinka syömishäiriön sisäistyminen saattaa ennen pitkää johtaa siihen, että siitä tulee *kaikista sisäistynein* toiminnantapa, jonka jatkamiseksi muu elämä on sommiteltava määrättyyn muotoon. Lassi ajatteli samoin.

H: Tunsitsä nälkää näiden [...] paastojaksojen aikana?

Lassi: Joo siis tietysti jossain vaiheessa sit siis ihan aluks sillan mut sit ku sitä oli jatkunu sit ku sitä jatku pidempään ni sit se. Ei siinä sit enää niinku tuntunu paljon mitään sitten ei niinkun sit se saatto mennä sellaseks niinkun et [...] et sit sitä ei enää tavallaan enää ees erottanu et olik nälkäne vai ei. Et se oli joku sellane iha täys abstarktio et onks mul nälkä niinku et piti erikseen miettiä sitä. [...]

H: Mitä muuta sä teit tän syömishäiriöjakson aikana?

Lassi: No [...] tavallaan eihän siinä saanu kauheesti mitään tehdyksi. Oli niin niinkun ... siis mulla oli mun omia niinkun omia sellasii jotain kirjotusprojekteja. [...] Mut hirveen paljon sellast luovuutta se kyl niinku imi pois, koska koska oli niin heikko koko ajan ja niinkun ajatteli koko

ajan pelkää ruokaa. Silleen et se oli aamun ensimmäinen ajatus, että [...] millon mä viimeks syöny, millon mä syön seuraavan kerran ja mitä [...] ja sit sellast loputonta laskemista että kuinka monta kaloria tänään ja kuinka monta huomenna ja niin edelleen. [...] Sitä tavallaan muuttu ihan hirveen paljon tyhmemmäks.

Lassi ja Samuli kuvaavat syömishäiriöön liittymättömien ja sen kanssa ristiriitaisten toimintojen ja ajatusten katoamista mielenmaisemasta. Heidän kertomuksissaan sairausdiskurssiin liittyy myös performatiivisen identiteetin, johon syömishäiriöoireilu alun perin sisältyi, hiljaista luhistumista syömishäiriön vallatessa elintilaa muilta performatiivin osilta, kuten Samulin opintomenestykseltä ja ulkonäön parantelulta sekä Lassin kirjoitusharrastukselta.

Seppo, jonka sairaus tuki vuosien ajan hänen käsitystään itsestään vahvana miehenä, kykeni tulemaan tietoiseksi syömishäiriöoireilunsa sisäistyneisyydestä vasta vankilatuomion ja sitä seuranneen raitistumisen jälkeen. Seppo ei vastoin muiden haastateltavien tunteja kokenut syömishäiriöoireilun poistaneen hänen elämänpiiristään asioita, joita hän olisi ilman sairauden läsnäoloa halunnut tehdä.

H: Mites, kun sä sitten lopulta ikään kuin tulit tietoiseksi siitä että tää syöminen ei nyt oo normaalia eikä hallinnassa, niin mitä sitten tapahtu? Mitkä sun välittömiä toimenpiteitä sit siinä hetkessä, tilanteessa?

Seppo: Se että mä niinkun terästäydyin ja niinkun niinkun vilpittömästi uskoin, ajattelin et ei nyt mä lopetan tän. Et en tietenkään tällästä jatka ja sitten havaitaan että ei. [...] Taas se jatkuu ja niinkun ... selvinpäin. Niinkun aikasemmin mä niinkun jotenki ku sillon ku käytti paljon ni mä aatelin et mul on ollu [...] viel veressä jotain siis just näitä huumetta tai sitten mullahan oli monesti ku tämmösen niin mähän otin sitten jotain pameja tai unilääkkeitä ja jotain millä mä niinkun katkasin sen putken ni ni ku se oli aina semmonen et mul on varmaan ollu veressä jotain ku mä käyttäydyin omituisesti. Nyt kun ei oo vuosiin ottanu mitään niin niin ihan selvinpäin nin mä tein tiukan päätöksen joka murenee heti seuraavana yönä. [...]

Seppo ei kiistänyt, etteivätkö sisäistynyt epäterveellinen tapa syödä hallitsemattomasti ja voimaharjoitella liikaa tuottaisi hänelle pelkoa, ahdistusta ja mielipahaa. Nämä tunteet liittyivät kuitenkin voittopuolisesti siihen, mitä seurauksia liian syömisen jatkumisella voisi olla hänen keholleen.

Seppo: [...] Mul on nivelrikko olkapäässä. Että se niitten isojen painojen ennätysten aika on mun kohalta nii ohi että. Niinkun se on mun psyykkeellekin ihan tyhmää tavallaan niinkun koittaa roikkua niissä isoissa raudoissa ja pitää isoa massaa päällä kun mä en kerran kestä sitä. Mun nenä menee tukkoon jos mul on yli [lukumäärä] kiloo painoo, mun napatyrä tulee jos mun yli [lukumäärä] kiloo painoo. [...]

Sairausdiskurssiin siirtymisestä seurasi Sepolle ennen kaikkea terveempien, helpompien ja kestävämpien elämäntapojen etsimistä. Seppo asemoi itsensä vankilatuomion jälkeen ensisijaisesti perheenisäksi. Siten hän pyrki rakentamaan perheenisälle sopivaa olemisentapaa, johon päihteidenkäyttö ja terveyttä uhkaava ylensyönti eivät sopineet.

Seppo: Mä olin päässy [paikkakunnalle] avovankilaan et se oli loppuvaiheessa jo mut siellä joku sit sano että ... tuol on AA tuolla [paikkakunnalla] että ... et niin siel on hieno sauna. Käydään siellä AA:ssa. Sit siel on rantasauna: mennään saunaan, syödään makkaraa ja sit me saadaan vapaapäivä niinku sieltä [vankilasta] et ei tarvii lomapäivää käyttää siihen. Elikkäs se mun [...] pointti oli se vapaapäivä ja rantasauna ja makkara. [...] Eihän mulla en mä mielestäni mihinkään AA:han tarvinnu mennä, mutta tota niin menin kuitenkin. No sitten seuraavan kerran mä aattelin ku sinne on aika pitkä matka. [...] Mä aattelin et tämmösenä reippailuna ja taas vapaapäivä ja näin. [...] Ku mä olin kuitenkin jo vankilassa ollu, mul ei ollu niinku mitään krapuloita, mä en ollu vuoteen ainakaan juonu enkä käyttäny mitään, niin niinku ihan selvin päin saa niinku huomata et jumalauta että täähän tää on mulle se oikee paikka täällä mun pitää käydä. [...] Se oli siinäkin mielessä just hyvään aikaan et mä pääsin vielä [...] mejän perheeseen niinku isäksi. [...]

Seppo kuvaili itseään toistuvasti ihmiseksi, jolta ”kaikki lähtee käsistä”. Tämän käsitteen Seppo lainasi minulta vastattuani hänen kysymykseensä siitä, millaisiin persoonallisuuden piirteisiin syömishäiriöt minun mielestäni yleisesti ottaen liittyivät. Seppo kuvaili aivan viime aikoina myös yösyömisen, hänen viimeisen varsinaisen syömishäiriöoireensa, välttelyn muuttuneen pakonomaiseksi ja ahdistavaksi. Sepon siirtymä sairausdiskurssiin merkitsi sitä, että hän osasi käsitellä kaikenlaisia, myös täysin ennennäkemättömiä elämänlaatuaan laskevia tapahtumia sairausdiskurssin lävitse.

Seppo: [...] Joku yö mä söin yhden kananmunan ja mä olin ihan saatanan masentunu, kun mä olin niin tiukkaan päättäny, että en syö mitään. Niin sit se yks kananmunaki, niinku keitetty kananmuna, ni se niinku mukamas oli liikaa. Ja tota niin ku mus on se ehkä. Toi taas kuvastaa sitä kun sä sanoit että kaikki lähtee käsistä, niin ni enkö mä nyt voi olla siihen yöhön tyytyväinen, ku meni vaan yks kana-. Niiku et tavallaan se niinku syömättömyys lähtee käsistä. Niinku [...] ideana. [...]

Syömiseen ja liikuntaan liittyvät tavat muuttuivat sairausdiskurssiin siirryttäessä Niilon sanoin ”häiriintyneiksi struktuureiksi”. Kyse ei ole siitä, etteikö vaihtoehtoisia toimintamalleja löytyisi. Sairastuneita yhdistää pikemminkin kyvyttömyys omaksua niitä. Syömishäiriöoireilun sisäistyminen johti haastateltavien elämässä siihen, että vaihtoehdot eivät ilmene tietoisuudessa: ruokaan ja liikuntaan liittyvät toimintamallit ovat heille yhtä kyseenalaistamattomia asioita kuin esimerkiksi oven käyttäminen huoneesta poistumiseen (ks. Määttänen 2015, 43). Vielä vaihtoehtojen eteen tarjoutumisen ja sairausdiskurssiin siirtymisen jälkeenkin vanhoista tavoista on haastateltavien mukaan ollut erittäin vaikeaa päästä eroon.

5.4 ”Mä oon ollu tosi sillain ovela” – syömishäiriön myönteinen arvottaminen

Haastateltavien puheessa syömishäiriöoireilu ei määrittynyt täysin kielteiseksi. Syömishäiriöön liittyvissä toiminnoissa ja syömishäiriön sävyttämässä ajassa tapahtui myös sellaisia myönteisiä asioita, jotka eivät olisi olleet mahdollisia ilman sairautta. Jo edellä kuvailtu sairauden sisäistyminen identiteettiä tukevasta asiasta osaksi päivittäisiä

rutiineja ja käsitystä itselle ominaisesta toiminnasta aiheutti haastateltavissa hämmennystä vielä haastatteluhetkelläkin. Haastateltavien puheessa ilmeni voimakasta jaakopinpainia sen suhteen, oliko sairastaminen täysin kielteinen asia, mikä olisi tukenut toipumista, ja missä määrin oli mielekästä löytää sairastamisesta myös myönteisiä puolia, joita koskevaa puhetta kutsun *taitodiskurssiksi*. Näiden kahden diskurssin riitaan ei kuitenkaan viitattu sanallisesti, vaan tämä ambivalenssi sisältyi haastateltavien koko tapaan puhua sairaudesta.

Sairastamisesta oli tullut osa Sepon ja Samulin identiteettiä ja sisälsi mahdollisuuden tuoda esiin heidän itsessään myönteiseksi kokemia piirteitä. Samoissa kertomuksissa vuorottelevat syömishäiriön merkitseminen yksiselitteisesti sairaudeksi ja oman subjektiviteetin löytäminen siitä, että on ollut sairastamisessa erityisen taitava. Rajapinta taito- ja sairausdiskurssin välillä oli usein äärimmäisen häilyvä, vaikka nämä kaksi ääntä erottuivatkin toisistaan erillisinä.

Seppo: [...] Ryypätyn viikon jälkeen [...] siin vaadittiin sit semmosta aivan hirveetä sitkeyttä, et mä teen niinku niinku moninkertasen treenimäärän, että mä pääsen äkkiä siihen samaan mitä mul on ollu. Ja okei sitten kun mul oli valtavan kiire saada se sama ne samat lihakset takas, niin siihen oli taas hyve mitä enemmän mä söin. [...]

Samuli: [...] Mä tiesin mä oon ollu tosi sillain ovela, et [...] asioita ei ole pystytty tajuamaan. Eli mä en esimerkis sitä [...] kerrosten välissä portaikossa juoksua tehny niiku tehny liiallisesti. Se voi myös joillain lähtee tää sairaalassa liikkuminen hullusti käsille, et se näkyy jo ihan selkeesti. Mä tavallaan tein sen niinku sillai hillitysti.

Sepon käsitys miehenä olemisesta piti sisällään sitkeyden ja vahvuuden ihanteen, jota hän pääsi harjoittamaan sairautensa aikana. Sitkeys oli Sepon puheessa aika-ajoin liiallista ja kohdistui ”typeriin asioihin”. Seppo kuitenkin painotti, että päihteiden käytön, syömishäiriön, vauhdikkaan seuraelämän ja työnteon yhteensovittaminen on ollut työlästä ja vaatinut taitoa. Samuli puolestaan kertoi taitaneensa hillityn ja hienostuneen tyylin myös sairastamiseen liittyvissä teoissa.

Jorma kertoi, että ahmimisesta seurannutta lihomista korjanneet toimet, kuten valtava määrä liikuntaa, olivat tuoneet hänen elämäänsä jotain myönteistä. Myönteiset asiat ovat kuitenkin seurausta sairastamisesta, eivätkä tapahdu sairastamisen rinnalla siitä irrallaan. Jorma ei ollut ”kohtuullisten juttujen ihminen” syömisessä, mikä oli pelkästään kielteinen asia, mutta hän ei ollut sitä myöskään pitkällä pyöräretkillä. Pyöräillessään Jorma koki jotain sellaista, jota hän ei muutoin ehkä olisi saanut kokea.

Jorma: [...] Mä en oo mikään kohtuullisten juttujen ihminen, vaan [...] et jos lähetään pyöräileen, niin sitten pyöräillään tuhat kilsaa [...] sata kilsaa per päivä. Et semmonen että jos joka päivä pikkusen [...] ei sovi mulle. Se oli varmaan tuln tietoseksi siitä ekstrimististä minussa.

H: Miten tää syöminen sit tän tota näiden retkien aikana?

Jorma: Ei se. Sitä ei tullu. Sitä ei tullu. Ne oli ainoita tilanteita, mis mä voin sanoo että. [...] Ainoita tilanteita, missä mä elämässäni voin sanoa, että mä oon aidosti ollu onnellinen, niinku kyseenalaistamattomasti onnellinen, [...] ku mä ... pyöräilen jossakin huitsin nevadassa. [...] Sellanen niiku se oli suuri oivallus mulle, että tää on [...] mun juttu. Mä vedän yksin pitkää reissua. [...]

Jorma: Mut mulla tää tämmönen ruumiintunto jo katosi ja sillon viistoista-vuotiaana ja mä oon saanu sen takasi poikkeusoloissa, joka meinaa sitä, että mä vedän ... niitä satasen lenkkejä peräkkäin.

H: Joo.

Jorma: Niin sillon mä sen saan, tai vuorilla tai näin. Näissä extreme-kuvioissa.

H: Joo. Miten se, lähitsä näille retkille vähä niiku sen takia, että sä saisit-?

Jorma: Joo.

Pasin kertomus muistutti Jorman sairauden kuvausta. Syömishäiriön rahoittamiseen liittynyt prostituutio ja sen mahdollistanut nuorena alkanut irtolaisuus tarkoittivat hänelle elämää mielenkiintoisten ihmisten ympäröimänä.

Pasi: [...] Ehkä mun on pitänyt tavataki kaikki ne ihmiset, koska mä oon tavannu joka päivä niit ihmisiä. Yhtä lailla rikoksen uhrin, kun rikoksen tekijän, tai tai jonkun jonkun ihmisen ennen uskoontulon ja uskoontulon jälkeen tai jonkun mä oon tuntenu jonkun ihmisen juoppona ja sit raitistumisen jälkeen. Siis koska mä oon tuntenu ih- näit ihmisiä kuitenkin kymmenen, kakskyt, kolkyt vuotta ja mä oon nähny ne näin. Niin jotenki niiden kans on ihana olla kun ei tuu mitään semmosta jännitettä, että mun pitää olla jotakin. Mulla pitää olla joku titteli tai joku mihin mä voin suojautua, mul pitää olla joku asema täs yhteiskunnassa tai jotain. Kun mul ei o, [...] niin mä oon niinkun avoin. [...]

Ilman ”titteliä” ja ”asemaa yhteiskunnassa” Pasi on ollut mahdollista rakentaa avoimia ja syviä ihmissuhteita. Pasi toi haastattelun loppupuolella toistuvasti esiin, että syömishäiriövuosiin oli liittynyt kristillisen eetoksen mukaista ihmisten kohtaamista ja heidän rinnallaan kulkemista. Siten hänkin pääsi harjoittamaan syömishäiriönsä aikana hyveellisyyttä, jota hän jälkeinpäin merkityksellisti taitodiskurssista käsin.

Lassin ja Niilon kertomuksissa ei esiintynyt sairastamiseen tai sairausaikaan liittyvien taitojen ja ominaisuuksien myönteistä merkityksellistämistä eli taitodiskurssia. Tämän lisäksi heitä yhdistivät nuori ikä, akuutin sairausjakson lyhyys sekä käsitys parantumisesta selkeärajaisena, menneisyyteen kuuluvana tapahtumana. Tulkintani mukaan he kokivat sairauden kroonistumisen ja sen vakavien jälkiseuraamusten välttämisestä kiitollisuutta ja huojentuneisuutta, jota tehostaakseen he mieluummin puhuivat sairausajasta muita haastateltavia selkeästi kielteisemmin. Sairausjakson lyhyydestä seurasi, etteivät he halunneet punnita elämänsä onnellisuutta ja mielekkyyttä suhteessa sairauteen. Lassin pohdinta sairaan ihmisen identiteetistä tuki tätä käsitystä.

H: Mitä se tarkoittaa et se ois niinkun jotenkin ”enemmän identiteetissä” kun mitä se sulla nyt on?
Lassi: No se tarkoittais sitä niinku et mieltäis itsensä niinkun jatkuvasti silleen syömishäiriöpotilaaksi, mitä mä en niinku enää oikeestaan tee. Se on sellane niinku ... se on täs niinku karissu parin viime vuoden kuluessa kyl pois aika täysin. Mut siis ku on tavannu monii ihmisiä, joiden kanssa keskustellessa on niinku vaikuttanu siltä, et se on tosi paljon lähempänä niinku sitä sellasta oman itsen niinkun sitä niinku ytimellist käsitystä omasta itsestä, mikä on tietysti kans se yks juttu mikä tekee sen siit parantumisen kaikist vaikeimmaks. Koska sit se on tavallaan se, että mullaki oli silloin se tunne, et mitä sit tulee tähän tilalle et.

Sairastumiseen mahdollisesti liittyneistä mielekkäistä asioista huolimatta kaikkia haastateltavia yhdisti pyrkimys päästä syömishäiriöstä eroon. Sairastamisen myönteisten puolien kuvailu taitodiskurssissa säröytti, vaikkakaan ei rikkonut, tätä merkityksellistämisen tapaa. Haastatteluhetken näkökulmasta puhuva diskurssi erosi siten kaikissa tapauksissa tavoista, joilla sairautta oli sairastamisajan minän näkökulmasta käsitteellistetty. Seuraavaksi käyn läpi sairaudesta irrottautumista, joka on mahdollistanut haastatteluhetkellä läpi käytävien moninaisten sairausaikaa koskevien merkityksellistämisen tapojen muodostumisen.

5.5 ”Tää alkaa siitä, että mä kerron kaikille” – sairausdiskurssin seuraukset

Kaikkien sairastuneiden puheessa erottui vähintään kaksi täysin toisistaan poikkeavaa diskurssien perhettä, joista ensimmäinen kuvasti heidän asenteitaan ja ajatuksiaan sairauden aikana ja toinen sen jälkeen. Jälkimmäinen syntyi, kun syömishäiriöoireilu yksiselitteisesti nimettiin syömishäiriöksi. Vasta syömishäiriötä koskeva puhe, *sairausdiskurssi*, mahdollisti toipumisen alkamisen. Sairauden tiedostamista seurasi uudenlainen suhde myös ympäristöön ja muihin ihmisiin.

Alati heikentynyt terveys pakotti Jorman toistuvasti lääkärin puheille. Kolmekymmentä vuotta kestänyt ahmintahäiriö ei enää pysynyt päivittäisen arkitietoisuuden ulkopuolella, jonne ahmimisen ja ruoan välttelyn vuorottelun sisäistyminen oli sen ajanut.

Jorma: Mä siihen saakka niinku en. Mä vaan aattelin että mä oon syöppö. Mä vaan aattelin [...] että mä nyt oon vaan tämmönen niiku paskasontiaainen, joka niinku ... teen typeryyksiä ja mä vasta kaks vuotta sitten mä tajusin että ei tää on jotakin mitä otetaan, mitä mistä pitää saada kiinni. Sit mä yhen yhen illan istuin ja kirjottelin ja mietin ja että mikä on oikein. Ja sit mä vaan päätin, että tää alkaa siitä, että mä kerron kaikille.

H: Joo.

Jorma: Ja se oli ensimmäinen teko. [...] Mä melkeen systemaattisesti soitin kaikki ihmiset ja mä kerroin jokaiselle. Mä olin pannu ranskalaisilla viivoilla paperille, että et mikä on jatkunu kolkyt vuotta ja mitä se tarkoittaa. Minkälaisen, mitä mä saatan yhtenä iltana syödä. Ja mä niiku sen koko sen inhottavan storoin luin, siinä meni ehkä puol tuntii ja mä varmaan siinä ehkä kymmenen soittoa. [...]

Jonkinlainen tunnustus yhdisti lähes kaikkia haastateltavia. Metaforien tasolla syömishäiriö rinnastui muihin riippuvuuksiin ja tukea asian käsitteellistämiseen etsittiin esimerkiksi alkoholismien hoidosta tutusta kuvastosta. Sairausdiskurssissa tunnustaminen merkitsi sitoutumista käsitykseen omasta toiminnasta sairautena.

H: Miten tää avunhakeminen? Miltä se tuntu?

Jorma: No se oli helpotus sitten ku ymmärtää, ku suostu siihen, että että mä en pysty piilottelemalla tätä asiaa ratkasemaan. Mä luulisin, et se on sama fiilis ku ku alkoholisti tunnustaa itelleen, että on alkoholisti ja sitten kävelee mihinkä lie katkasuun tai min- mihinkä nyt alkoholistit menee myllyhoitoon. Ja sama, että olen Jorma, olen alkoholisti. [...]

Seppo, jolle päihteiden väärinkäyttö oli vuosia ollut erottamaton osa syömishäiriötä, ei pitkässä puheenvuorossaan halunnut lainkaan erottaa toisistaan syömishäiriön ja päihdeongelman tiedostamisen kokemuksia.

Seppo: [...] Mä havaitsin et siin ei puhuta mistään viihdekäytöstä. Et mä haluan heti eristäytyä ja mä haluisin et mul on ois huumeita isot läjät, viinaa isot määrät, ei enää perhettä, ei ystäviä, ei. Mä haluan olla vaan yksin ja vetää niitä aineita ja kovempia övereitä kovempaa niinku vaikutusta. Toihan on ihan mielipuolen, mielisairaan touhua, niinku et mä ymmärsin sen hyvin nopeesti sillon että musta ei oo ikinä kohtuukäyttäjäksi. Okei sit samalla aivan samalla logiikalla mä ymmärrän senkin että must ei oo ikinä semmoseks kohtuuherkuttelijaks ruuan kanssa, että että jos mä alan pelaamaan sillä. [...]

Syömishäiriön sisäistyneisyyden vuoksi pelkästä syömishäiriöstä luopuminen ei useimmiten ollut mahdollista. Syömishäiriön sävyttämästä performatiivista oli siirryttävä kokonaan uuteen käsitykseen itsestä ja omista mahdollisuuksista. Sepolle tämä merkitsi siirtymää vahvasta ja menevästä miehestä perheenisäksi. Pasiin tunnustus oli suunnattu Jumalalle, joka edellytti hänen luopuvan samalla identiteetistään naisena tai muunsukupuolisena.

Pasi: No kyl mä oon saanu Jeesukselta apua. Mä en voi sitä ikinä millään tavalla sinullekaan, tai kellekään todistaa loogisesti ... tai juridisesti mitenkään pätevästi. Mut fakta ainaki on, jos mä en olis saanu apua, mä olisin ajat sitten tappanu itseni. Se on ihan fakta.

H: Minkä ikäsenä sä hakeuduit tämmöseen hengelliseen?

Pasi: Kaksikym- vähän päälle kaksikymppisenä.

[...]

H: [...] Missä vaiheessa sä ikään kuin siirryit taas uudelleen mieheksi, jos tän voi näin ilmasta?

Pasi: No mä yritin sitä ensimmäisen kerran nimenomaan yritin kaksikykaks vuotiaana mä alot- mä päätin et mä alotan sen mun ulkoisesta olemuksesta. Mä luovuin hiuksista, mä ajoin kokonaan itseni kaljuks. Ja siihen aikaan mä olin skrodes kunnossa, et mä kävin salilla ja uimassa ja treenasin joka päivä aerobicia ja muut. Mä alotin joka aamu siis sata punnerrusta, sata vatsalihasliikettä. Se oli mun aamiainen. Ja sit ku mä huomasin et massaa massaa tulee, ni sehän lisää tavallaan automaattisesti [...] maskuliinisuuden tunnetta. [...] Mä oon oikeesti mies.

[...]

Pasi: Mä lähen siitä ajatuksesta, et ... että minullekin on loppujen lopuks olemas vaan se et Jumala loi niinkun mieheksi ja naiseksi. Ei ole olemassa jotain transuja. Mä en otaa kantaa kyl noihin sukupuolenkorjauksiin [...] mutta siis että mä en usko, että on olemassa jotain kolmatta sukupuolta. [...] Kukaan siis psyykannu mun päähän, eikä kukaan oo uhkaillu et joudun helvettiin, [...] vaan mä oon itse tullu siihen tulokseen ja se oli mulle hirveen helpottavaa. Siis se, et mä katson

joskus kolkyvuotiaana peilikuvaani kaljuna ja mä katsoin niiku et siellä on mies. [Nauraa.] Niiku tietsä se oli mulle massiivinen havainto ja sinä päivänä mä aloin käyttää mun oikeeta nimee eli Pasia. [...]

Pasi koki Jumalan auttaneen hänet eroon lapsuuden kielteisten kokemusten, prostituution tuottaman ahdistuksen ja syömishäiriön piiristä kohti parempaa elämää. Vastineeksi Pasi luopui ”transun” identiteetistä, joka viittasi hänen ajatuksissaan sekä prostituutioon että syömishäiriöön. Miesten joukkoon siirtyminen tarkoitti erityisesti elopainon tietoisin tarkkailun lopettamista.

Pasi huomasi hengellisen heräämisensä seurauksena harjoittavansa miessukupuolella olemista, jota hän ei edellisessä elämäntilanteessa ollut kyennyt tekemään. Uusi, sekä sisäisiä että sosiaalisia konflikteja välttävä miehenä oleminen oli Pasille *välttämätöntä* syömishäiriön voittamiseksi: laihduttaminen ja ”transuna” oleminen olivat Pasille saman asian osia, joiden *kokonaisuudesta* hänen oli luovuttava kerralla. Sairauden eniten elämänlaatua laskevista oireista luopuminen, sukupuolen binäärisyyden hyväksyminen ja miehenä oleminen olivat Pasille saman muutoksen eri puolia. Samanaikaisesti ahmiminen, jonka epäterveellisyydestä hän oli tullut tietoiseksi, siirtyi hallittavalle tasolle. Ahmimistaipumuksen Pasi katsoi henkilökohtaiseksi ominaisuudekseen, jolta Jumala oli kuitenkin riistänyt hallitsevuuden.

Pasi: Okei. No mä väittäisin niin mä – mä inhoon sitä sanaa, mutta tää on niiku trendisana mikä lehdissäkin on – oivaltanu et mul on se ku sokeririippuvuus. Mä en oo siit ihan vakuuttunu, mut siis mä vedän joka päivä jotain suklaata edelleen.

Pasi kuvaili identiteettinsä muutosta yksiselitteiseksi ja -suuntaiseksi. Tämän vastapainoksi huomattavasti lyhyemmän ajan sairastanut Lassi kuvaili oman tunnustamisen ja luopumisen välimatkansa huomattavasti ristiriitaisemmaksi. Lassi oli keskustellut asiasta seurustelukumppaninsa kanssa, minkä seurauksena hän oli ensikertaa päättänyt tietoisin ponnistuksin lopettaa oireilun.

Lassi: [...] Mä lupasin niin tota tälle ihmiselle et mä lopetan sen ja sit mun oli pakko lopettaa. Ja sit se niinkun se tavallaan ... sit se ... sit se olikin vielä verrattain siis verrattain helppoo lopettaa se, ku oli oikeesti päättäny et halua lopettaa. Et se ei ollu niinku sit tietysti siis ihmisillä, joilla se jatkuu vuosia, se on varmasti ihan erilaista se niinkun sit se on paljon pidempi prosessi. Sit siin meni niinkun oliskohan se ollu muutaman kuukauden aika ku oli tosi silleen kahden vaiheella sen suhteen ja tuntu tosi niinkun ikävältä tai siis semmoselta niinku et oonks mä nyt niinkun. Mä heitän jotain hukkaan, et en mä nyt ikinä pysty niinku sopeutumaan siihen johonki, [...] että vaa’assa lukee jotain muuta yhtäkkiä. Siis siihen semmoseen ajatukseen siitä et on niinku jotenki normaali tän asian suhteen et se tuntu hirveen sellaselt niinkun hirveen semmoselt identiteettikolaukselta.

Lassi oli yhdistänyt toisiinsa ”myytin kärsivästä ihmisestä”, ”romahduksen hakemisen” sekä laihuushäiriön oireet. Yhdistelmä oli ollut Lassille mieluisa ja hän oli saanut sillä tahtomaansa arvostusta. Yksinäisyys, erilaisuus ja synkkyys olivat tukeneet Lassin myönteistä minäkuvaa jo ennen sairauden alkua, minkä vuoksi ”identiteetikolausta” olisi ollut vaikea ratkaista siirtymällä täysin uuteen minäkuvaan. Lassi koki kuitenkin päässeensä helpommalla kuin häntä pidempään sairastaneet, koska sairaus ei ollut ehtinyt sisäistyä osaksi ytimellisintä käsitystä itsestä.

Myös Niilo, joka Lassin ohella oli sairastanut verrattain vähän aikaa, koki ”identiteetikolauksen” joutuessaan luopumaan asiasta, jossa hän oli ollut erityisen hyvä. Niilon sairausdiskurssissa hallinnan menetys oli kohdistunut sekä urheiluun että syömiseen, minkä seurauksena hänen täytyi asemoida itsensä uudelleen näihin asioihin ja niihin liittyviin ihmisiin.

Niilo: [...] Sit mä jouduin [...] soittaa mun valmentajalle. [...] Mut sit mä sanoin vaan, et mun vaan pitää lopettaa tää sitte ja mennä terapiaan. Se oli vaan hyvä juttu mun mielest et tavallaan tein sen. Et mä en oo ollenkaan jälkeinpäin sitä kohtaan ollu mitenkään katkera et ”eii mä jouduin lopettaa syömishäiriön takia että tommosen juoksun”, koska mä ikävä ikävä kyl koen, vaik mä rakastan ite juoksu ja mä teen sitä tyylisiin päivittäin, mut ikävä kyl mä koen [...] sen [...] pitkän matkan ja tommosen kilpailujuoksun [...] liian liitännäisenä siihen mun [...] pakkoliikkumiseen. [...]

Niilo ei puheessaan anna paljoa painoarvoa tunteille, joita hän syömishäiriöoireistaan luopuessaan koki. Niilo puhui suurimman osan ajasta haastattelupäivän näkökulmasta ja järkeili syömishäiriönsä sairaudeksi, joka tahrasi hänen urheiluharrastuksena peruuttamattomasti ja josta eroon päästäkseen myös tavoitteellinen kilpaurheilu oli lopetettava.

Niilo: [...] Yhes vaiheessa mä tunsin oikeesti myös tavallaan semmosta suuttumusta et vihaa itteeni kohtaan et onks tää se asia, joka on lopullisesti riistänyt multa sen tavan liikkua niinku terve ihminen. Siis silleen et pystynks mä enää koskaan liikkuu, vaan meneeks se aina siihen että jos mä meen lenkille ni vähän ajan päästä mä oon taas laihduttamas. [...]

Niilo tunnusti luopumiseen liittyvän ristiriidan. Pasin lailla hänkin kuvaili haastattelutilanteessa uudenlaista sairausdiskurssissa muotoiltua identiteettiä, johon siirtyminen oli mahdollistanut syömishäiriöön kytköksisen elämäntavan lopettamisen. Urheilun loputtua ammatissa ja taideharrastuksessa hankittu asiantuntijuus tarjosivat hänelle mielihyvää tuottavia ”suoritepuolen asioita”.

Samuli ei merkinnyt ja arvottanut tunnustuksen ja keskustelun arvoa yhtä korkealle kuin muut haastateltavat. Tämä oli nähdäkseen seurausta siitä, että hänen tietoisuutensa

toimintansa luonteesta sairautena ei ollut hautautunut alaluvussa 5.2 kuvailtujen korjausliikkeiden alle. Päinvastoin Samuli koki, että huolimatta tiedontahdosta ja omaehtoisesta hoitoon hakeutumisesta sekä oman sairauden tiedostamisesta, hän ei ollut pitkiin aikoihin saanut sairauteen tehoavaa hoitoa. Syömishäiriöön liittyvän tiedon löytäminen oli silti ollut myös hänen kohdallaan lopullisen läpimurron avain.

H: [...] Osaatsä sanoa, että onks siinä ollu joku semmonen aivan tietty ratkaseva hetki, mistä on alkanu käänne parempaan päin?

Samuli: Mä en osaa sanoa mitään sellasta ihan tarkkaa just tiettyä hetkeä, tiettyä vuotta tai tilannetta, mut mä luulen se oleellisin oli se, että mä ym- kun mä aloin ihan oikeesti lukemaan syömishäiriöön liittyvästä maailmasta. Ja mä tajusin, että ne kaikki mun oireet on vaan osa sairautta oikeesti. Tavallaan et sä hyväksyt, sä pystyt hyväksymään sen kaiken. Et et ... se ymmärrys ehkä oli sit se, että jollon mä saatoin alkaa laskea siitä myös irti.

Puhe ”käänteestä parempaan päin” oli useimpien haastateltavien mielestä huomattavasti kuvaavampaa kuin puhua varsinaisesta parantumisesta. Jorma ja Niilo kieltäytyivät vastaamasta ”toipumista” koskevaan kysymykseen ennen kuin olin muotoillut asenteeni toipumiseen huomattavasti varautuneemmaksi. Kuten taulukosta (1) neljännen luvun lopussa käy ilmi, haastateltavista ainoastaan Lassi koki elävänsä puhtaasti sairauden jälkeistä aikaa. Muut haastateltavat kuvailivat toipumistaan asteittaiseksi ja yhä käynnissä olevaksi prosessiksi. Jorma ja Pasi lausuivat ääneen, etteivät pitäneet sairauden päättymistä lainkaan todennäköisenä. Sairauden tunnistaminen ja entisten tottumusten kyseenalaistaminen olivat haastateltaville kuitenkin hoitoa sairauteen. Sairausdiskurssi ja avun hakeminen mahdollistivat haastateltaville itsensä asemoimisen toipuviksi henkilöiksi huolimatta siitä, että sairaus edelleen jatkui. Niilo kuvasi tätä toipumisvaiheessa elämistä erotuksena parantumisesta seuraavasti.

Niilo: [...] Sellasta tilannetta ei oo, että sä niinku sairastut, että vedettäis niinku katkaisimesta vaikka se tavallaan virta päälle, et nyt sä oot sairas ja sitte sä et oo enää sairas ja ihan ku se menis pois. Et sä oot muuttunu ja sun suhde ittees on muuttunu ja suhde liikuntaan ja suhde ruokailuun ja [...] ne suuret kysymykset pyöriki niiden ympärillä että miten ja et millaseks se suhde muotoutuu loppupeleissä. [...] Että siis mä voin sanoo että mä oon tosi hyvin niin sanotusti [...] parantunu mutta [...] mä en silti käyttäis [...] termii että ”olen parantunut” [...] ihan ku se ei ois jättäny muhun mitään jälkii. Kyl se on siis jättäny. Mä meinaan mentaalisel tasolla, et mun on pitänyt rakentaa uudestaan mun lähestymistapa urheiluun ja ruokaan ja se et kuka mä oon. [...]

Sairausdiskurssiin liittyi myös vaihtoehtojen näkeminen sairastamiselle. Haastatteluhetkellä syömishäiriöön sairastuneet miehet olivat vaiheessa, jossa akuutti sairastaminen oli menneisyydessä. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan haastateltavien näkemystä syömishäiriön merkitystä koko elämäntarinassaan sekä sairauden vaikutusta haastateltavien nykyiseen elämäntilanteeseen.

5.6 ”Uusiin ihmisiin tutustuminen ja kouluttautuminen” – menetysdiskurssi

Kuten edellä on kerrottu, syömishäiriöoireilu oli kaikkien haastateltavien elämässä vienyt tilaa joltain muulta. Tämä päti kaikkiin haastateltaviin huolimatta siitä, että Seppo, Samuli, Jorma ja Pasi arvottivatkin myönteisesti joitain syömishäiriöön liittyviä kokemuksia ja ajatuksia. Syömishäiriöön kulutettu energia oli ollut hukkainvestointi, joksi se oli paljastunut liian myöhään. Käänteeseen jälkeinen itsetutkiskelu merkitsi syömishäiriön mielen *sairaudeksi* juuri siksi, että sen varastama aika ja siihen kulutetut voimavarat olisi jälkeinpäin haluttu käyttää toisin. Kutsun tätä merkityksellistämisen tapaa *menetysdiskurssiksi*.

Samuli: [...] Mutta se yli kymmenen vuoden pätkä elämästä niiku on kuitenkin ollu poissa. [...] Kaikki sinä aikana jollon sun pitäis käydä ihmiselämässä läpi, on jääny välistä, niin ne niiku niitä nyt tässä käydään nyt.

H: Mitä sä lukisit kuuluvaks niihin asioihin, jotka sä teet nyt, ja jotka ois kuulunu johonki edeltävään?

Samuli: No. Opiskelua, ... sosiaalisten suhteiden ylläpitoa, rakentamista, niiku ihan kavereihin mutta myös niinku sukulaisiin, parisuhdetta. Niin. Tossa mä sanoisin että on ne pääasiat siis.

Samulin ohella myös Niilo osasi nimetä konkreettisia asioita, joka olivat syömishäiriön vuoksi jääneet tekemättä. Niilo kuvaili syömishäiriötään odottamattomaksi käänteeksi, ”game changeriksi”, joka oli lamauttanut hänet useammaksi vuodeksi.

Niilo: [...] Syömishäiriö pisti semmoset ikävät jarrut päälle mun elämään, et mul oli silloin teininä ja lukiossa vähä semmosta että okei, mä meen lukee [...] biologiaa ja ehkä mä menisin lääkkiseen ja näin edespäin. Mut en mä sit [...] [nauraa] ollenkaan tiennyt et hei tuolt tulee tommonen game changer et [...] sä rupeet vaan harrastaa liikuntaa. Sit sul on pakonomanen semmonen ... tavallaan treenaaminen ja semmonen obsessio lihasten kehittämiseksi ja samalla laihduttamiselle ja sit siin samassa jää koulutus [...] Mut mä mä voin sanoo et mä rehellisesti tunsin siit pikkusen tai oon tuntenu huonoo omatuntoo siitä. Et ei vitsi et [...] ku siin menetti tavallaan aikaa. [...] Mä siis mä tunsin aikoinaa et ei vitsi et mul on menny niin paljon aikaa hukkaan ja. [...] Et mikä on tää homman nimi. Et vitsi kaikki öö et kaikki meni vaan toho [...] oireiston pohdintaan ja sen läpikäymiseen siis ton koko kompleksin. [...]

Niilo ja Samuli kokivat suorittavansa edeltävään ikävaiheeseen liittyvää kehitystehtävää, ammatin hankkimista, eräänlaisena laiskanläksynä myöhemmin kuin ikätoverinsa. Jorma, joka ei olettanut koskaan varsinaisesti toipuvansa, pyrki tilanteeseen, jossa sairaus häiritsisi elämää mahdollisimman vähän. Hän koki tavanomaisten kehon signaalien lukemiseen liittyvien perusvalmiuksen riittävän tämän tavoitteen saavuttamiseen. Huolimatta päämääriensä selkeydestä Jorma koki niiden saavuttamisen vaikeaksi. Jorma koki opetteluun liittyvän ponnistelun nöyryyttäväksi.

Jorma: No mä luulen, että mulle riittäis se, että mulla tulis, tulis semmonen niinkun normaaliksi olettamani ruumiintunto. Että mä niinku tietäsin, että nyt mä oon virkee, nyt mä oon väsyny. Ku mä oon väsyny, nyt mä meen nukkumaan, tai että nyt mulla ei oo nälkä, mä en siis syö. Tai että mul on joku tämmönen olo, mut se onki jano.

H: Niin.

Jorma: Ja juopa vettä, ja sitten mä joisin vettä ja sitten se vesi tyydyttäisi janoni. ... Ja ... jos on nälkä, niin sitten taas syön ja kun oon kylläinen, niin sitten lopetan syömisen. Siis ihan normaaleja juttuja, että mitä niiku kaksvuotiaana opetellaan.

H: Niin, toki.

Jorma: [Nauraa.] Niin.

Edellisessä lainauksessa Jorma kommentoi sarkastisesti ristiriitaa siinä, että pitkästä työurastaan ja kirjavasta elämäkokemuksestaan huolimatta hänelle elämässä haastavinta oli sellainen oman kehon hallinnan opettelu, joka tavallisesti olisi kuulunut taaperoikään. Huolimatta opeteltavien asioiden erilaisuudesta eräänlainen häpeä vertaisten kehitystasosta jälkeen jäämisessä yhdisti Samulin, Niilon ja Jorman menetyksdiskursseja. Heistä poiketen Seppo ja Pasi kuvasivat kertomuksissaan menetyksiä, jota ei enää ollut mahdollista myöhemmällä ponnistelulla kompensoida.

Seppo koki syömishäiriön yhdessä päihdeongelman kanssa tukeneen hänen miessukupuolen performatiiviaan. Performatiiviin onnistuminen ja siitä seurannut mielihyvä välkkyivät Sepon muistoissa vielä haastattelupäivänäkin, vaikka samaan aikaan tämän elämäntavan raskaus ja vaivalloisuus tukivatkin hänen käsitystään toiminnasta sairautena, josta tuli parantua.

Seppo: [...] Se ei ihan vielä tän ekan suhteen aikana niin ollu, mutta tota kuitenkin silloinkin semmosta niinkun oli jo että mä saatoin juoda sen viikonki ja niinkun joka päivä heti aamusta saakka. Mul ei mä oon tavallaan isästäni nähny, että viinaa voi juoda koko ajan ei tarvi pitää pauseja. Ja [naurahtaa] ja ja sit mä oon sitä toteuttanu niinku et semmost jonkun asteista sitkeyttä. Tämmösissä typerissä asioissa mul on ollu semmosta sitkeyttä. Sitten taas monissa paljon helpommissa asioissa ei oo taas löytyny.

[...]

Seppo: Jos mennään vielä taakse kronologisesti [...] sen lukio-ammattikoulun-ajan sanotaan sieltä kaheksastatoista (18) vuodesta eteenpäin niin [...] hirveen raskaana mä niinkun koen elämäni.

Seppo koki *tuhlanneensa* persoonalleen ominaista sitkeyttä. Sitkeys oli Sepolle resurssi, jonka jakautumisesta eri elämäalueille hän oli itse saanut päättää. Seppo kuvaili päihteiden käyttöön, urheiluun ja syömiseen liittyviä tasapainottelua valtavaksi voimanponnistukseksi, joka ei ollut tuottanut ylimääräistä hyötyä. Seppo koki onnistuneensa vahvan miehen identiteetin esittämisessä, mutta menestys Sepolle mieluisissa asioissa olisi kuitenkin voitu saavuttaa vähemmällä rehkimisellä. Sairastamiseen käytetty ponnistelu ja sen kuluttama terveys merkityksellistyivät menetyksiksi, joita Seppo suri.

Pasin menetyksdiskurssissa yhdistyivät Samulin, Niilon ja Jorman selkeä käsitys asioista, jotka sairastamisen vuoksi olivat jääneet tekemättä sekä Sepon käsitys sairastamisesta

voimavarojen hukkaan heittämisenä. Pasi käsitys sairauden kielteisestä vaikutuksesta omaan elämään oli kaikista haastateltavista laajin ja monipuolisin. Hän yhdisti samaan puheenvuoroon kaikkien muiden haastateltavien kertomuksissa esiintyneitä elementtejä. Pasi kertomuksen kokonaisvaltainen synkkyys on analogiassa sen kanssa, että myös hänen oireilunsa oli haastateltavista kaikkein monipuolisinta ja pitkäkestoisinta.

H: Mitä ne mahdollisuudet on, mitä sä koet menettänees?

Pasi: Ne on menetty oikeesti että. Ne on [...] vähän keskeneräsiä, mä en ole ihan vielä niinku sujut sen kanssa, mutta mul oli itseni suhteen suuret ... tavoitteet. Myöskin ihan realistiset. Et mähän olin menestynyt lapsena. [...] Mä en voi ikinä unohtaa sitä, kun mä matkustin olins mä nyt kaksyt vuotias mä menin [paikkakunnalle] ja m- mä olin treenannut vuoden tai puol vuotta nii et mun kroppa oli todella priimakunnossa mä treenasin kaheksan tuntia laulua ja kaheksan tuntia liikuntaa. Kuustoist tuntii joka päivä ja sit mä nukuin kaheksan tuntii. Ihan joka päivä, koska se oli mun missio. [...] Ja mut sit ku tuli se näytön paikka ja mul olis pitäny koe-esiintyä ja ties mitä, niin mä romahdin ihan täysin. Mä katselin niit ihmisiä ja mua mun päässä soi vaan lause, että mä oon helvetin ruma, [nauraa] mä oon ylipainonen, mä en oikeesti osaa mitään. [...] Mä oon niin ruma, huono, ylipainonen, ei must oo mihinkään ja sit kaikki se mun treenamminen ja se vaivannäkö ni se se niiku meni niinku roskikseen.

Pasia ja Samulia yhdisti sairauden aikana itsekäytännönomainen käsitys itsestä keskeneräisenä aihiona, jonka muotoa voi muuttaa työskentelemällä. Pasi ja Niilolle yhteistä oli tarkkarajainen tavoite täydellistämiprojektin takana: Pasi halusi tulla esiintyväksi taiteilijaksi siinä, missä Niilo haaveili urheilu-urasta. Kun Jorman huono itsetunto sai hänet pitämään itseään ”paskasontiaisena”, koki Pasi itsensä sairauden aikana ”helvetin rumaksi”. Sekä Pasi että Seppo kokivat sairauden olleen vaivannäön hukkaan heittämistä: molemmat pyrkivät harjoittelulla kehonsa muokkaamiseen, mikä ei kuitenkaan johtanut täysin haluttuun lopputulokseen sen vuoksi, että muut sairauteen liittyvät ajatukset ja pyrkimykset eivät olleet tämän päämäärän kanssa yhteensopivia.

Edellä mainituista haastateltavista poiketen Lassi ei tuottanut menetyshetkeä. Tulkitsen tämän liittyvän siihen, että hänen akuutti sairausjaksonsa oli kestänyt vain puoli vuotta sellaisessa elämänvaiheessa, jossa hän nuoruusiälle tyypillisesti muutoinkin etsi paikkaansa yhteiskunnassa. Lassi toikin jo ennen haastattelua esille syömishäiriönsä lievyyden verrattuna tasoon, johon hän uskoi muiden haastateltavien henkilöiden sairauden asettuvan. Lassin puheessa tuli toistuvasti esiin kiitollisuus siitä, että sairaus *ei* ollut johtanut korvaamattomiin menetyksiin, joiden mahdollisuutta hän haastattelutilanteessa toistuvasti käsittelikin. Lassi oli ainoa haastateltava, joka puhui parantumisestaan kriittikittömästi ja sijoitti sairauden suljettuun menneisyyteen, josta käsin se ei edes katkeruuden muodossa päässyt vaikuttamaan nykyisyyteen.

H: Mites sun elämänlaatu nykyään?

Lassi: No ihan niinkun ... ihan oo koo. Kyl niinku siis ulkoisilta puitteiltaan oikein hyvä ja sillee. ... Et aika sillee var- varmaan se sinne nor- normaalikategoriaan aika mukavasti menee.

Viidelle muulle haastateltavalle, jotka kokivat menettäneensä sairastamisen myötä jotain ja jotka yhä muodossa tai toisessa työskentelivät sairauden parissa, oman syömishäiriön merkitseminen sairaudeksi tuotti lohtua. Huolimatta menetysten kirpaisevuudesta haastateltavat eivät kokeneet olevansa niihin itse syyllisiä, vaan vika oli sairaudessa, joka oli sumentanut heidän arvostelukykynsä. Itsensä positionti nimenomaan syömishäiriötä sairastaneeksi henkilöksi toi haastateltaville lohtua tilanteessa, jossa omat teot vaikuttaisivat muutoin mielettömiltä. Menetysdiskurssi ja sairausdiskurssi vuorottelivat haastateltavien puheessa tukien toisiaan.

Esimerkiksi Samulin käsitys sairauden alkuperästä oli perin deterministinen. Syömishäiriö ei ollut hänelle epäterveellinen elämäntapa vaan sairaus, joka oli seurausta sitä edeltäneistä tapahtumista, joihin hän ei itse ole voinut vaikuttaa. Samuli nimesi sairautensa alkulähteeksi suorittajan ja menestyjän identiteetin, joka puolestaan oli, paitsi seurausta kotikasvatuksesta, myös ”biologinen persoonallisuuskysymys”.

Samuli: No. Se on tuntunu siltä se, et noi sairastamisvuodet se on vaan pitäny käydä läpi. Ei siin oo ollu vaihtoehtoja. Et ei [...] se oli [...] johonki ollu ehkä kirjoitettuna, että näin pitää käydä. [...]

Jorma toi usein esiin, että sairaus oli seurausta kielteisistä lapsuuden tapahtumista. Samulin lailla hän koki, ettei sairauden puhkeaminen olisi ollut vältettävissä niillä resursseilla, joita hänellä oli käytössään. Parantumiseen liittyvät odotukset olivat matalia siksi, että Jorma ei uskonut voivansa minkään terapian avulla käsitellä niitä asioita, joita sairastaminen hänen mukaansa peitti.

Jorma: [...] Mä uskon, et se on mahdollista. Mä uskon, että ihminen pystyy ehdollistamaan itsensä niin, että tai ehdollistumaan sille, että ei käyttäydy silleen. Mut se toinen kysymys on se itse asia, joka on niinku sen jutun takana ja niin mä en, mä en ymmärrä, miten on mahdollista, että mä muka pystysin käsittelemään jotain sellasta, mitä tää käyttäytyminen on peittäny.

Käsitykseen syömishäiriöstä itsestä riippumattomana liittyi myös sairauden siirtämiseen omien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Niilo viittasi haastattelun aikana yhteensä yhdeksän kertaa sairautensa tyypillisyyteen: uusia syömishäiriöitä puhkeaa jatkuvasti ja sairastuneet oireilevat samoin kuin hän. Sairaus ei siten ollut performatiivisesta luonteestaan huolimatta yksistään henkilön sisäisen kehityksen lopputuote. Myös Samuli viittasi ohimennen syömishäiriöiden yleiseen luonteeseen.

Niilo: [...] Tää on niin tyypillistä et se on monella se puhkee siinä että siinä vaiheessa jos muutetaan kotoa pois ja vieraalle paikkakunnalle opiskelemaan ni se kehittyy silloin tai sit esimerkiksi kirjotuksista tai yliopistoon hake- [...] näist yliopiston pääsykokeissa. Ni siihen aikaan monet kehittää.

[...]

Niilo: [...] Ja mä oon sit taas miettiny et mikä mulla ... vei mua tavallaan sinne mun oirehdintaan, ni on ollu se, että mä oon ollu oikeesti aina vähä semmosta niinku ajattelevaa tyyppiä. Myös omalla tavallaan semmosta, et mä ehkä [...] liikaa otan paineita asioista, jota vois tapahtuu, mut niitä ei oo viel tapahtunu. Se on niin tyypillistä oikeesti tavallaan. [...]

[...]

Niilo: [...] Sehän on tosi tyypillistä, että jos sä sairastat sitten syömishäiriöö, ni on sitä pakonomasta punnitsemista ja rasvaprosentin mittaamista sormilla. [...]

Samuli: [...] Aika usein ennen kun sairastutaan syömishäiriöön, sairastetaan vuoden kahden ajan jotain todennäköisesti psykosomaattista ja tota tää on todennäköisesti semmonen joku ennakoiva siihen että jotain ois kenties ollu tulossa ja mut niinku sit tulikin.

Tulkintani mukaan Niilo ja Samuli pyrkivät viittaamalla sairauden tyypillisiin oireisiin rakentamaan itsestään kuvaa syömishäiriön asiantuntijoina, joiden tietopohja ei perustu *vain* kokemukseen. Varsinaisen omakohtaisen kertomuksensa ohella he halusivat välittää minulle mahdollisimman *oikeaa* tietoa sairauden todellisesta luonteesta. Tällä toiminnalla on nähdäkseni kaksi tehtävää. Ensimmäkin he halusivat sitoa syömishäiriökäyttäytymisen sairausdiskurssiin, jossa syömishäiriö ei ole itse valittua toimintaa. Toisaalta he halusivat myös osoittaa itselleen ja minulle sen, että heidän oireissaan oli ollut kyse juuri syömishäiriöstä.

Seppo, jonka syömishäiriöön liittyi oheissairautena myös päihdeongelma, erosi Samulista, Jormasta ja Niilosta siinä, että hän ei haastattelussa aktiivisesti merkinnyt itseään syömishäiriöiseksi henkilöksi. Seppo tarkasteli ahmimistaan pikemminkin siltana päihderiippuvuuden ja urheilun välillä. Elämän raskauteen syynä olleet riippuvuudet olivat Sepon mielestä hankalan kotitaustan ohella osin oman toiminnan aiheuttamia, minkä vuoksi hän kuvaili toimintaansa myös ”tyhmäksi” ja ”typeräksi”. Haastattelun loppupuolella hän kokosi sairauden eri puolet käsitteiden ”mielisairas” ja ”luonne” alle.

Seppo: [...] Mä en nii sen mä vois in sanoo et aikasemmin mä ajattelin et mun mieles ei oo mitään vikaa, että niinku voi olla vähän laiskuutta ja jotain tällästä mutta tota et ei mun mieles oo mitään. Nythän mä oon saanu oppia sen AA:n myötä että mä oon oikeesti ihan helvetin mielisairas ja [...] ... mul on aika pitkä matka vielä, vaikka se kuulostaa nii helpolta, siihen onnelliseen elämään [...] semmoseen aika tasaseen ja onnelliseen elämään. Ni [...] kyl mulla tälläsellä luonteella on aika pitkä matka siihen. [...]

Sepon rakentama sairausdiskurssi poikkesi jossain määrin Niilon ja Samulin syömishäiriön yleisiin ominaisuuksiin nojaavasta tavasta selittää henkilökohtaista tragediaa. Sepon kertomuksessa oma luonne ja oman mielen sairaus ottivat

syömishäiriön selittäjinä sen paikan, jonka Jorma oli antanut traumaattiselle lapsuudelleen. Kaikkien haastateltavien pyrkimys oli kuitenkin sama: he pyrkivät suojautumaan ajatukselta, että syömishäiriö olisi ollut omilla toimilla vältettävissä. Tämä ajatus toistui mielestäni kokonaisvaltaisimpana Pasiin kertomuksessa, jossa syömishäiriön ja sen oheissairauksien myötä menetetyt mahdollisuudet eivät sulje pois omaa lahjakkuutta ja arvokkuutta. Pasi koki, että huolimatta sairauden aiheuttaneesta väkivallasta hänen persoonallisuutensa ja lahjakkuutensa olivat säilyneet sairastaessa vahingoittumattomina. Unelmien toteutumista ei ollut estänyt muiden pahantahtoisuuden uhriksi joutuminen, vaan sairauteen liittyvä harhainen käsitys itsestä. Koska Pasi koki sairauden olleen huonojen kotiolojen ja koulukiusaamisen ylimääräistä ja siten hänestä itsestään riippumaton asia, ei tapahtumilla sellaisessa skenaariossa, jossa hän ei olisi sairastunut, ollut oikeastaan väliä.

Pasi: [...] Niin niin se kaikkeen menetys on on on jotenkin sanoin kuvaamatonta. Sille ei oo mitään, mul ei oo mitään keinoa ilmaista sitä. Mä voin ainoastaan surra sitä ja mä oon lohdutunut sillä, et jos mä olisin päässyt siihen uraan, mihin minulla ehkä olis lahjakkuus ja ehkä ehkä mahdollisuus. Koska mul oli siihen aikaa niin huono itsetunto, niin se oli koko ajan mun esteenä. Siis ei mua niiku kukaan kävellyt mun päältä, mutku mun päällä soi aina se, et olet kasa paskaa ja tätä. Se levy mun päällä ni siit irti, ni siihen meni niin kauan aikaa mun mun elämästä. Pääsin siitä väärästä minäkuvasta eroon ja siit väärästä itsetunnosta. Se on harmillista et elämä menee sil tavalla hukkaan, mut sit mä oon ajatellu jälkeinpäin, että et sil tavalla taas ei ole mennyt hukkaan [naurahtaa] et mä oon tavannu täs matkan varrella aivan upeita ihmisiä. [...]

Olikin kenties niin, että sairaus tarjosi Pasille sekä kontekstin mielenkiintoisille elämäkokemuksille että mahdollisuuden säilyttää käsitys itsestä lahjakkaana.

Pasiin, Samulin, Niilon, Jorman ja Sepon voimakkaasta sairausdiskurssista poikkeava tapa käsitteellistää omaa syömishäiriötä löytyi Lassin kertomuksesta. Lassi, joka ei kokenut menettäneensä sairastamisen vuoksi mitään, identifioi itsensä jo haastattelun alussa syömishäiriön reuna-alueelle. Lassin syömishäiriö oli tahattoman performatiivisen toiminnan sijaan alkanut tietoisena ahmintahäiriötä jäljittelevänä performanssina. Tätä ajatusta korostaakseen ja perustellakseen Lassi halusi erityisesti tarkentaa, että hänen sairautensa oli epätyypillinen ja ei missään tapauksessa liittynyt siihen, että esimerkiksi hänen kotitaustassaan olisi ollut jokin vialla.

H: Joo. Minkä ikäsenä tää syömishäiriöoireilu alko?

Lassi: No tota. Silleen varmaan aika paljon myöhemmin ku useimmilla joilla on sellasta ollu et joskus siinä seittämäntoista kaheksantoista vuotiaana niinkun oli ensimmäisii semmosii niinku ensimmäisii kertoi ku esimerkiks sillei hankki niinku kiksei vaik olemal syömät tai jotain tällasta. Mut sillon oli se joskus siinä viis-neljä vuotta sitten.

H: Joo joo. Mites toi lapsuus ja nuoruus? Mimmosia yleisvaikutelmia sul on?

Lassi: Ihan ylipäätään?

H: Ihan ylipäättään.

Lassi: No siis tosi niinkun normaali lapsuus ehjäs ja hyvässä perheessä, et ei niinku ei oikeen mitään silleen ... ei ei tuu äkkiseltään mieleen mitään, mikä liittäis sen tähän tähän vaiheeseen.

6. Lopuksi

Olen pro gradussani syventynyt kuuden syömishäiriötä sairastaneen miehen sairautta käsittelevään puheeseen. Sovelsin teemahaastattelujen avulla tuotetun puheen tarkastelussa diskurssianalyysia. Sijoitin tutkielmani osaksi kriittisen miestutkimuksen perinnettä lainaten käsitteistöä ja näkökulmia myös queer-tutkimuksesta. Etsin haastattelemieni henkilöiden puheesta ruokaan ja sukupuoliin liittyviä merkityksiä, joiden avulla halusin pohtia sitä, millainen suhde syömishäiriöllä ja miehenä olemisella oli toisiinsa. Esitin syömishäiriön olevan luonteeltaan henkilön sukupuolta ja sosiaalista roolia tukevaa ja rakentavaa, toisin sanoen performatiivista, toimintaa.

Johdannossa kerrottiin syömishäiriön olevan samanaikaisesti vaikeasti tunnistettava ja parannettava sairaus, johon liittyy usein voimakkaasti alentunut sairautentunto. Sairautentunnottomuuden ohella tai sijaan sairastuneilla saattaa olla alentunut kyky löytää sairastamiselle vaihtoehtoja. Haastatteluaineiston analyysi tutkielman viidennessä luvussa tuki edeltävän tutkimuksen muodostamaa käsitystä syömishäiriön piirteistä.

Haastattelemieni miesten syömishäiriötä käsittelevän puheen analyysi paljasti jotain uutta sairauden sitkeyden syistä. Syömishäiriöt paljastuivat Gordonin (2000) termein sanallistettuna luonteeltaan etnisiksi: sairastumisen myötä korostuneet arvostuksen kohteet, kuten hoikkuus, lihaksikkuus ja nautitun ruuan puhtaus, miellettiin jonkin paikallisen ihmisryhmän jakamiksi ihanteiksi. Jotkut haastateltavat tavoittelivat johtavaa roolia ja arvostusta kaikkien paikallisten miesten keskuudessa, mikä teki syömishäiriöoireilusta hegemoniseen maskuliinisuuteen liittyvän voimakkuuden ja kovuuden tavoittelua. Osa haastattelemistani henkilöistä kuului ainakin ajoittain hegemonisen maskuliinisuuden arvon kieltäjiin, joiden performatiivi toisti ainakin osin hegemonisesta maskuliinisuudesta erillistä miehuutta. Sosiaalisen ulottuvuuden vuoksi sairauteen liittyvät teot, kuten ruuasta pidättäytyminen ja liikunta, näyttäytyivät potentiaalisina mielihyvän lähteinä. Pakonomainen mielihyvän tavoittelu ei liittynyt pelkästään syömishäiriöoireilun *harjoittamiseen*, vaan syömishäiriöoireilu nähtiin

mahdollisuutena saavuttaa rakkautta, hyväksyntää ja omanarvontuntoa, jotka koettiin onnellisen elämän perustavimmiksi osiksi.

Syömishäiriöoireilulla ei kuitenkaan ollut pelkästään välinearvoa. Syömishäiriöstä tuli lisäksi osa sairastuneiden henkilöiden identiteettiä. Sairaus ilmensi haastateltavien syvimpiä käsityksiä niistä asioista, joissa he kokivat olevansa lahjakkaita. Syömishäiriöön liittyvä taituruuden kokemus ja sairausaikaan liittyvien elämysten äärimmäisyys johonkin haastateltavien kuvittelemaan verrokkielämään verrattuna väritti osan syömishäiriöön liittyvistä kokemuksista myönteisiksi.

Syömishäiriöön liittyvät myönteiset arvotukset olivat siten kaksinaisia: oireilu johti sosiaalisissa tilanteissa koettuun miellyttävään erityishuomioon, minkä lisäksi syömishäiriö rakensi henkilöiden käsitystä itsestään muista erillisenä ja muihin verrattuna erilaisena yksilönä. Tämän kaksinkertaisen mielihyvän vuoksi sairauden tunnistaminen ja toipumiseen tähtäävät toimet olivat haastateltaville vaikeita. Syömishäiriön kiertyminen osaksi sairastuneen henkilön identiteettiä ja hänen arkisia rutinejaan johti siihen, että oireilulle oli vaikea löytää vaihtoehtoja.

Vaihtoehtojen löytämisen vaikeus tarkoitti ensinnäkin syömishäiriön ensisijaisuutta horjuttavan käyttäytymisen tietoista torjumista siksi, etteivät syömishäiriön ulkopuoliset käyttäytymismallit vastanneet haastateltavien käsitystä siitä, mikä oli heille mahdollista ja sopivaa. Kun syömishäiriöoireiluun sisältyvää vaihtoehdottomuutta lähestyy tästä näkökulmasta, syömishäiriö näyttää turvallisuuksien tunnetta lisäävänä asiana sairastuneiden elämässä. Lisäksi vaihtoehdottomuus saattoi merkitä vaihtoehtoisten toimintamallien *tiedostamatta jättämistä*. Syömishäiriön sisäistyminen näyttöä haastateltavien kummallakin tavalla. Molemmat tukivat käsitystäni syömishäiriön performatiivisesta luonteesta, joka tekee sairaudesta erityisen vaikean hoidettavan. Haastateltavat eivät siten joko tienneet sairastavansa, tai vaihtoehtoisesti pelkäsivät toipumista, joka olisi riistänyt heiltä jotain arvokasta. Syömishäiriöstä luopuminen merkitsi haastateltaville omasta erityislahjakkuudesta luopumista ja johti siten väistämättä oman itsen uudelleenmäärittelyyn, mikä teki toipumisvaiheeseen siirtymisestä vaikeaa ja toipumisesta raskasta.

Haastateltavien syömishäiriöoireet olivat yhtä monipuolisia kuin ne ympäristöt, joissa he olivat kasvaneet ja joiden arvostuksiin he olivat sosiaalistuneet. Haastateltavien kokemukset siitä, mitkä asiat sisältyivät tavoittelun arvoiseksi koettuun sukupuolen esittämisen tapaan ja mitkä teot mahdollistivat hyvänä ja arvokkaana kohdatuksi tulemisen, vaihtelivat suuresti. Myös haastateltavien reaktiot näihin paineisiin erosivat toisistaan yhtä vahvasti. Jokaisessa haastattelussa kuitenkin paljastui viitteitä performatiivista, joka oli muotoiltu reaktionä paikalliseen hegemoniseen maskuliinisuuteen ja johon syömishäiriöoireilu elimellisesti liittyi. Syömishäiriöoireilua motivoivaksi tekijäksi nousikin siten itsen tyylyttely hegemoniseen maskuliinisuuteen sijoittumiseksi tai sen arvon kyseenalaistamiseksi. Maskuliinisuuden toteuttamiseen tai sen mahdollisimman tehokkaaseen ja tunnistettavaan vastustamiseen liittyvät paineet johtuivat haastateltavien puheessa yksinäisyyden, väkivallan ja naurunalaiseksi joutumisen peloista.

Syömishäiriöön liittyi mielihyvää ja syömishäiriöoireilu näyttäytyi välinearvona haastateltavien elämässä. Heidän puheestaan ei siten voi tehdä johtopäätöksiä, jotka tukisivat käsitystä syömishäiriöstä *passiivisena sairastamisena*. Sen sijaan henkilön tahdonalaiset teot muodostavat itsessään sairauden. Teot ovat pakonomaisia sikäli, että henkilöillä on voimakas mieliteko niihin, mutta samalla sairastamisen *harjoittaminen* vaatii vaivannäköä ja tietoista taktikointia. Kyse ei ole siitä, etteikö sairaus hallitsisi ihmistä, vaan siitä, että sairastunut ihminen tekee itse ne teot, jotka muodostavat tuon nimenomaisen sairauden. Pyysin haastateltaviani suullisesti kuvailemaan syitä syömishäiriöoireilun harjoittamiselle ja heidän oireisiinsa liittämiä merkityksiä akuutin sairastamisen aikana. Nämä merkitykset olivat sisäisesti koherentteja ja tukivat sukupuolen performatiivisuuden sekä syömishäiriön yhteydestä tekemääni hypoteesia.

Pro graduni alussa kysyin, kuinka syömishäiriötä sairastavat ja sairastaneet miehet kuvaavat sairauttaan ulkopuoliselle henkilölle. Lupasin lisäksi selvittää, millaisia merkityksiä syömishäiriölle ja siihen liittyville teoille annetaan omaelämäkerrallisessa puheessa, millaisiin elämäntapahtumiin syömishäiriön puhkeamisen nähdään liittyvän ja miten henkilö kokee syömishäiriön vaikuttaneen elämäänsä.

Edellisessä luvussa kävi ilmi, että syömishäiriöön liitetyt merkitykset vaihtelivat äärimmäisen paljon. Yhdistävä tekijä löytyi syömishäiriöoireilun juontumisesta

haastateltavien käsityksistä paikalliseen hegemoniseen maskuliinisuuteen osallistumisen kriteereistä. Elämäntilanteet, joissa syömishäiriö puhkesi, olivat ajallisesti lähellä hetkiä, joina ajatus hegemonisen maskuliinisuuden piirissä kelpaavan miehisyyden saavuttamatta jättämisestä ja siitä mahdollisesti seuraavasta yksinäisyydestä oli ollut haastateltavien elämässä esillä. Myös ahminta, jonka merkitystä performatiivisuuden näkökulmasta on intuitiivisesti mahdollisesti vaikea ymmärtää, oli nähtävissä eräänlaisesta hegemonisesta maskuliinisuudessa epäonnistumisesta seuraavasta muiden ihmisten seurasta vetäytymisestä seuraavana korvaavana mielihyvän lähteenä. Huolimatta ahmimisen sosiaalisten suhteiden tarpeen poistavasta mielihyvästä myös ahmintaa harjoittaneet haastateltavat joutuivat myöhemmin sellaisiin tilanteisiin, joissa sosiaalinen menestys muuttui jälleen ajankohtaiseksi.

Syömishäiriöajan kuvauksissa kuuluvat diskurssit erosivat toipumisvaiheen diskurssista voimakkaasti siksi, että haastateltavien päämäärät ja arvostukset olivat haastatteluhetkellä täysin erilaisia kuin akuutin sairausjakson aikana. Kokemus syömishäiriöoireilun myönteisyydestä, merkityksellisyydestä ja osittaisesta tahdonalaisuudesta akuutin sairausjakson aikana ei tarkoittanut sitä, että syömishäiriö olisi ollut haastateltaville elämäntapa tai jotain muuta kuin sairaus. Sen sijaan sairauden *mukanaan tuomat* arvostukset ja merkitykset osittain korvasivat ne merkityksellistämisen tavat, jotka olivat läsnä sairauden poissa ollessa. Syömishäiriöön etenkin jälkeenpäin liitetyt katumus ja käsitys sairausajasta hukkaan heitettynä eivät poissulkeneet sairauden merkityksellisyyttä osana henkilöiden sukupuolen ja sosiaalisen roolin esitystä akuutin sairausjakson aikana.

Johdantoluvussa käsittelemistäni ihmistieteellisistä syömishäiriötä selittävästä näkökannoista poiketen haastattelemieni henkilöiden introspektio ei esittänyt syömishäiriötä poliittisesti latautuneena performanssina. Haastateltavien syömishäiriöoireilu ei myöskään ollut uskonnollista: siihen liittyvät ajatukset ja tavoitteet sisälsivät pikemminkin tavanomaisuutta, muiden hyväksyntää sekä sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin uskottavaa esitystä, kuin pyrkimyksiä erottautua muista (vrt. esim. Valkendorff 2007, 42–3). Jos Puurosen (2007, 234) kirjoituksessa anorektikko pukeutui poikkeukselliseen keveyteen, pukeutuivat haastatteleman miehet hyväksyntään ja arvostukseen johtaviin rooleihin ja sukupuoli-identiteetteihin.

Ajatus performatiivisuudesta vaatii roolia esittävän henkilön lisäksi yleisön. Esimerkiksi Valkendorff (2014, 39) seuraa syömisen merkityksiä internet-keskusteluissa kartoittavassa väitöskirjassaan suhteellisen laajaa tutkimustraditiota, jossa modernissa yhteiskunnassa tapahtuvan ruumiin hallinnan nähdään rinnastuvan foucault'laiseen käsitykseen panoptikonista. Panoptikon on vankila, jossa vangit eivät voi nähdä vartijaa, joka kuitenkin voi nähdä heidät. Tämän seurauksena tietoisuus vartijan läsnäolosta ennen pitkää sisäistyy kaikkiin vankien toimiin. (Foucault 1980, 225–31.) Tutkielmassani esitetty käsitys syömishäiriöoireilun performatiivisuudesta jossain määrin kyseenalaistaa tämän näkemyksen.

Sairastuminen oli haastattelemilleni henkilöille hyvin henkilökohtaista toimintaa sikäli, että sairauteen liittyville performatiiveille, jotka muotoiltiin suhteessa muiden ihmisten oletettuihin arvostuksiin, ei kuitenkaan aktiivisesti muotoiltu määrättyä yleisöä. Sairastaneet pikemminkin olivat oman performatiivinsa yleisöä ja niiden onnistumisen kontrolloijia. Tässä mielessä ajatus vallan anonyymiydestä ja sisäistyneisyydestä etenkin sairauden edetessä saa tukea.

Toisaalta etenkin sairastamisen alkuvaiheessa ja oireilun muutoksissa mahdollinen myönteinen erityishuomio saatiin muilta samassa ympäristössä sijaitsevilta ihmisiltä, jotka olivat nimettävissä olevia henkilöitä sairastuneiden lähiympäristössä. Myös paikallisen hegemonisen maskuliinisuuden vaikutuspiirissä tapahtuneisiin onnistumisiin – sekä maskuliinisuuden toistamisessa että sen kyseenalaistamisessa – liittyi sosiaalisten kontaktien muodostumista ja vahvistumista. Käsitys syömishäiriön liittymisestä onnistumiseen tai onnistumisen mahdollisuuteen hegemonisen maskuliinisuuden piirissä sitä toistaen tai riitauttaen liittyi haastateltavien puheessa nimenomaan henkilösuhteisiin. Tämä tuttujen henkilöiden, esimerkiksi omien vanhempien ja koulutovereiden, vaikutuksen painotus oli haastattelemieni miesten puheessa hämmästyttävän yksinäinen ja -mielinen. Tulevan tutkimuksen ratkaistavaksi jää, onko kyseessä miesten syömishäiriön ominaisuus vai rikkoiko tutkimusasteleman jonkinlaisen ihmistieteelliseen syömishäiriötutkimukseen sisäänrakennetun kaavan.

Huolimatta arvostavien sosiaalisten kontaktien suuresta merkityksestä syömishäiriön sisältävän performatiivin muotoilussa kävi haastattelemieni henkilöiden puheesta ilmi, että syömishäiriöön käytettyyn aikaan ei oltu tyytyväisiä. Syömishäiriöoireilu merkittiin

haastatteluhetken näkökulmasta resurssien hukkaan heittämiseksi, *vääräksi valinnaksi*. Akuutin sairausjakson kuvauksissa performatiivien merkitys katosi. Toiminta muuttui sairaudeksi, kun siihen alussa liittyneet hyödyt katosivat. Kehot, jotka syömishäiriössä on altistettu muutoksille, kantoivat halki haastatteluaineiston mukanaan mahdollisuuksia muutosten kautta saavuttaa suurempaa kompetenssia. Ne eivät kuitenkaan saavuttaneet merkittäviä uudenlaisia ruumiillisia kokemuksia ja nautintoja edes tilanteessa, jossa oman kehon koettiin syömishäiriön seurauksena saavuttaneen esimerkiksi maskuliinisuuden näkökulmasta arvokkaita ominaisuuksia, kuten lihasmassaa (vrt. Connell 2005, 53–4). Myöskään hegemonisen maskuliinisuuden poissulkevien performatiivien alueella ei saavutettu pitkäkestoista ja vakaata menestystä.

Vaikka haastatteluaineistossa olikin yksityiskohtaisia seksuaalisten kokemusten kuvauksia, niissä toiminta merkittiin etäiseksi ja henkilökohtaisesti vähämerkityksiseksi. Myöskään seksuaalisuuden ulkopuolisia maskuliinisia onnistumisia, kuten urheilumenestystä (ks. Connell & Messerschmidt 2005, 846; Swain 2004, 71), ei oikeastaan saavutettu syömishäiriön ansiosta, vaan siitä huolimatta. Alaluvussa 5.4 kuvailut kompetenssin elämykset eivät pääasiallisesti olleet siirrettävissä sairastamisen ulkopuoliseen kontekstiin: taitavuus ja pätevyys kohdistuivat asioihin, joita muut ihmiset eivät haastateltavien mielestä pitäneet arvokkaina. Myös Seppo, jonka sukupuoli-performatiivi oli toipumiseen liittyvistä muutoksista huolimatta pysynyt suhteellisen samanlaisena, koki, että syömishäiriön aikana tapahtuneet maskuliinisuuden onnistumiset olisivat olleet vähintään yhtä korkeatasoisia tilanteessa, jossa hän ei olisi sairastunut.

Vaikuttaa siltä, että syömishäiriön performatiivisuus on itsekeskeistä. Syömishäiriöoireilussa voimavarat keskittyvät itse performatiivin paranteluun, mikä jyrkästi vaikeuttaa performatiivin soveltamista niillä elämänalueilla, joissa pärjäämistä helpottamaan performatiivi oli alun perin muotoiltu. Toisaalta ahmintaoire, joka liittyi performatiivin epäonnistumiseen, ei mahdollistanut muuta kuin siihen itseensä kohdistuvaa nautintoa sekä kärsimyksen vaijennamista. Edeltävässä tutkimuksessa tätä ilmiötä on selitetty syömishäiriöön liittyvillä ulkoisesti havaittavilla psykologisilla ja fysiologisilla muutoksilla. Syömishäiriöissä, joihin liittyy ravinnon puutetta, esimerkiksi seksuaalivietti hiipuu (Carlat ym. 1997, 1129). Lisäksi on yleisesti tiedetty

syömishäiriöille ominaisten oheisoireiden, kuten ahdistuneisuuden ja masennuksen, laskevan työkykyä ja heikentävän elämänlaatua. Syömishäiriöön sairastuneiden miesten puheessa korostui kuitenkin oma aktiivisuus performatiiviin liittyvän itsekeskeisyyden kehittämisessä: syömishäiriöön *käytettiin* omia voimavaroja ja *sairastamisen*, eli sairauteen kuuluvan toiminnan, sanottiin vieneen aikaa. Syynä tämän kaltaiseen ajankäyttöön oli syömishäiriöoireiluun muodostunut riippuvuus.

Tulevan tutkimuksen tehtäväksi näyttää muodostuvan miesten syömishäiriöön liittyvien hegemonisten maskuliinisuuksien sekä sairastuneiden maskuliinisuuteen muodostamien suhteiden tyypittely. Olen tässä pro graduussa analysoinut vasta äärimmäisen pientä otantaa syömishäiriöön sairastuneiden miesten omaelämäkerrallisesta puheesta, minkä seurauksena jokainen tutkittu syömishäiriökokemus näyttäytyy muista erillisenä, uniikkina kokonaisuutenaan. Sukupuolen performatiivisuuden ja hegemonisten maskuliinisuuksien teorialat venyvät kattamaan kaikki tarkasteleman tapaukset. Pro graduuni valikoitunut näkökulma ei kuitenkaan anna eväitä sairastuneiden hoitamiseen ja sairastamiseen liittyvien oireiden pakonomaisuuden ymmärtämiseen ja kohtaamiseen. Luullakseni tutkielmani ansiot liittyvät uudenlaiseen tapaan ymmärtää kauneuskäsitysten ja syömishäiriön yhteys. Pyrkimykseni purkaa syömishäiriöön liittyvän tutkimuksen naiskeskeisyyttä on vasta alussa. Sukupuolen performatiivisuuden teorian soveltaminen kaikenlaisten henkilöiden syömishäiriöön mahdollistaisi eri ihmisryhmien syömishäiriöiden välisten erojen havaitsemisen.

Kirjallisuus

- Ahmed, Sara (2004) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, Sara (2006) *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.
- Alhanen, Kai (2007) *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Arcelus, Jon, Mitchell, Alex J., Wales, Jackie, Nielsen, Søren (2011) Mortality Rates in Patients With Anorexia Nervosa and Other Eating Disorders. A Meta-analysis of 36 Studies. *Archives of General Psychiatry Journal*, 68:7, 724–31.
- Bacchi, Carol (2005) Discourse, Discourse Everywhere: Subject “Agency” in Feminist Discourse Methodology. *Nordic Journal of Women's Studies*, 13:3, 198–209.
- Bell, Rudolph M. (1985) *Holy Anorexia*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bordo, Susan (1999) *The male body: a new look at men in public and in private*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Bordo, Susan (2003 [1993]) *Unbearable Weight. Feminism, Western Culture and the Body: Tenth Anniversary Edition*. Berkeley: University of California Press.
- Bowden, Hannah (2012) A Phenomenological Study of Anorexia Nervosa. *Philosophy, Psychiatry & Psychology*, 19:3, 227–41.
- Bowden, Hannah (2013) Is Anorexia Nervosa a Passion? *Philosophy, Psychiatry & Psychology*, 20:4, 367–70.
- Bramon-Bosch, Elvira, Troop, Nicholas A., Treasure, Janet L. (2000) “Eating Disorders in Males: A Comparison with Female Patients”. *European Eating Disorders Review*, 8:4, 321–8.
- Butler, Judith (1988) Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, 40:4, 519–31.
- Butler, Judith (1993) *Bodies That Matter: On The Discursive Limits of 'Sex'*. New York: Routledge.
- Butler, Judith (2006 [1990]) *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Carlat, Daniel J., Camargo, Carlos A., Herzog, David B. (1997) Eating Disorders in Males: A Report on 135 Patients. *The American Journal of Psychiatry*, 154:8, 1127–32.
- Clausen, Loa (2004) Time Course of Symptom Remission in Eating Disorders. *International Journal of Eating Disorders*, 36:3, 296–306.
- Cohane, Geoffrey H., Pope, Harrison G. (2001) Body Image in Boys: A Review of the Literature. *International Journal of Eating Disorders*, 29:4, 373–9.
- Connell, R. W. (1987) *Gender & Power*. Cornwall: Polity Press.
- Connell, R. W. (2005) *Masculinities. Second Edition*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W., Messerschmidt, James W. (2005) Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19:6, 829–59.
- Couturier, Jennifer, Pindiprolu, Bharadwaj, Findlay, Sheri, Johnson, Natasha (2015) Anorexia Nervosa and Gender Dysphoria in Two Adolescents. *International Journal of Eating Disorders*, 48:1, 151–5.
- Doucet, Andrea, Mauthner, Natasha S. (2006) Feminist Methodologies and Epistemology. Teoksessa Clifton D. Bryan & Dennis L. Peck (toim.) *Handbook of 21st Century Sociology*, 36–42. London: Sage Publications.

- Ferguson, Christopher J., Munoz, Mónica E., Garza, Adolfo, Galindo, Mariza (2014) Concurrent and Prospective Analyses of Peer, Television and Social Media Influences on Body Dissatisfaction, Eating Disorder Symptoms and Life Satisfaction in Adolescent Girls. *Journal of Youth and Adolescence*, 43:1, 1–14.
- Foucault, Michel (1980 [1975]) *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel (1998 [1976–1984]) *Seksuaalisuuden historia*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Furnham, Adrian, Calnan, Alison (1998) Eating Disturbance, Self-Esteem, Reasons for Exercising and Body Weight Dissatisfaction in Adolescent Males. *European Eating Disorders Review*, 6:1, 58–72.
- Gee, James Paul (1999) *An introduction to discourse analysis. Theory and method*. London: Routledge.
- Gee, James Paul (2011) *How to do Discourse Analysis. A Toolkit*. New York: Routledge.
- Gillen, Meghan M. (2015) Associations between positive body image and indicators of men's and women's mental and physical health. *Body Image*, 13, 67–74.
- Gordon, Richard A. (2000) *Eating Disorders. Anatomy of a Social Epidemic. Second Edition*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Grogan, Sarah (2008) *Body Image. Understanding body dissatisfaction in men, women, and children. Second edition*. London: Routledge.
- Harjunen, Hannele, Kyrölä, Katariina (2007) Johdanto. Lihavuustutkimusta toisin. Teoksessa Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen (toim.) *Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*, 9–46. Helsinki: Like.
- Heinämaa, Sara (2000) *Ihmetys ja rakkaus. Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Hemmings, Clare (2011) *Why Stories Matter: The Political Grammar of Feminist Theory*. Durham: Duke University Press.
- Hepp, Urs, Milos, Gabriella (2002) Gender identity disorder and eating disorder. *International Journal of Eating Disorders*, 32:4, 473–8.
- Hepworth, Julie, Griffin, Christine (1995) Conflicting Opinions? 'Anorexia Nervosa'. Medicine and Feminism. Teoksessa Sue Wilkinson & Celia Kitzinger (toim.) *Feminism and Discourse. Psychological Perspectives*. London: Sage Publications.
- Hudson, James I., Hiripi, Eva, Pope, Harrison G., Kessler, Ronald C. (2007) The Prevalence and Correlates of Eating Disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry*, 61:3, 348–58.
- Hyvärinen, Matti, Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, 189–222. Tampere: Vastapaino.
- Jacobi, Corinna, Hayward, Chris, de Zwaan, Martina, Kraemer, Helena C., Agras, W. Stewart (2004) Coming to Terms With Risk Factors for Eating Disorders: Application of Risk Terminology and Suggestions for a General Taxonomy. *Psychological Bulletin*, 130:1, 19–65.
- Keski-Rahkonen, Anna (2010) Syömishäiriöt – ohimenevä kiusa vai ikuinen riesa? *Duodecim*, 126:18, 2209–14.
- Kinnunen, Taina (2001) *Pyhät bodarit. Yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Lampikoski, Elina (2010) ”Koin sen olevan älykkäiden tyttöjen sairaus”:
Syömishäiriöön johtaneet elämäntapahtumat miehellä ja miehinen identiteetti.
 Opinnäytetyö. Hoitotyön koulutusohjelma: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Lee, Raymond (1993) *Doing Research on Sensitive Topics*. London: Sage Publications.
- Lloyd, Moya (1999) Performativity, parody, politics. *Theory, Culture, Society*, 16:2, 195–213.
- Lloyd, Moya (2007) *Judith Butler. From Norms to Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Lounais-Suomen syömishäiriöperheet ry (ei päiväystä) Uutisointiohjeet medialle. Näin uutisoit syömishäiriöistä vastuullisesti.
 Www.syomishairioliitto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/ohjeet_medialle.html (haettu 5.1.2016).
- Maikku, Henriikka (2006) *Hävettävä minä. Häpeän merkityksiä Siskonmakkarat – Miltä syömishäiriö tuntuu -teoksen omaelämäkerrallisissa teksteissä*. Pro gradu. Humanistinen tiedekunta: Helsingin yliopisto.
- Manninen, Sari (2010) ”Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista”. *Maskuliinisuudet, poikien valtahierarkiat ja väkivalta koulussa*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta: Oulun yliopisto.
- McFarland, Michael B., Kaminski, Patricia L. (2009) Men, muscles, and mood: The relationship between self-concept, dysphoria, and body image disturbances. *Eating Behaviors*, 10:1, 68–70.
- Merleau-Ponty, Maurice (1962 [1945]) *Phenomenology of Perception*. Käänt. Colin Smith. New York: Routledge & Kegan Paul.
- Määttänen, Pentti (2015) *Mind in Action. Experience and Embodied Cognition in Pragmatism*. Cham: Springer.
- Oinas, Elina (2004) Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*, 209–27. Tampere: Vastapaino.
- Petäjaniemi, Soili (1997) Judith Butler ja ruumiin poliittinen fenomenologia. Teoksessa Sara Heinämaa, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas (toim.) *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*, 245–75. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietikäinen, Sari, Mäntynen, Anne (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pope, Harrison G., Gruber, Amanda J., Choi, Precilla, Olivardia, Roberto, Phillips, Katharine A. (1997) Muscle Dysmorphia. An Underrecognized Form of Body Dysmorphic Disorder. *Psychosomatics*, 38:6, 548–57.
- Pope, Harrison G., Olivardia, Roberto, Gruber, Amanda, Borowiecki, John (1999) Evolving Ideals of Male Body Image as Seen Through Action Toys. *International Journal of Eating Disorders*, 26:1, 65–72.
- Pope, Harrison G., Gruber, Amanda J., Mangweth, Barbara, Bureau, Benjamin, deCol, Christine, Jouvent, Roland, Hudson, James I. (2000) Body Image Perception Among Men in Three Countries. *The American Journal of Psychiatry*, 157:8, 1297–301.
- Pope, Harrison G., Olivardia, Roberto, Borowiecki III, John J., Cohane, Geoffrey H. (2001) The Growing Commercial Value of the Male Body: A Longitudinal Survey of Advertising in Women’s Magazines. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 70:4, 189–92.
- Puuronen, Anne (2007) Puhetta ”läskistä”. Bodyfitness-urheilijan, anorektikona ja viihdetaitelijan näkemyksiä ruumiistaan. Teoksessa Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen (toim.) *Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*, 229–49. Helsinki: Like.

- Raevuori, Anu (2009) *Male eating disorders and related traits: Genetic epidemiological study in Finnish twins*. Väitöskirja. Lääketieteellinen tiedekunta: Helsingin yliopisto.
- Raevuori, Anu, Hoek, Hans W, Susser, Ezra, Kaprio, Jaakko, Rissanen, Aila, Keski-Rahkonen, Anna (2009) Epidemiology of Anorexia Nervosa in Men: A Nationwide Study of Finnish Twins. *PLoS ONE*, 4:2, e4402.
- Raevuori, Anu, Keski-Rahkonen, Anna (2007) Miesten syömishäiriöt ja tyytymättömyys lihaksistoonsa. *Duodecim*, 123:13, 1583–9.
- Renold, Emma (2004) ‘Other’ Boys: Negotiating Non-hegemonic Masculinities in the Primary School. *Gender and Education*, 16:2, 247–66.
- Reuter, Martina (1997) Yhteiskunnan tuote vai vapaa yksilö? Simone de Beauvoir naisen asemasta. Teoksessa Sara Heinämaa, Martina Reuter ja Kirsi Saarikangas (toim.) *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*, 193–220. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, Leena-Maija (2008) Identiteetti, queer ja intersektionaalisuus – hankala yhtälö? *Kulttuurintutkimus*, 25:1, 29–59.
- Rossi, Leena-Maija (2015) *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sawicki, Jana (2006) “Queering Foucault and the Subject of Feminism”. Teoksessa Gary Gutting (toim.) *The Cambridge Companion to Foucault, 2nd Edition*, 379–400. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sharp, Cliff W., Clark, Stella A., Dunan, Julie R. Blackwood, Douglas H. R., Shapiro, Colin M. (1994) Clinical Presentation of Anorexia Nervosa in Males: 24 New Cases. *International Journal of Eating Disorders*, 15:2, 125–34.
- Starks, Helene, Trinidad, Susan Brown (2007) Choose Your Method: A Comparison of Phenomenology, Discourse Analysis, and Grounded Theory. *Qualitative health research*, 17:10, 1372–80.
- Sullivan, Nikki (2003) *A Critical Introduction to Queer Theory*. New York: New York University press.
- Suomalainen Lääkärisseura Duodecim (2014) Syömishäiriöt. *Käypä hoito* 11.12.2014. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi50101> (haettu 5.1.2016).
- Swain, Jon (2002) The resources and strategies boys use to establish status in a junior school without competitive sport. *Discourse*, 23:1, 91–107.
- Swain, Jon (2004) The resources and strategies that 10-11-year-old boys use to construct masculinities in the school setting. *British Educational Research Journal*, 30:1, 167–85.
- Swain, Jon (2006) Reflections on Patterns of Masculinity in School Settings. *Men and Masculinities*, 8:3, 331–49.
- Syömishäiriöliitto-SYLI ry (2008) *Koko elämä sirpaleina. Syömishäiriöliitto-SYLI ry:n raportti syömishäiriön sairastaneille tehdystä kyselystä 2008*. [Www.syomishairioliitto.fi/arkisto/Koko_elama_sirpaleina.pdf](http://www.syomishairioliitto.fi/arkisto/Koko_elama_sirpaleina.pdf) (haettu 5.1.2016).
- Syömishäiriöliitto-SYLI ry (ei päivystä) Ohjeita opiskelijoille opinnäytetyön tekemistä varten. [Www.syomishairioliitto.fi/ajankohtaista/opinnaytetyot/index.html](http://www.syomishairioliitto.fi/ajankohtaista/opinnaytetyot/index.html) (haettu 5.1.2016).
- Tautiluokitus ICD-10 (2011) *Tautiluokitus ICD-10*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Urponen, Maija (2010) *Ylirajaisia suhteita. Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta: Helsingin yliopisto.
- Wade, Tracey D., Davidson, Susan, O’Dea, Jennifer A. (2003) A Preliminary Controlled Evaluation of a School-Based Media Literacy Program and Self-Esteem Program for Reducing Eating Disorder Risk Factors. *International Journal of Eating Disorders*, 33:4, 371–83.
- Valkendorf, Tiina (2007) ”Syömishäiriöt keskustelupalstalla – pyhän ja profaanin tulkintoja”. *Sosiologia*, 44:1, 35–47.
- Valkendorf, Tiina (2014) *Ruoan ja ruumiin rajat. Syömishäiriöt ja syömisen ongelmat internetkeskusteluissa*. Väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta: Helsingin yliopisto.
- Van Houdenhove, Ellen, Gijs, Luk, T’Sjoen, Guy, Enzlin, Paul (2015) Asexuality: A Multidimensional Approach. *The Journal of Sex Research*, 52:6, 669–78.
- Vocks, Silja, Stahn, Catharina, Loenser, Kerstin, Legenbauer, Tanja (2009) Eating and body image disturbances in male-to-female and female-to-male transsexuals. *Archives of Sexual Behavior*, 38:3, 364–77.

Liitteet

Liite 1

Haastattelupyyntö

18.2.2015

Helsingin yliopisto, sukupuolentutkimus
Pro gradu -työ; aihe: miesten syömishäiriökokemukset

Hei,
etsin haastateltavia miesten syömishäiriökokemusta käsittelevää pro graduani varten. Opiskelen sukupuolentutkimuksen maisteriohjelmassa Helsingin yliopistossa.

Työni tarkastelee syömishäiriötä kokijan näkökulmasta. Syömishäiriötä ei lähestytä lääketieteen tai psykologian keinoin, eikä haastateltavia millään tapaa testata tai mitata. Etsin aineistokseni miesten omakohtaisia kertomuksia syömishäiriöstä, jotka haluan tallentaa juuri sellaisena kuin haastateltava niistä kertoo. Sovit haastateltavaksi, jos

- olet täysi-ikäinen
- Sinut on syntymässä määritelty mieheksi **ja/tai** koet tällä hetkellä vahvasti identifioituvasi mieheksi
- koet, että laihduttamisesi tai pelkosi lihomisesta on jossain elämäsi vaiheessa ollut pakkomielteistä ja terveydelle haitallista siten, että tunnet kärsineesi syömishäiriöstä **ja/tai** Sinulla on jossain elämäsi vaiheessa diagnosoitu jokin syömishäiriö.

Haastattelut ovat luottamuksellisia ja niitä käytetään vain tutkimustarkoitukseen. Yksi haastattelu kestää noin tunnin ja toteutetaan haastattelijalle sopivassa paikassa hänelle sopivana ajankohtana. Lopullisesta työstä ei ole mahdollista tunnistaa haastateltavia, eikä heihin viitata oikeilla nimillä.

On mahdollista, että haastattelu tulee sivuamaan kipeitäkin aiheita. Jokainen haastateltava saa itse päättää rajoistaan.

Pro gradu -työni ohjaaja on professori Marjut Jyrkinen Helsingin yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineesta.

Jos olet halukas osallistumaan, ota yhteyttä

- sähköpostitse [sähköpostiosoite]
- puhelimitse tai tekstiviestillä [puhelinnumero]

Ystävällisin terveisin,
Henri Hyvönen

Liite 2

Tutkimussopimus

Pro gradu -tutkielman aiheena on miesten syömishäiriö kokijan näkökulmasta. Tarkoituksena on kartoittaa miesten omia käsityksiä niistä tekijöistä, jotka johtivat syömishäiriön kehittymiseen, sekä heidän kokemustaan elämästä syömishäiriön kanssa ja ajatuksiaan siitä, mitkä elämän tapahtumat johtivat mahdolliseen avunhakemiseen tai muihin yrityksiin vastustaa sairautta.

Haastattelut ovat luottamuksellisia ja niitä käytetään vain tutkimustarkoitukseen. Haastattelut nauhoitetaan, jotta kaikki tieto saataisiin varmasti tallennettua. Haastattelut kirjoitetaan nauhalta puhtaaksi, ne säilytetään luottamuksellisesti ja hävitetään tutkielman valmistuttua. Tutkimuksessa ei käytetä haastateltavien nimiä.

Pro gradu -työn ohjaaja on professori Marjut Jyrkinen Helsingin yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineesta.

Paikkakunta: _____

Päivämäärä: _____

Henri Hyvönen
Sukupuolentutkimus,
Helsingin yliopisto

Haastateltavan allekirjoitus

Liite 3

Haastattelurunko

1. Lapsuus ja mahdollinen nuoruus
 - a. Muistaako henkilö ylipäättään syömishäiriötä edeltävää aikaa?
 - b. Yleisvaikutelma omasta menneisyydestä
 - c. Kotiympäristö, vanhemmat, sisarukset
 - d. Koulu, kaverit, opettajat
kohtiin c ja d liittyen:
 - i. Millaiseen rooliin haastateltava ajautui näissä ympäristöissä?
 - ii. Millaista huomiota hän tai hänen kehonsa sai?
 - iii. Halusiko olla keskeisempi; kokiko saaneensa liikaa tai häiritsevästi huomiota?
 - e. Esikuvat, tavoitteet, haaveet
 - i. Oliko henkilön elämässä idoleita, esikuvia, jotka olisivat vaikuttaneet hänen pyrkimyksiinsä koulussa, työssä tai sosiaalisissa suhteissa?
 - ii. Tuntuivatko henkilökohtaiset tavoitteet ja haaveet realistisilta?
 - iii. Tuntuiko siltä, ettei henkilö *sellaisenaan* (siinä tilassa, johon hän *todennäköisesti* päätyisi, jos ei muuttuisi toisenlaiseksi) voisi saavuttaa noita tavoitteita?
2. Syömishäiriötä edeltävä ajanjakso
 - a. Millainen elämänvaihe, minkä ikäinen henkilö oli?
 - b. Yleisvaikutelma, mieliala
 - i. Oliko tunne omasta riittämättömyydestä erityisen vahva?
– jos oli, mihin asiaan/tilanteeseen tämä tunne liittyi
 - c. Perhe, kaverit
 - i. Puuttuiko henkilön elämästä tukea, kannustusta, ystävyyttä?
 - ii. Korvasiko joku muu tekeminen ihmissuhteet?
 - d. Millaisia vaikuttimia ympärillä oli? Esikuvia?
 - i. Tunsiko henkilö tarvetta tulla näiden esikuvien kaltaiseksi?
 - ii. Seurasiko mediaa, kuuluiko johonkin ala-/nuorisokulttuuriin? (nämä käsitteet haastateltavan itsensä määriteltävä)
3. Syömishäiriöaika
 - a. Henkilön itsensä määriteltävä aika, jona sairautta ”podettiin”
 - b. Oliko sairaudessa erilaisia vaiheita?
 - c. Mistä oireista sairaus muodostui?
 - d. Osaako sanoa, ”miksi” laihdutettiin TAI
 - e. Miksi syömistä piti valvoa ja painoa alentaa? Mihin kaikki päättyisi?
 - f. Mitä tunteita henkilö kävi läpi sairauden aikana?
 - i. Huomasivatko läheiset henkilön oireilun?
 1. perhe
 2. koulu- tai työtoverit
 3. ystävät
 - g. Sisältyikö sairausaikaan muita psyykkisiä ongelmia? Ks. myös kohta 4b
4. Toipuminen
 - a. Väliintulo
 - i. Kuka huomasi ja puuttui?
 - ii. Miten väliintulon jälkeinen elämä erosi sitä edeltävästä ajasta?
 - iii. Tuottiko väliintulo nautintoa, konflikteja, molempia?
 - b. Hoitokokemus
 - i. Mitä hoito sisälsi?
 - ii. Miten henkilö suhtautui samaansa apuun?
 - iii. Miten apu vaikutti henkilön muuhun elämään?
5. Aika akuutin syömishäiriön jälkeen
 - a. Oireileeko sairaus edelleen?
 - b. Mitä elämässä tapahtuu nyt?